

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

III. évfolyam – 2008. NYÁR

„BOLDOG, AKI OLVASSA”

ABA NOVÁK DEBRECENBEN

MÁRAI SÁNDOR KRÚDY-KÉPE

MÓRA A MAGYAR TUDOMÁNYRÓL

BÁRÁNYKÖNNYEK

– folytatásos regény, II. rész

VITÉZ FERENC

irodalmi és művészeti
folyóirata

14–15.

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC

folyóirata

Debrecen, III. évfolyam; 2008. nyár

A TARTALOMBÓL

(Részletes tartalomjegyzék az utolsó lapon)

„Boldog, aki olvassa” (366)

Múzeumi Kurír (376)

10 éves az Ethnica folyóirat (400)

Krúdy-évfordulók (454)

Báránkyönnyek – folytatásos regény; II. rész (490)

Toronynapló (504)

Írja, szerkeszti és kiadja:

VITÉZ FERENC

4027 Debrecen, Füredi út 67/B. fszt. 2.;

telefon: 20/ 965–2921; e-mail: ferko24@freemail.hu

Nyomta: ONIX Nyomda Kft.; felelős vezető: Dr. Karancsi János.

Kötészet: Kapitális Kft.; tulajdonos: Kapusi József.

ISSN 1788–8034

A folyóirat árus forgalomba nem kerül. Megjelenik 700 példányban.

Megtalálható a könyvtárak olvasótermeiben

(Debrecenben és Hajdú-Bihar megye városaiban, a debreceni középiskolák könyvtáraiban; Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Szolnok–Jász–Nagykun és Bács–Kiskun megye egyes múzeumaiban).

Fellapozható a *Medgyessy Ferenc Emlékmúzeumban* (Erdélyi Mártánál), a *Déri Múzeum Baráti Köre szervezőjénél*), a *Déri Múzeumban*, a *Debreceni Művelődési Központban és egységeiben* (Belvárosi, Homokkerti, Újkerti, Józsi, Kismacsi Községi Ház, Debreceni Mű-Terem Galéria, Tímárház–Kézművesek Háza, Amerikai Kuckó), a *Holló László Galériában*, a *Misztika Galériában*, a *Havrics Galériában*, a *Koncz Művészeti Galéria Kft. Cívís Art képeretkészítőjében*, a *Jászai Antik Klub és Antikváriumban*, a *Fókusz Könyvtárházban*, az *Alternatív Könyvesboltban*, a *Trombitás Sörözőben*, a Pulykakakas Üzlet- és Irodaház *Latinovits Kávészójában*, a főtéri *Korzó Kávézóban*, a *SULISZERVIZ Oktatási és Szakértői Irodában*, illetve egyes képzőművészeti események helyszínein.

A folyóirat korábbi számaiból a Lícium Médiaportálon olvashatnak: www.licium.hu

Köszönet a folyóirat támogatóinak!

A Néző • Pont főtámogója:

OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS MINISZTERIUM

OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS
MINISZTERIUM

DEBRECEN MEGYEI JOGÚ VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

DR. KARANCSI JÁNOS és KOSZORÚS ERIKA (Onix Nyomda Kft.)

KAPUSI JÓZSEF (kötészet: Kapitális Kft.)

TÓTH GÁBOR – KARTONPACK Rt.

SIPOS LÁSZLÓ – Pulykakakas Üzlet- és Irodaház

DEBRECENI MŰVELŐDÉSI KÖZPONT

HORVÁTH LAJOS

– HBZ Kft. és HBZ Galéria;

BOROS JÓZSEF – Debrecen

HUPUCZI LÁSZLÓ; CÍVIS HOTELS Zrt.

DÉRI MŰZEUM BARÁTI KÖR

GERGELY ATTILA – Színforrás Kft.

HAVRICS MIKLÓS – Havrics Galéria

Özv. HOLLÓ LÁSZLÓNÉ MAKSA OLGA

ILLYÉS PÉTER – Tipp Autó Kft. Debrecen

JLD. Kft. – Budakeszi

Dr. JUHA ENIKŐ művészettörténész

KISS ÁRPÁD – Vár Galéria

KÖLCSEY FERENC REFORMÁTUS

TANÍTÓKÉPZŐ FŐISKOLA

Tudományos és Művészeti Bizottsága;

KONCZ SÁNDOR

– Debreceni Kortárs Művészeti

Közhasznú Alapítvány

MAJOROS LÁSZLÓ – Misztika Galéria

MAKSAI JÁNOS festőművész

MÁTÉ LÁSZLÓ kulturális menedzser

PAPP GYULA ezredes

PÉTER GÁBOR – Péter Képkerepezés

és Holló László Galéria

SER–MÜLLER Kft.

Dr. SZÓKE KÁLMÁN – Berettyóújfalva

VOJTINA BÁBSZÍNHÁZ – Debrecen

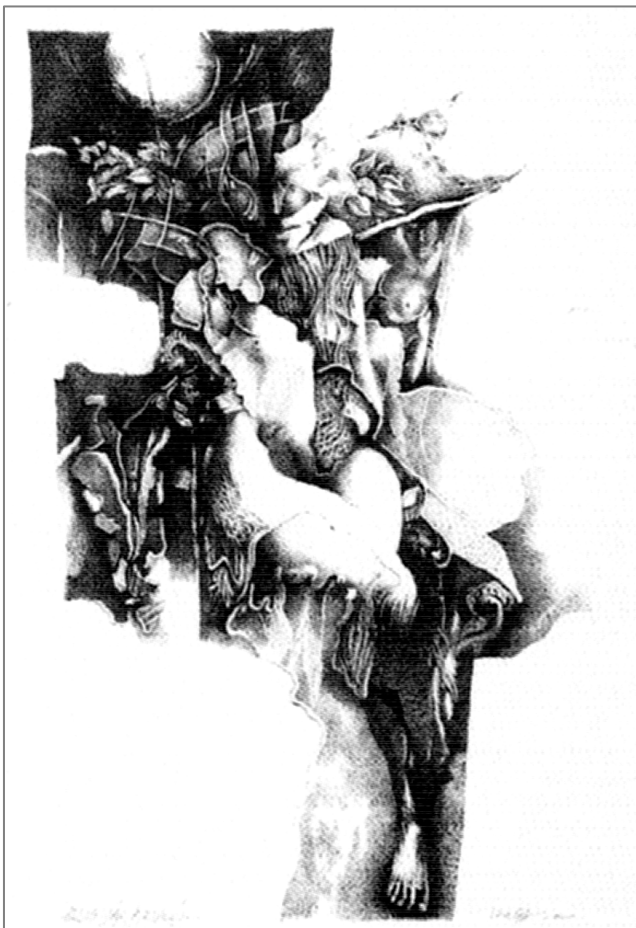
ALMÁSI ISTVÁN (Debrecen); **ÁDÁNY LÁSZLÓ** (Csokonai Ház); **ANDICS ÁRPÁD** (fotóművész); **DAVID BEERI** (festőművész); **ÉHN JÓZSEF** (Társaság a Kárpát-medence Magyarságáért); **ERDÉLYI MÁRTA** (Déri Múzeum Baráti Köre); **JÓZSÁNÉ BÍRÓ MÁRIA** (fagott-művész); **KOROMPAI BALÁZS** (muzeológus); **KÖNYÁNÉ TÓTH MÁRIA** és **MOLNÁR CSABA** (Suliszerviz); **KÓS KÁROLY MŰVÉSZETI KÖZÉPISKOLA** (Debrecen);

DR. KÖVÉR JÓZSEF (szobrászművész); **NAGY KRISZTINA** (régioigazgató);

NÉMETH JENŐ (Fókusz Könyvárúház és Galéria); **NÉMETH RUDOLF és neje** (Hosszúpályi)

DR. RAB FERENC (ügyvéd); **SÓVÁRI GABRIELLA** (Korzó Kávézó és Édesség)

Barta Erzsébet, Bresnyánszky Lászlóné, dr. Csohány János és neje, Dezső Péterné, E. Lakatos Aranka (szobrászművész), Endrész Boldizsár (Jászai Antik Klub és Antikvárium), Girasek János, Holló Ila (festőművész), Háló Magdolna, Horváth Ibolya (festőművész), Farkasné Kovács Piroska, Jaszovics Gizella, Kármán József, Korompainé Mocsnik Mariann (múzeumpedagógus), dr. Kovács Anna, Láposi Terka (képzőművész) Leposa Istvánné Major Béla, dr. Major Józsefné, Mária Katalin, Mária Ágnes, dr. Márton Gyula, Mester József, Nagyné Kiss Katalin, Nagy Zoltán, Nagy Zoltánné, Nyíri István és neje, dr. Ötvös László (költő, Biblia-kutató), Polgár Sándor, Rácz-Fodor Sándor, dr. Ráthonyi György, Rózsa János, R. Poncez Mária, dr. Rózsa Jánosné, Szabó Sándorné, Székely Tiborné, dr. Szilágyi János, Tamás-Kis Andrásné, Tóth Lászlóné, Vántsa Zoltán (költő), Virág Sándor, Virághné Törös Borbála (festőművész)

Addig jár a korsó...
Varga József tusgrafikája

„A BARBÁR ZSENI”

Aba Novák Vilmos (1894–1941) életmű-kiállítása a debreceni Modemben

Magyar képtárakból kevés olyan maradandó élményt őrzök, mint a szolnokiból. Ott láttam Aba Novák Vilmos *Kisvárosi utcája* vagy *Golgotája* mellett a nagyobb méretű *Cserépvásár* című tempera festményét – a termék közötti szemfolyosó végéről hasított bele a tudattalanba. Megsokszorozódott most az élmény a Modemben, ahol „*A barbár zseni*” címmel rendezett (áprilisban nyílt, július 6-ig látható) Aba Novák életmű-kiállításon mintegy 200 képet, több mint 100 grafikát, pannó-terveket és dokumentumokat mutattak be. A monumentális tárlat anyagát öt ország köz- és magángyűjteményeiből kölcsönözték.

csolatot tartott fenn a teleppel. A Modemben rendezett életmű-kiállításon Aba Novák saját, egykori személyes tárgyaival berendezett műterme (és néhány kiemelkedő portréfestménye) után a tárlat legnagyobb egységében a festői életmű jelentős szeletét, a szolnoki témájú alkotásokat, az alföldi emberek életét bemutató műveket látni. – S hogy itáliai tanulmányútja után az olajfestékről áttért a temperára, az egyszerre harsány és nyers színekkel a hétköznapiban is expresszív hatást tudott elérni. Láthatóan Szolnokon figyelt fel újra a tarka sokadalmak, vásárok és körmenetek kavargó, színes festőiségére.

*Aba Novák Vilmos:
Cserépvásár
(tempera, fa,
97x138 cm – é.n.;
Damjanich János
Múzeum, Szolnok)*

Novák Vilmos 1912-től használta az Aba előnevet. 1913 nyarán – főiskolai ösztöndíjasként – már járt a Szolnoki Művésztelepen (Fényes Adolf korrigálta munkáit), és haláláig aktív kap-

Rövid biográfiájában megemlíten-dő, hogy részt vett az I. világháború-ban, majd egy évig műegyetemi rajz-tanársegéd volt. 1921 és 1923 nyarán a nagybányai művésztelepen dolgo-

zott, közben grafikai műveiből rendezett kiállítást, majd olajfestményeiből az Ernst Múzeumban. 1929–30-ban a Római Magyar Akadémia ösztöndíjasa volt, ott készült műveit a velencei nemzetközi kiállításon, majd Budapesten 1931-ben állította ki. 1932-ben az olaszországi nemzetközi egyházművészeti kiállításon I. díjat kapott, itthon pedig neki ítélték a Ferenc József jubileumi díjat. Ő festette a szegei Szent Demeter-torony falképeit és 1933-ban a jászszentandrásai templom freskóit (az utóbbi munkát Chiovini Ferencsel közösen készítette, akivel Szolnokon ismerkedett meg).

Aba Novák Vilmos: Felsőbánya (1925) – a kép még az aktivista hatásokat és a posztnagybányai törekvéseket mutatta

1934-ben részt vett a római magyar egyházművészeti tárlaton, 1935-ben New Yorkban rendezett kiállítást (itt egy filmet is forgattak róla). 1937-ben a párizsi világkiállításon Grand Prix-t kapott – pannóit megpillantva állítólag ekkor kiáltott fel Picasso, hogy „Ki ez a barbár zseni?”. Aba Novák Vilmos az összesen 220 négyzetméternyi pannó-felületen a francia-magyar kapcsolatokat dolgozta fel. 1940-ben a Velencei Biennálé nagydíját nyerte el. 1928-tól a Belvárosi Szabadiskola

tanára volt, majd 1930-1937 között művészeti magániskolát vezetett Budapesten. 1939-től a Képzőművészeti Főiskola tanáráként dolgozott.

Az 1927-ben életre hívott, az újrealista irányzatot képviselő Római Iskolában 1929-től mások mellett a debreceni Gáborjáni Szabó Kálmánnal és Molnár C. Pállal együtt volt ösztöndíjas – a monumentális közönségi művészet rá is hatott, mint a két utóbbi alkotóra (kollégiumi freskók, két világháború közötti plakátművészet), s Aba Novák ezt az irányt az egyházi és magyar történelmi tárgyú falfestményeivel is képviselte.

Aba Novák Vilmos: Laura (1930, 99x63 cm, tempera, fa – Herman Ottó Múzeum, Miskolc) A téma és stílus – sőt a figura – Gáborjáninál s az őt követő Félegyházi Lászlónál szintén megjelent

A két világháború között Magyarországon egyébként a klasszicizálás, a posztnagybányaiság és a konstruktív-expresszionisztikus törekvések voltak meghatározók. Az Aba Novák-kiállítás első egységeiben a kubista kísérlet és az újklasszicista hagyománytiszteltet egyaránt megjelenik, miként a felsőbbányai tájbrázolások sora. A '20-as évek közepének összefoglaló műve az erdélyi emlékeket új látásban felidéző, monumentalitást sugárzó *Fény* című kompozíció

Aba Novák Vilmos: Fény

Gerevich Tibor 1931-ben programadó cikkben körvonalazta a római iskola céljait és stílusjegyeit. Szerinte

a Rómába küldött ösztöndíjasokra hatott a régi Róma emelkedett légköre, de „a régi mellett javukra szolgált a modern Róma, a negyedik Olaszország acélos szellemű frissessége és a modern olasz művészet lendületes újjaszületésének ösztönző példája”.

Németh Lajos kiemelésében: „...az elmélyedő természettanulmányozás és a tiszta előadásnak művészi lelkiismeretessége, az egységes képfelfogás és szerkesztés komolysága. Mint Róma hatásának legérezhetőbb stigmája, közös bennük a monumentális érzés, az olasz trecento és quattrocento tanulmányozásának következményeképp pedig a térbrázolás fejlettsége, a valóság lényeges elemeinek kiemelése, a tömör plasztikai törekvés és egészséges formalítás... Honi talajukban gyökeredző vonásuk a nemritkán merész, de mindig megkapó és kellemes színfantázia, s a formai expresszióknak - más nemzetek modern művészetéhez képest - tartózkodó mérséklete. A festőknél és a szobrászoknál egyaránt közös a lényegforma kezelése, a szolgálilag utánzó, letapintó naturalizmus helyett.”

Aba Novák Vilmos: Öböl (1930 – 100x110 cm, tempera, fa; mgt.)

A festők közül mások is „szerencsésen próbálkoztak temperával”, ami a színek és a fény erejének és tisztaságának fokozását, a tömörebb színkonstrukciót tette lehetővé, s monumentális felfogásuknak is kedvezett.

Aba Novák Vilmos: Térzene
(1929 – 186x118 cm,
olaj, vászon;
Magyar Nemzeti Galéria)

Amellett, hogy a nép életéből gyakran választott témákat – amikor templomi freskót festett vagy történelmi eseményeket jelenített meg, akkor is „e modorosan groteszk jellemzésű” figurákkal népesítette be a kompozíciót –, a közösségi mű-

vészetet állította maga elé mérceként. „A jövő piktúrája a fal” – hangoztatta. Ez a neoklasszicista ihletésű stílus – amely „komponáló módjában hieratikusan, additív megoldású, közhelyszűrően tiszta tér-konstrukciójú, emberábrázolásban is a klasszicitás hűvöségét követi” – kiválóan alkalmas volt a '30-as évek végétől megszaporodó egyházi megbízások és történelmi tematikájú propagandisztikus művészi kifejezésre.

Aba Novák fenti formanyelveket alkalmazó, harsány színezésű, plakátszerű piktúrájában tehát kedvelt téma volt a vásárok és cirkuszkok világa. (Az éles metszésű foltokban jelentkező, széles ecsettel húzott tempera az eredendő grafikai hatást erősítette.) Németh Lajos szerint: ami az aktivizmusban drámai nyereség, az expresszionista torzításban a könyörtelen valóságglátás szülötte, nála a groteszkben és harsányban formálódott meg. Több figurája Breughel németalföldi parasztjaira is emlékeztet.

Aba Novák Vilmos: Körhinta
(1932 k. – 80x100 cm, fa, tempera;
Magyar Nemzeti Galéria)

Festészetének talán legvonzóbb értéke a rendkívüli dinamikájú, erőteljes ábrázolókézség. Város- és életképeit a színek ereje, a tiszta színfoltok markáns kontrasztjai jellemzik.

Szatmári Gizella Aba Novák Vilmos születésének centenáriuma megjelent írásában szintén kiemelte, hogy a művész egyéniségét a színek széles skálájának segítségével tudta kibontakoztatni.

„A fényszabdalta, fénykomponálta formákból szerkesztett korai képek után líraiabbak, hamvas sugarak metszésében bontakoznak ki a 20-as évek második felében az igazi tájképek és a fényfestéshez kitűnő alkalmat nyújtó munkaképek (*Cséplés, Gémeskút*).” A római tanulmányokat követően „városképein a térbeliség eltűnik, dekoratív, egymás felett elhelyezett síkokba rendeződik a látvány. Ekkor jelennek meg első cirkuszképei.

Vajon mi vonzza a művészt a cirkuszi kikiáltók, akrobaták, bohócok világához? Valamifajta rokonság érzete a művész és a vásári mulattatók között? A feladat diktálta önkifejezési mód szükségzerű expresszivitása? A szerepjátszás? A látvány, a harsány színek és a csillogás? A nagyvárosi romantika? Valamilyen egzisztencialista bizonytalanság érzete? Valószínűleg mindezek együttesen motiválják e sajátos 'nagyvárosi életképek' létrejöttét.”

S ezzel együtt az álarc motívum kíséri végig munkásságát, üzenve talán azt is, hogy mindannyian védtelenek vagyunk, és mindenkinek valamilyen álarcot kellene hordania.

Vinkler László *Aba Novák Vilmos* című 1942-es tanulmányában olvassuk: „alkatát erő és ösztönösség, tudat és fegyelmeztség, lankadatlan-

ság és határozandék jellemzik. Az erő képeinek dinamikájában, az ösztönösség alakjainak népies, babonás arckifejezésében, a tudatosság a képszerkesztés geometrikus elvontságában, a fegyelmeztség előadásának következetességében, a lankadatlan-ság töretlen ütemességében, a határozandék képeire festett felirataiban, színeinek csattanóiban rögtön nyilvánvaló. (...) Megnyilatkozik a dinamika a ritmusban is. Aba Novák alkataiban egyszerre szerepel erő és fegyelem, szétvetés és összefogás, aszimmetria és szimmetria. Ritmusa két végletből tevődik össze, a szimmetria nyugalmaiból és az aszimmetria nyugtalanságából.”

Vinkler aztán az egyik legvitatottabb műről, a szegedi *Hősök kapuja* monumentális freskó-együtteséről is írt, melyen együtt szerepel háború és béke, Ég és Föld, hősiesség és iszonyat, Krisztus és kísértetek.

„Van valami barokkos ebben a sokrétűségben és belső ellentmondásban, de éppen úgy valami barokkos van abban is, hogy mindezt a transzcendentalitás mindent elbíró köpenyével és a bőség szédítő áradatával fogja össze. Nélkülözi ugyan a barokk csigás lendületét, de nem nélkülözi a hangosságát és kiapadhatatlan vitalitását. Megvan benne Bizánc komor rendje, de nincs benne Bizánc hideg csillogása. Van benne valami románosan népies, de a román kor nagy nyugodtsága nélkül. Van benne valami kubisztikus, de a kubizmus elvontsága nélkül, van benne valami expresszionisztikus, de az expresszionizmus esetlegessége nélkül, van benne valami muzikalizmus, de a muzikalizmus magáért-valósága nélkül, és van benne valami programszerű, de a programszerűség olcsósága nél-

kül. A virtuóz leleményességével rak össze történelmi jeleneteket, szimbólumokat, szent tárgyakat és írásos szalagokat.”

Ez az „is-is”, a kettősség és egyértelműség olvasható ki önéletrajzából is: „1919-ben télen kezdtem rajzolni és festeni autodidakta módjára. Mindent újra előlről kezdve. Amit 1912–14-ig a Rajztanárképző Főiskolán elsajátítottam, a Székely Bertalan–Lotz hagyományok erőltlen csökvényei és némileg a nagybányai ideológia – semmiképpen sem elégitettek ki. A formát vizsgáltam a legabszolútabb értelemben. Szinte kacérokodtam a kubizmussal. (...) Naturalista vagyok, de nem a betű, hanem a lényeg szempontjából. Földön járok, szemem a térben kutat, felfelé nézek.”

Ez a vallomás nyilvánvalóan beszámol (öntudatlanul is) Aba Novák több jellemzőjéről. A szakításról az iskolai hagyományokkal, s miközben a római iskolába tagozódott, kialakította magának a groteszk hétköznapi látomását, s miközben nem expreszionista, világa mégis igen expreszív. A (poszt)nagybányai hatások nincsenek jelen csak az ott festett műveiben, a vidékvalóságból pedig

nem a táj és ember együtthangzásait, hanem disszonanciáját olvasta ki. Szerinte a modernség híján van minden embernek, az egészség pedig elsősorban az egészséges látást feltételezi – és ebből adódik a kifejezés őszintesége, mely miatt valóban groteszk lesz az ábrázolt valóság.

*Aba Novák Vilmos önarcképe
(grafitrajz – 1920)*

*A fotón: festő és modellje
az 1930-as években*

A formavizsgálat nála nem vezetett a kubizmus-hoz (a párhuzamos jegyek mellett konstruktivizmus-hoz sem), naturalizmusa nem zsánerbe hajlott, hanem a plasztikus élményformálásban is meg tudta őrizni a vérbő karaktert.

A fizikai és látomás-valóság összekötője a szellemit és ösztönöst ötvöző érzéki monumentalitás, a kívülről jövőnek látszó, mégis belülről szétfeszítő megszólítás: „Földön járok, szemem a térben kutat, felfelé nézek.”

S néhány emlékeztető passzust kíván 1937-es szegedi műve, a *Hősök kapuja* is. A II. Római Egyházművészeti Kiállításon Aba Novák nagy sikert aratott. Megbízta a világháborús emlékek szánt *Hősök kapuja* kifejtésével. A kiírás szerint a freskóknak három témát kellett megjeleníteniük: a háborús emlékezést, a hősi halottak dicsőítését és Horthy Miklós szegedi elindulását.

A szegedi kompozíció aszimmetrikus. Tóth Attila leírását követve: a Rossz birodalma került az egyik oldalra, a Jó szimbóluma azzal átellenbe. Expresszív szenvedélyesség jellemezte az előbbi csoportot, a hieratikus merevség a másikat. A „középkorias” és fenséges eszközök valamilyen különös erővel, mintegy „férfias bátorsággal” telítették a mű hangulatát.

A Hít oldalának szalagfelirata: „Az nem lehet, hogy annyi szív hiába onta vért.”

A főalak balján a lovon ülő kormányzó rohamra vezet a föltűzött szuronyú, rohamsisakos katonákat. Ez a Tett oldala. A mellékoltívek freskói ugyancsak meg-rázó festői víziók, figyelemre méltó köztük a Háború keresztjét vivő katonák és a sírokba menetelők csoportja. A freskó-együttes a háború borzalmait, a túlélők fájdalmát tárja elénk.

A 2. világháború után előbb Horthy fejét, 1949 végén az egésztest bevakol-

ták. A középső boltív déli oldalának körívén ez a felirat volt: „Haladás útja dicső múltból diadalmas jövőbe vezet.” Az északi oldalon ez állt: „Hősi halált halt hű fiainak emlékét őrzi az élet.” Ezeket is eltávolították. Két oldalon a „*Porta heroum*” (Hősök kapuja) felirat megmaradt.

A Horthy-korszak emlékműveinek eltávolítása állami akaratra történt. 1946-ban belügyminiszteri körrendelet intézkedett „...a királyt ábrázoló, vagy a volt királysági államformára utaló” művek eltávolításáról. Ezt két év múlva egy újabb rendelet követte:

„Eltávolítandók: 1. az irredenta célzatú képek és térképek, 2. az ellenforradalmi vonatkozású képek, 3. a múlt politikusainak, vezető tisztviselőinek képei, szobrai, 4. a háborús uszító képek, 5. a megszüntetett intézményekre (királyság, csendőrség stb.) emlékeztető képek, 6. a Habsburg-magyar közösséget illusztráló képek, 7. az ellenforradalom külpolitikáját népszerűsítő képek.” – idézi a művet bemutató tanulmányban Tóth Attila.

A Hősök kapuját bevakolása után fél évszázaddal kezdték el restaurálni.

A LÁTVÁNYBA FESTENI AZ ERKÖLCSÖT IS

**Hézsó Ferenc Munkácsy-díjas festőművész
70. születésnap kiállítása szülővárosában,
a hódmezővásárhelyi Alföldi Galériában**

A hortobágyi bikák szarva mögött bukott le a nap. Lassan tűnt el a vörös korong, megremegett altató fészke a horizonton. Bíbor sóhaját terítette szét a szőke szik – fáradtan és magasztosan.

A távolság kékülni kezdett – óvatos szabadság-e vagy a szabadság óvatos boldogsága, nem tudni. Minden kék moccanásban ott volt az állat és az ember tekintete; a szarvak kezek voltak, szénavillák és tűz csonkolta ágak, a végtelen mező tábla-kékjébe süppedt a hallgatás, rezzett a fegyelem, rögbarna búba nőttek a paraszttényérhez izzadt felhők.

És feketék voltak a vadludak... – Hajnalban ugyanígy vonultak át az álmok az égen, harmatcseppjeit permetezte rá a festő homlokára a pirkadó szél.

Hézsó Ferenc a bikák szarva mögött egy régebbi képét látta kirajzolódni, életre keltek az alföldi tanyák, és e párás bűvöletben a festő azt gondolta, hogy eddig bármerre nézett, mindenhol csak hazalátott.

*Szürke gulya (1979);
Hazafelé (2004) –
Hézsó Ferenc tempera festményei*

S megjelent előtte egy újabb festménye (Feri a jószág szarvainak kávájába nézve, a tágas tüdőtől megszorult szívvel faggatta a kesernye szépségű, sószagú múltat) – kékesen szitált most is a koraeste: mint valami új ezredévi korpuzsként ingó acélpóznákra hordott gólyafészkek vigyáztak a megváltó áldozatokra a magasfeszültségben.

Ezt a világító áramot érezte Feri is a vérében, már akkor is, amikor Domonovszkyéktól visszatért Vásárhelyre. Ifjú erő volt benne – s hetvenéves korára ebből az ifjúságból megőrizte az erőt, megőrizte az akaratot, amit finommá hangolt a bölcs belátás, és megőrizte a hitet is, amit még csak nem is az ifjúságtól kapott, hanem az ősöktől. A családtól, a gazdálkodó-iparos, lassan 300 esztendő óta itt élő Hézsóktól, és az Alföld névtelen népeitől.

*Hézsó Ferenc olajképei:
Kórkép (2003)
Lent: Halászos (1975)*

„És nem különben Kohán Györgytől” – fojtom még hozzá a szót a hűvös-párás, mégis könnyű levegőhöz, ott állok mögötte, féloldalt nézem Feri arcát, arra gondolok, hogy meg lehetne róla festeni az alázatot és a tisztességet. Kohán, a szellemi mester, a hatvanas években dolgozott Vásárhelyen, a művészmodellel árnyalta tovább a kapott emberséget. Megtanulta tőle azt is, hogy nem érdemes beállni a hagyományos tanyaromantikát festők táborába.

„Meváltó áldozatok a magasfeszültségben?” – Hézsó Ferenc ujjával követi a fekete vadludak útját a horizont fölött. És csak mosolyog. Ma már csak mosolyog, mikor visszaidézi a rövidzárlatot: első önálló kiállítását egy hét után hirtelen bezáratták. Pedig életmű-darabok voltak ott a több mint negyven kép között: az *Özvegyek*, a *Híd*, a *Kofa*, a *Halászos*, *Az idő múlása*, a *Fekete szivárvány* és egy gobelin is, az *Életfa*.

Hézsó Ferenc valóban többet s mélyebbet szeretett volna a divatos tanyaromantikánál. Ahogy a művészettörténész írja róla: festményei (illetve nagyobb murális munkái szintén) „többnyire morális és világkép-teremtő szándékokat céloznak meg; nem elég-szenek meg csupán a látványszerű, leképező festészet nyelvezetével”.

Feri a bikák szarva közé néz – ősi jelzőkarók, erős növényindák, szép ívelésű formajátékok azok, ahogy ebben a formában keménnyé szarusodik a múlt és a jelen minden dobbanása, az emberek sorsa is. Drámai helyzetet egyszerűsítenek a bikák szarvai – amikor az értékek mellett állnak, egyszerre kérdő- és felkiáltójelek.

Követem a festő tekintetét, ahogy felosztja a teret, határozott színekre és finom mezőkre, majd felosztja magát is a térben: ahogy balladás költészetet sűrít a festői geometriába. Igen, ez a sűrítés, az erkölcs és a sors teszi az elbeszélést dramatisztált költészetté.

„Olyanok az embereid, mintha egy-egy szép parasztszobor megtestesült álmai lennének” – mondom csak úgy magamban, de Feri folytatja; a fekete vadludakat

magába itta a messziség, már csak a repülés emléke maradt ott a festő ujjában, követem kezének mozdulatát, ahogy lemutat a földre:

„Lehet, hogy álmok is. Mert amikor festettem őket, olykor valóban az eszembe jutott még az is, hogy mit álmodik a munkás, mit a paraszt vagy a traktoros. Hogy mit álmodik a fürdőző és a halász, a nagymama és a gyermek, hogy vajon mit álmodhat a szél és a kerítés, a pusztába kihajtott ménes milyen álmokat kerget tovább. És hogyan tanulnak meg a csikók nevetni...”

Egy eltévedt katicabogárra mutat Feri; meghajlik – szinte láthatatlanul – a fűszál, ahogy a kis pöttyös a hegye felé közelít, aztán leesik és kezdi is újra a mászást. Egyszerűbb volna felröppennie, a katica mégis teszi a dolgát előlről. Szeretné meghódítani a fűszálat, és nem akar tudomást venni róla, hogy vannak szárnyai.

*Várakozás virágai;
Lent: Küzdelem
(tempera festmények
1970-ből)*

*A túldalolon:
Gazdátlan épület;
Fekete szivárvány
(olajképek – 1987; 1967)*

*Hézsó Ferenc művei
Dömötör Mihály fotó-
művész reprodukcióiban*

S ezt már csak magamtól kérdezem, hogy ilyen bogárcsoda tán az ember is? Nem használja a szárnyait, mert a fűszálat szeretné meghódítani?

Feri tudja, hogy mire gondolok, látom az arcán, a lelkek tudása felragyog a tisztesség mögött, majd azt mondja, hogy azok az emberek nem tudják megtanulni a jelent, akik nem alakítottak ki élő kapcsolatot a múlttal. Vagy azért nem, mert elvették tőlük a múltat, vagy pedig azért, mert nem akarnak kiszakadni belőle.

Én is a bikák szarvát keresem, kifeszítve közéjük az időt, odaképzelek én is egy festményt a szélbe: egy sárkánymadárral és egy szűrhimzett ruhájú alföldi sámánnal, aki éppen ott lebeg a múlt és a jelen között. Aztán egy fekete ke-rítést látok, a háztető fekete léceivel, olyanok, mint egy tövisből font koszorú a fehér házfalon. De nem látok a házfalak mögé.

Feri karon fog, lassan elindulunk, megkerüljük a bikákat. Azt mondja, hogy a dolgokat nem onnan kell nézni, ahová mindenki odaállhat. Úgy nem látunk semmit, hiába nézünk.

Arrébb hallgatózom, a bokrok aljából előtipegnek a vadkacsák kislányom meséihez... A Nap egy mérföldes csigaház, és a fűben nyálkázik most a szeretet labirintusa... Egekig nő fel hússzikkaként egy szoboraszszony, telekönyvezi nemcsak a kendőjét, hanem az egész mezőt is, a térdére omló férfit szinte ellepi a könny, ez a sós márványság, ami visszatükröződik a kasza élében...

Ebből az élményből is festmény készül – az életet gyűjtő kasza elvág, de összeköti a múltat és jelent; a kép felülete robban, de nem szétesik, hanem összeforr benne – ebben a befelé fojtott zokogásban – a kóró félénk reccsenése a repülőgépek zajával.

Elmegyünk egy nádkúp előtt – kezdem sejteni mögötte a parasztszoba titkait: az asztalon korsó víz, gyümölcs és megvágott kenyér, a lavorból fehér liliomként hajt ki a lepedő, éppen hogy takarja kéklő ölet a fiatal nőnek, minden olyan egyszerű és óriás a szépség ebben az egyszerűségben.

A fekete vadludak most a másik oldalon tűnnek fel, teheneit készül itatni közben a gazda, s egy pillanatra odaszegődik mellénk Kurucz D. István, azt mondja: „Nézzetek az emberék szemébe, a tiszta ember-szemekben tiszták lesztek magatok is!” – aztán a mester lelke tovább repül a vadludakkal.

„Ezt tanítottad te is, Feri, a képzőművészeti körökben, az iskolában, s aztán a tanárjelölteknek is, hogy vedd szemügyre jól, ami szinte láthatatlan, és akkor fogsz igazán látni, akkor nem fogsz megijedni a monumentálisabb méretektől sem, mert az embernagyság annak belátása is, hogy csak Az Ember nagy, de kicsi az egyes ember.”

*Hézsó Ferenc: Albérlet
(olaj – 1969)*

A bikákat már majdnem megkerültük, érzem a mosolyban is kemény arcon, hogy voltak idők, amikor ezt nem értették meg, erkölcsi-művészi fegyelmét, a racionalitásba oldott képköltészetét idegennek tartották, azt mondták, személytelen, miközben a kritikát mondóból hiányzott csak a lélek.

Nem vették észre a finoman lebegő árnyakat ebben a rendben, nem vették észre a derűt sem, hiszen az nem a zsánerből táplálkozott, hanem az alázat, a kitartás, a sorsvállalás derűje volt az, a bikák szarva mögött életkedvet állítva a múltfájdalmak mellé.

„A díjaid, Feri? Van belőle sok, a Munkácsy is ott van köztük...” Nem halottam, mit felelt erre, talán valami olyat mondhatott, hogy: „Az én legnagyobb díjam a hűség”. Vállalt sorsa erre nevelte, minden tiltakozását felemelte a harmóniába, s erre a sorsra nevelt másokat ő is.

Látom a bíborló szél harmatcseppjét a festő szemében, ahogy a hűségre gondol. Megszorítom a kezét, és annyit mondok csak: „Isten vigyázzon rád még tovább, Feri!”

DÖMÖTÖR – HÉZSÓ – BURAI

Debrecen – Hódmezővásárhely – Kijev – Kolozsvár

A három alkotót – Dömötör Mihály fotóművészt, Hézsó Ferenc festőművészt, Burai István festő- és grafikusművészt – és az alcímben megjelölt négy helyszínt több dolog is összekapcsolja. Az előző írásban (Hódmezővásárhelyen, az Alföldi Galériában április 6-án rendhagyó kiállítás megnyitó gyanánt elhangzott tárcában) bemutatott Hézsó Ferenc albumába az illusztrációként használt műtárgyfotókat az a Dömötör Mihály fotóművész készítette, akinek *Emberék, emlékek, árnyképek* címmel április 12-én nyílt kiállítása az Élettudományi Galériában Debrecenben.

Dömötör Mihály harmincéves korától, 1980 óta dolgozik a szegedi Móra Ferenc Múzeum fotósaként, ahol elsősorban tárgyfényképezéssel foglalkozik. A mesterséget Pelbárt Jánostól és Nagygyörgy Sándortól tanulta, de munkáira Edward Weston és Andreas Feininger fotói szintén hatottak. Mint maga is hangsúlyozza: a műtárgyfotózás szigorú szabályokhoz kötött, és nagyfokú alázatot igényel az alkotótól, ki egyszerre művész és mesterember.

„A szabadságot és az alkotás lehetőségét számomra a tárgyak másodlagos jelentésének végiggondolása és képi megjelenítése adta. Az absztrakció további lehetőségét az árnyképek fotózása jelentette. A tanyasi emberek megörökítését a gyermekkori emléképek segítették. Mivel egyetlen képbe nem lehet belesűríteni a világ tágasságát, sokszínűségét, kedvelt témáimat 15–20 képből álló sorozatok-

ban, mintegy esszészerűen feldolgova tárom a nézők elé.”

Az *Emberék – Emlékek – Árnyképek* kiállítási hármasa az egyedit és az általánost sajátosan ötvözi, és azt is bemutatja: Dömötör képszerkesztési rendje az ember láthatatlan, szellemi-érzelmi struktúrájára is modellezi. S nem kevés humorral, a szöveg reflexív ironiájával, a szöveg reflexív ironiájával, a szöveg reflexív ironiájával, a szöveg reflexív ironiájával üzneve talmi értékeknek.

Hézsó Ferenc éppen a hódmezővásárhelyi műterem-látogatásomkor állította össze azt a húsz festményből álló kollektívot, amit az ősszel a Kijevi Művészeti Akadémián nyíló kiállításra küldött. Egy éve, 2007 márciusában ugyanitt rendezték meg a Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep csoportkiállítását, egy idei egyéni bemutató ötlete akkor fogalmazódott meg. (A tervek szerint ez az anyag Kijevből Lembergbe utazik – ott is a művészeti akadémián láthatják az érdeklődők –, majd Munkácson a vármúzeum lesz a következő állomás.)

Hézsó Ferenc művésztársa a tárlaton Burai István, aki ismételtelen elmondhatja, hogy élete a művészetből áll. Már az év első felében is számos csoporttárlaton mutatkozott be, januárban önálló kamara-kiállítása volt Debrecenben, márciusban Siófokon mutatkozott be, áprilisban Hajdúböszörménybe vitte újabb műveit, május 9-én nyílt meg önálló kiállítása Kolozsváron, a hónap közepén pedig Kassán mutatkozott be.

A BIBLIA HATÁSA AZ IRODALOMRA

Dr. Ötvös László kutató-teológus a bibliafordítások és -kiadások néhány irodalmi vonatkozásáról

---

A Vizsolyi Biblia (Károli Gáspár bibliafordítása és kiadásai) írásmagyarázati és nyelvtudományi jelentőségéről dr. Ötvös László összefoglalóan annyit bocsát előre, hogy az egyrészt a magyar református teológia alapjait erősítette és bővítette, a magyar irodalmi nyelv megteremtéséhez pedig döntő módon járult hozzá.

Dr. Ötvös László Hajdúnánáson született 1930-ban, tanulmányait a debreceni teológiai Akadémián végezte. Lelkészi szolgálatát 1955-ben kezdte, s 42 éven keresztül volt gyakorló lelkész Újléta, Hajdúbagos, Miskolc, Kunmadaras, Hajdúnánás és Debrecen gyülekezeteiben. Már szolgálatainak kezdete óta foglalkozik a bibliafordításokkal, azok különböző kiadásaival, s nemcsak a magyar, hanem az európai és világirodalmi vonatkozásokkal egyaránt. A Biblia egyháztörténeti, teológiai, illetve a kiadások könyvészeti vonatkozásait vizsgálja, irodalmi és művészeti hatásait kutatja.

1978-ban avatták a teológiai tudományok doktorává, s mellette néprajzi, valamint irodalmi tevékenységet folytat, szaktudományi munkái, illetve filológiai és kiadásgondozó munkája mellett tíz verseskötete jelent meg. A bibliafordító munkásságával foglalkozik a Szolnokon 1990-ben kiadott *Károli Gáspár bibliafordítása a négyszáz éves népkönyv*, az ugyanitt öt év múlva megjelent *Károli Gáspár bibliafordításának jelenléte a népi vallásosságban* című munkája; 2002-ben Debrecenben látott napvilágot a *Bibliafordítások és kiadások* című könyve. Hasonmás kiadásban jelentette meg 1996-ban az 1608-ban kiadott *Hanau Bibliát*, 2000-ben Komáromi Csipkés György 1718-as, különös kálváriát megjárt *Debreceni Bibliáját*, 2002-ben pedig az 1612-es *Oppenheimeri Bibliát*.

Dr. Ötvös László a bibliafordítás irodalmi jelentőségének feltárására legelőbb Németh László szavaira hívja fel a figyelmet *A Vizsolyi Biblia* című írásból *Az én katedrám* kötetéből. Ebben olvassuk:

„A megújulás korában évtizedeken át bontakozó stílusgyakorlat-irodalom árán is csak fokról fokra tudtunk egy igazi világirodalmi remeket eldadogni. A Biblia fordítójának azonban nem kellett iskola, tradíciókon ne-

velt pallérozottság. A Biblia rákényszerítette a fordítót a versenyre, s ha akarja, ha nem, belerántja a nagy költészetbe. A Bibliában a gondolatok sorakoztatás módja a vers. A mondatok rövidek és egyszerűek. Csak követni kell a fő- és mellékmondatok összeillesztését, s már kialakult a Biblia hullámmérete, az a félig értelmi, félig zenei ritmus, amelyet a legügyetlenebb fordító sem ronthat el egészen. Aki szóról szóra, mondatról mondatra

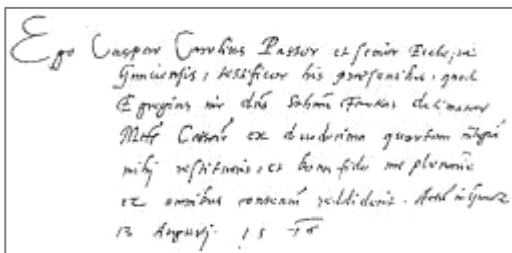
követi a Bibliát, verset ír, anélkül, hogy verset akart volna írni. S itt nagy előnye a Bibliának, hogy egyszersmind Isten szava is. (...) Így a bibliafordító nemcsak a Biblia minden szépségének tartozott nekivágni, de az értelem hű követéseivel önkéntelen biztosította műve zenei tökéletességét is. Hibás fordítást, idegen mondat szerkezetet találhatsz ebben a könyvben, de nem találsz verset, amelynek a zenei megoldása tökéletlen lenne. Olyan egész, amelyik talán egyik oka a bibliás beszéd nagy elterjedésének.”

Ötvös László *A három magyar biblia népszerűsítése* című, tanulmányokat, visszhangokat, dokumentumokat közreadó könyve 2005-ben jelent meg

Jobbra: Károli Gáspár kézírása (Nyugtalevél a dézsmából járó plébánosi quarta kiadásáról)

– A bibliafordításnál meg kell emlékeznünk az előzményekről – mondja dr. Ötvös László. – Több bibliafordítási részletet tart számon a kódexirodalom, ami összegyűjtve és feldolgozva is megjelent 1980-ban a *Magyar nyelvelmékek* kötetben. Hasonlóképpen vannak feldolgozva a nyomtatott részbibliák is az 1536–1590 közötti korszakból – Nemeskürthy István vizsgálta a magyar bibliafordításokat a Hunyadiak korától Pázmány Péter évszázadáig. Az utóbbi feldolgozásból kiemelhetjük a két hazai bibliafordítót: Melius Juhász Pétert és Heltai Gáspárt, a külföldiek közül megemlíthetjük Vatable, Tremellius, Musculus és Pagnius nevét. Károli Gáspár a Vizsolyi Biblia bevezetésében részletes összefoglalást ad arról, hogy a fenti munkákon kívül felhasználta az ószövetségi héber, az újszövetségi görög szentszöveget, az ószövetségi görög és a latin Vulgatafordítást. Károlit gyülekezeti igehirdetése és irodalmi munkálkodása, *Két könyv* című művének kiadása együttesen készítette fel a nagy feladatra, a Biblia magyar nyelvre fordítására, amit 1587 és 1590 között végzett el. Az első teljes magyar nyelvű bibliafordítás alig nyolcszáz példányban jelent meg, de a fordító valóságos irodalmat teremtett.

A fenti Németh László-idézet így folytatódik: „S ez a könyv nemcsak tartalmával, de irodalmi sajátosságával is ostrom alatt tartotta a magyar nép fülét. A jellegzetes református papi retorika mögött a Vizsolyi Biblia példája áll. Cirádáit és hasonlatait innét veszi, periódusai a Biblia szétnyújtott hullámzása. S a szószékről ez a retorika fürdette évszázadokon át a templomba járó (..) S ha ennek a retorikának ma, a hanyatlás korában, annyi visszataszító torznövéseit látjuk is, emberibb időkben a magyar költészet (és bibliás irodalmunk) életünkbe csapó korbácsa s lelkünkön végigfutó simítása volt.”

Az 1612-es Oppenheimi Bibliát Ötvös László 2002-ben jelentette meg hasonmás kiadásban

– Németh László úgy fejezi be írását, hogy kiválasztott néhány élő magyar költőt és műfordítót, majd gondolatban szétosztotta közöttük a Bibliát, elképzelve: ki melyik könyvet fordítaná, kinek a drámai mozgalmaság, kinek a szinte filmszerű cselekmény illene jobban. Szerinte a huszadik század költői biztosan bravúros, stílusos, könnyed, nyelvileg tiszta fordításokat készítenének. Ám ő Károli Gáspárt választotta volna ezek után is. „Te nem voltál költő, és sokak szerint nyelvművész sem voltál: a Bibliád mégis többet ér, mint e fölényes virtuózok bibliája, éppen azért, mert fölényesek és virtuózok, te pedig hívó és dadogó vagy. Van az alkotásnak egy magasabb hitele, mint a pontosság és a szépség: az az erőfeszítés, amely a művet létrehozta. Mondataink és szótáraink jobbak vannak, mint neked, de hitet és ellenállást hol találunk a mondatokhoz?” Németh László szerint az igazi irodalmi művet a nagy ellenállás és a nagy hit hívja világra, és ha ezek nincsenek, akkor „a virtuozitás széthull, a fölény fölényeskedéssé válik.”

(Szenci Molnár Albert munkája a *Vizsolyi Biblia* harmadik, javított kiadása volt. Szenci Molnár előtte négy évvel, 1608-ban Károli fordításának már megjelentette Hanauban egy „javított és praktikusabb” kiadását 1500 példányban. Az *Oppenheimi Bibliát* „a hívek bibliájának” is nevezték. Bár igen vastag, de kisebb formátumú, jobban kézbe vehető volt. A Mózes első könyve után következő könyvek tartalmát kivonatoltan adta közre, a summák és magyarázó jegyzetek mellé kinyomtatta a verses zsoltárokat, rövid ünnepi énekeket, imádságokat, egyházi szertartások formuláit és a Heidelbergi Kátét.)

– A bibliafordítás első hőseinek örök joga van a könyvhöz, amely nekik sokkal fontosabb volt, mint azóta bárkinek. Ezt érezkelhették a régiek, és ezt fogják tapasztalni az utánunk jövő költők és írók, akik a Vizsolyi Bibliát és annak kiadásait olvasni fogják.

– *Németh László többes számot használt. Ismeretes, hogy a bibliafordítónak volt egy tanítványa, aki nemcsak szemtanúja, de résztvevője is lett a nagy munkának. Szenci Molnár Albertre gondolunk, aki 1607-ben lefordította a 150 zsolnárt, 1608-ban és 1612-ben pedig a két „megjobbított” Bibliát adta ki, majd Kálvin János főművének, az *Institutió*nak a fordításán dolgozott...*

– Ezeknek a műveknek a megszületése mögött ott van a magyar nyelvészet szempontjából felbecsülhetetlen tette is, hiszen 1604-ben, még a zsolnárfordítások előtt kiadta a göröggel kiegészített latin-magyar szótárt, és 1610-ben a magyar nyelvtant készítette el. Bibliakiadásai a következő évszázadokban alapul szolgáltak az újabb és újabb bibliai átnézésekhez és kiadásokhoz, a zsolnárfordításával pedig elindította a magyar költészetnek azt a csodálatos folyamatát, a zsolnárköltészetet, amit a következő évszázadokban keletkezett költői művekben szemlélhetünk. Csupán néhány nevet említek, a legnagyobbak közül válogatva: Vörösmarty Mihályt, Kölcsey Ferencet, Petőfi Sándort, Arany Jánost, Tompa Mihályt, Ady Endrét, Babits Mihályt, Sinka Istvánt, József Attilát, Illyés Gyulát, a debreceni Kiss Tamást vagy Csanády Imrét. Megállapíthatjuk tehát, hogy miként Károli Gáspár a prózában, úgy tanítványa, Szenci Molnár Albert a zsolnárfordításával teremtett irodalmat.

– *A 17. században további biblia-kiadások jelentek meg. Ön is felhívja a figyelmet a Fejedelmi Biblia jelentőségére, melynek nyomtatását Nagyváradon kezdték meg 1660-ban, innen származik tehát a Várad-i Biblia elnevezés, habár amikor a törökök elfoglalták a várost, a szöveget elmenekítették Kolozsvárra, ahol egy év múlva adták ki a Bibliát. Hallhatnánk-e részletesebben Misztótfalusi Kis Miklós Aranyos Bibliájáról, amit 1685-ben adott ki saját költségen? A bibliakiadó Misztótfalusi munkásságával, jelentőségével Ön is foglalkozott.*

– Sok gonddal és áldozathozattal megvalósított bibliakiadását a vaskalapos egyházi vezetőség nem fogadta megértéssel. Ellenkezőleg: alaptalan vádaskodással és „óemberi” indulatokból táplálkozó támadásokkal illeték a jó szándékú, tudós bibliakiadó nyomdász-lelkészt, és egyházi bírósági ítéletet hozattak ellene. Az igaztalan ítélet súlya alatt összeroppant, majd amikor elérkezett a mártírium órája, az Úr magához szólította őt. Egyébként az *Aranyos Biblia* hasonló kiadása Misztótfalusi Kis Miklós jelentőségét bizonyítja. A bibliakiadó élete és munkássága a magyar irodalomban mind a mai napig elevenen hat. A már említett Németh László *Eklézsia megkövetés* című színműve is igazságot szolgáltat neki, illetve az Erdélyi Református Egyházkerület 2002-ben vonta vissza az egyházi ítéletet, és rehabilitálta őt. Itt még egy irodalmi vonatkozást meg kell említenünk. Molnár József népi író, aki a személyi kultusz idején életét mentve menekült külföldre, később egy hatalmas kötetben dolgozta fel Misztótfalusi Kis Miklós munkásságát. Ez

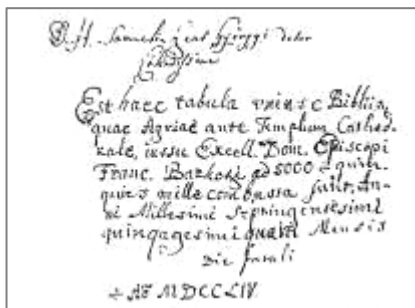
a mű Magyarországon 2000-ben jelent meg. Molnár József a bibliakiadó szülőfalujában, Misztótfaluban múzeumot hozott létre, ahol a bibliakiadásra és a nyomdászatra vonatkozó emlékek tekinthetők meg.

– A *Leideni Biblia* hasonmás kiadását Ön 2000-ben gondozta. Ez Komáromi Csipkés György munkája, s a kiadójára tekintettel *Debreceni Bibliának* is nevezik. A könyvet 4 ezer 200 példányban nyomtatták egy leideni nyomdában, Debrecenben azonban csak néhány példány érkezett meg, mert a határon feltartóztatták, és mint „felforgató csempész-könyvet” foglalták le.

Komáromi Csipkés György Leidenben kinyomtatott „Debreceni Bibliája”

–Lehet, hogy a rejtőzködés okán került az 1685-ös megjelenési évszám Komáromi Csipkés György átnézésének címlapjára, ami azonban csak jóval később, Komáromi Csipkés halála után negyven évvel, 1718-ban jelent meg. Valóban különleges és hányattartott sorsa lett a *Debreceni Bibliának*. A négyezer kétszáz példányból 2 ezer négyszázat szerettek volna Magyarországra hozni, azonban csak 32 példányt vehetett át a határon a Debreceni Református Kollégium küldöttsége. A terjesztést a katolikus cenzúra akadályozta meg, Komáromi Csipkés kiadását jelképesen meg is égettette. Többszöri próbálkozások után végül alig ezer példány eljutott Debrecenbe, de csak 1789-ben.

Sárospataki könyvbekötő tábla belső oldalán olvasható feljegyzés
 „Ez a tábla azon 5000 Biblia egyikéhez tartozik, melyeket Egerben a katedrális előtt égették el Barkóczy Ferenc excellenciás érsek úr parancsára 1754-ben (november) hónapban, egy végzetes napon.”

– A hasonmás bibliakiadás egyébként – elfogadva a Szegedi Római Katolikus Teológia támogatását – a „megengesztelődés Bibliája” lett. A

Biblia évében, amit a magyar keresztény egyházak teljes egységben hirdettek meg, méltó és illő Komáromi Csipkés György munkája hasonló kiadásának ökumenikus egyház-irodalmi hatásáról, jelentőségéről szintén megemlékeznünk.

– *Az evangéliumi protestantizmus a huszadik századot mint a „Biblia évszázadát” tartja számon. Mi indokolja ezt?*

– 1908-ban, pontosan száz évvel ezelőtt jelent meg a *Vizsolji Biblia* átnézett formája. Ezt követte az Újszövetség fordításának egész sora. 1917 és 1971 között itt kell megemlíteni Masznyik Endre, Czeglédy Sándor, Raffay Sándor, Kecskeméthy István, Farkas László, Budai Gergely és Ravasz László ebben kifejtett munkálkodását. Közben a tudományos körökben volt egy újabb átnézés, a második világháború után pedig a fordító bizottság arra a következtetésre jutott, hogy olyan óriási szövegtörténeti, nyelvészeti archeológiai ismeretek és eredmények várnak feldolgozásra, hogy ezek után már nem lehet Károli Gáspár neve alatt kiadni a bibliafordítást. Így született meg a döntés, hogy új fordítást kell készíteni, ami egy évtizedes munka eredményeként el is készült, és 1975-ben megjelent. Hadd emeljek ki ebből a gazdag bibliás évszázadból két fordítást. Először is az 1908-as átnézés. Ennek előkészítése volt az *Ószövetség* 1898-as kiadása és a debreceni *Újszövetség* megjelentetése 1878-ban. A Brit és Külföldi Bibliatársulat szakértői bizottságra bízta az átnézését, és a fordítói bizottság megalakítására Balogh Ferenc „evangéliumi hithű” debreceni professzort kérte fel. Korábban ő segítette Kámori Sámuel

evangélikus professzor 1870-es bibliafordítását, és elkészítette a *Vizsolji Biblia* törzskönyvét. Az 1908-as átnézett Biblia meghagyta Károli Gáspár fordításának eredeti veretét, nyelvezetét, ugyanakkor elvégezte a szükséges módosításokat. Ez a bibliafordítási szöveg olvasható a magyar nyelvű kiadásokban mind a mai időkig. Habár 1984-ben új hasábtükröt kapott, a szövegen ez a kiadás nem változtatott. Ez a kiadás felmérhetetlen hatást gyakorolt az egyházi életre, a tudományokra és az irodalomra. Balogh Ferencnek a több mint négy évtizedes tanítói-nevelői munkája során több tanítványa volt, kiemelhetjük közülük Ady Endrét, Móricz Zsigmondot és Erdős Károlyt. Ady Endre bibliás verseinek jelentőségét nem kell külön méltatni, s nagy hatása volt Erdős Károly fordításának, illetve *Jézus az irodalomban* című kötetének is.

– *Harmadikként Móricz Zsigmondot említette. A napokban (ez április második felében történt) az Alföld Televízió szerkesztőségében találkoztunk. Ön a felvétel előtt idézett Móricz Zsigmondnak egy 1908-as tanulmányából...*

– Nagyon fontos odafigyelnünk arra, hogy mit mondott Móricz a Biblia és az irodalom, a Biblia és az emberi élet kapcsolatáról! „Újjászületésre van szükség... és ennek az újjászületésnek újra a Biblia lesz a forrása és keresztvize. Ha lesz, aki fel tudja olvasni a világnak az igazság tiszta fölfogásával: akkor megszületik az új, eleven, éltető hit, mely lélekben és igazságban megtalálja a mindent megmagyarázó és harmóniába hozó világfölfogást.” A *Biblia* című hosszabb tanulmánya az *Athenaeumban* jelent meg két részben. Azt hiszem, Móricz

Zsigmond nemcsak aktuális ma is, hanem bibliai hite elfogadható, ihlető és tanácsadó egyszerre lehet.

– *Két, Ön által kiemelendő bibliafordítást említett az imént. Tévedek, ha arra gondolok, hogy a másik éppen az 1975-ös lenne?*

– Pontosan erről kívánok beszélni. A protestáns bibliafordító bizottságnak több tagja volt debreceni professzor, a titkára pedig Pákozdy László Márton. Munkásságával magam is foglalkoztam, vallomása feltárja a fordításban való – a titkári feladatokon túli – részvételét. Mint említettem, a fordítás még a 2. világháború után, 1947-ben kezdődött, s ebből a munkából Pákozdy 1964-ben kiszorult. Nem tudta elfogadni az 1967-es ketős egyházi ünnep érdekében parancsolt rohammunkát, az erre adott zsinati ígéreteket. 1965-ben a *Theológiai Szemle* nem volt hajlandó közölni az aggályait megfogalmazó *Egy bibliafordító válaszában* című cikket, melynek végén azt fogalmazta meg, hogy ez a kiadás jó, ha az 1990-es Károli-jubileumra elkészül. Pákozdy a megjelenés évét illetően félig tévedett, hiszen valóban nem 1967-ben, hanem csak 1975-ben jelent meg, és 1990-ben már a jobbított kiadás látott napvilágot.

– *Mely írókat és költőket ihlettek meg az említett kiadások?*

– Szerencsére sokan vannak, így csak szemelgessünk a nevek között. A Bibliára vonatkozó vallomásokat ott találjuk a magyar keresztyén egyházak különböző sajtóorgánumaiban, kiemelve közülük a *Vigiliát* és a *Confessiót*. A Biblia által ihletett írók közül – a teljesség igénye nélkül – említhetjük Reményik Sándort, Áprily Lajost, Borbáth Dánielt, Filep Gyulát,

Imre Sándort, Kuncz Aladárt, Makkai Sándort, Sík Sándort, Baja Mihályt, Tüzes Margitot, de a kortársak is beszámoltak műveikben a Bibliával való találkozásukról: például Szilágyi Ferenc, Bálint Péter, Domahidy András, Fodor András, Kányásdi Sándor, Kósa László, Lőrincze Lajos, Nádas Péter vagy Rab Zsuzsa és Varga Balázs.

– *Az imént egy televíziós felvételre hivatkoztam, melynek keretében Kiss Tamás bibliai ihletésű költészetéről is beszélt...*

– Kiss Tamás életének első hatvan esztendejét tulajdonképpen három 20 éves periódusra lehet felosztani, és mind a háromban – illetve élete végéig – meghatározó szerepe volt a református közösségeknek és a bibliai szellemiségnek. Református család gyermekeként szülővárosában, Kisújszálláson tanult a debreceni Kollégium partikulájában), és húszévesen, 1932-ben került Debrecenbe. A reformátusteológus aztán húsz éven keresztül egyházi segédlelkész és vallás-tanár volt. 1952-től húsz évig dolgozott magyartanárként, mindvégig a bibliai szellemiséget képviselve. Nem adta fel biblikus gondolkodásmódját, ami a költészetében is jól érzékelhetően megmutatkozott. A debreceni és a „tájhaza” etikáját a pártállamban is erőteljesen és tisztán képviselte, olyan nyira, hogy még a bírálói is megjegyezték: Petőfi rangjához mérhető ennek a táj hazának a megszólaltatása. Ennek ráadásul Kiss Tamás költészetében olyan szellemi és erkölcsi háttere van, mely alapján elmondható, hogy az alföldi (kunsági és hortobágyi) tájszellem, a debreceni kálvinizmus a magyarság és a keresztyén-ség értékeivel együttesen jelenik meg. Külön is érdemes kiemelni a zsolttáros

hangvételi költeményeit, Jézus-verseit, illetve az örökéletre vonatkozó, a hitben mélyen gyökerező lírai alkotásait. Hadd jegyezzem meg itt továbbá azt is, hogy Kiss Tamásnak több bibliája volt, és a gyűjteményéből személyes ajándékot kaptam tőle. Egy különnyomatban megvolt neki a *Vízsolyi Biblia* előjáró beszéde, azt dedikálva nekem ajándékozta.

***

– *S végül – ha már a Biblia és a költészet néhány kapcsolódási pontját is említette – ne feledkezzünk meg arról sem, hogy költőként Ön szintén a bibliás keresztyén értékeket képviseli. Eddig tíz verseskötete jelent meg, közte a 2005-ben kiadott Mester és Tanítvány cíművel, mely az újabb költemények mellett a korábbiak gyűjteményét is közreadja. Egy beszélgetésben említette, hogy verseket már fiatalon is írt, az első kötet, A második mérföldkő címmel, mégis csak 1989-ben jelent meg. Hogyan idézi fel indulását és indíttatását, mi a bibliás versek ars poeticája?*

– Diákként szinte beszélő viszonyba kerültem a virágokkal és bárányokkal, a csillagokkal, az egész természettel. Meg-megszólítottak, üzenetet közvetítettek számomra. A természet törvényszerűségei alapján gondoltam valami titokzatosságra, és rá kellett jönni, hogy minden mögött Isten teremtő ereje rejtőzik. Mind többször mondogattam a diáktársaimnak, hogy

verssel fogom meglepni őket, azonban az egészen csak mosolyogtak, sőt, még magam is csodálkoztam az efféle megjegyzéseken. Egy bibliai gondolat aztán valóban verssé érett bennem. Leírtam. És innentől, vagyis 1946-tól jöttek a versek éves rendben, majd ciklusokban és kiskötetekben. Édesapám szerette a búzatábláit és a csikóit, én a bárányait szerettem a legjobban. Gondviselésszerű, hogy emberek pásztora lettem: a szónak költői és küldetéstudati értelmében. Ennek a szemléletnek a bontakozását nem segítette elő a diákságom és lelkeségem ateista környezete, majdnem megnémultam. Segítségemre lett viszont az élmény: a bibliai költészetet értelmezni és verseket írni tulajdonképpen testvérmunka. Be kell vallanom azt is, hogy amikor a gyűjteményes kiadást készítettem elő, átnézve hat évtized anyagát, lapozgatva a kéziratokat, kicsit szégyenkeztem, hiszen az isteni ajándékokkal jobban kellett volna sáfárkodnom, mint ahogyan tettem. Mégis úgy gondolom, hogy nemcsak a lelkeszi hivatást, a bibliakutató munkát, hanem a költészetet is lelkiismeretem szerint fontosnak tartottam és tartom. Ezért én is csak abban reménykedem, hogy akik a bibliai ihletésű verseket olvassák, egy másik szólamban is eljuthat hozzájuk a Mester üzenete.

TÖRTÉNELEM ÉS TEOLÓGIA

CSOHÁNY JÁNOS:

Tanulmányok Debrecen és a reformátusság múltjáról; IV. kötet.

(Kiadta: a Fábíán Bt. és a Magyarországi Református Egyház Doktorai Kollégiumának Egyháztörténeti Szekciója, Debrecen, 2007.)

A Debrecen és a reformátusság múltjáról szóló tanulmányainak sorát az év elején megjelent negyedik kötettel bővítette Csohány János. Ennek legnagyobb terjedelmű írása, a *Korszakváltások évszázada a Debreceni Kollégiumban 1849–1950* című, önmagában is könyvnyi nagyságú publikáció, a maga több mint 130 oldalával értékes részmonográfia a Kollégium történetéhez. (Csohány János előszavában jelzi, hogy a tanulmány már a harmadik kötetbe is be volt szerkesztve, abból terjedelmi okok miatt maradt ki. Az írás eredetileg a Barcza József szerkesztette *A Debreceni Református Kollégium története* című kötetben jelent meg 1988-ban.)

Izgalmas vállalkozás, ahogyan Csohány professzor a hagyományos kronológiai eseményvezetést a különböző korszakok iskolapolitikájának tükrében is vizsgálja. Az első tárgyalt időszakot (1849–61) a Bach-korszak iskolapolitikája és az annak nyomán bekövetkezett kollégiumi átalakulás határozta meg – a kényszerpálya ellenére törekedve arra, hogy megőrizze (nemzeti) örökségét és identitását. A Kollégium 1861–1914 között – a főiskola autonómiájának őrzése jegyében – simult bele mindinkább az alkotmányos közoktatásügy országos rendjébe. A három főiskolai tagozatnak 1914-ben mondott búcsút az intézmény, és 18 évre ideiglenesen otthont adott a saját szervezeti kereteiből kinőtt állami karoknak.

Csohány János jogosan állapítja meg, hogy a politikai korszakhatárok – 1849-et kivéve – általában nem befolyásolták a Kollégium belső szerkezetét, ám sem 1867, sem 1918–19 vagy 1944–45, illetve 1948 nem tekinthető kollégiumtörténeti korszakhatárnak – például a Debreceni Tudományegyetem Református Hittudományi Kara is 1950-ben vált ki az egyetem kötelékéből, és költözött vissza a Kollégiumba. S Csohány megállapítása szerint azért is rendkívül izgalmas a tárgyalt egy évszázad kollégiumi kerettörténete, mert annyi változáson ment át az intézmény, mint addigi évszázadai folyamán együttesen sem. „Egyetlen előző korszakában sem futott a Kollégium története oly sok és sokszor ellentétes szálon, mint 1849 és 1950 között.”

Csohány professzornak egyébként az imént vázlatosan ismertetett tanulmányán kívül is gazdag merítési közege volt – szerteágazó (lelkészi, oktatói, kutatói, gyakorlati és történeti teológiai) munkássága és publikációs (tudományos és közírói) tevékenysége megfelelő alanyagot kínált ehhez. Azzal együtt, hogy a *Tanulmányok Debrecen és a reformátusság múltjáról* kötet nyomdai jelzésének évében (tehát 2007-ben) jelent meg *Az üdv-történeti keresztyén ünnepek* című könyve is.

A szerző a kötet végén rövid válogatást ad az utóbbi művek recenzióiból, melyeknek szinte mindegyike kiemeli: az írások hiteles és mértékadó jellegé-

nek legfontosabb alapja, hogy valódi egyháztörténeti műhelyben születtek. Visszatérő jellegzetessége Csohány János könyveinek, hogy egyaránt szerepelnek bennük egyetemes jelentőségű, átfogó tanulmányok, valamint kritikák felvetésekre adott teológiai válaszok.

Ezt a mostani tanulmánykötetet is a *Kihívások és válaszok* című fejezet indítja, benne olyan problémafelvetésekkel, mint a reformáció és a debreceniség összekapcsolódása; hogyan hatott a rendszerváltás az egyházakra, az egyházak hogyan viszonyultak a társadalom és politikai berendezkedés átalakulásához; van-e és milyen a keresztyén szolidaritás; és vitacikkeinek sorában újra felteszi a kérdést, hogy vajon a keresztyénség tényleg a Nietzsche által emlegetett „birkamórálnak” felel-e meg. A „kihívások és válaszok” nagy része hírlapi cikkeinek válogatása, ám Csohány ezeket is történésszi, egyháztörténésszi, ezzel együtt teológiai ismereteinek, tapasztalatainak birtokában írta.

A szerző műfaji sokrétűségét, illetve megszólalásainak többfokozatú hangját jelzi, hogy a mélyebb merítés, a problémafelvetés, illetve vita mellett ismeretterjesztő írásokat is közread. Ilyenek találhatók például a *Teológiai irányzatok, egyházi mozgalmak* című fejezetben (a puritanizmusról, metodizmusról, a történelmi kálvinizmus hollandiai és magyarországi alakulásáról (ezek mindegyike a *Keskeny út* című orgánum 1999. és 2000. évi számaiban látott először napvilágot); valamint a *Nevezetes személyek* sorában Szenci Molnár Albertről, Comenius Ámos Jánosról vagy Sziój Rezsőről.

Végül külön is hangsúlyos említést kell tennünk az utolsó nagyobb könyvfejezetről, mely előszókat és lektori

ajánlásokat gyűjt csokorba. Ebből a műfajból 18 írás található a kötetben, s itt is volt miből merítenie Csohány Jánosnak. Régóta tisztelik meg őt azzal a szerzők, hogy különböző, az egyháztörténelemhez részben (vagy éppen egyáltalán nem) kötődő munkák elé ajánlást írjon. Itt most az egyháztörténelem (s csupán kisebb részben a magyar történelem) témakörében született művekhez írott ajánlásokból válogatott. Ezt azért is érdemes szövé tenni, mert eddigi gyűjteményeiben Csohány János ilyen fejezetet még nem adott közre. Talán ezzel is magyarázható, hogy 1989-től kezdve szerepelnek itt az írások, melyek nagy része – néhány önálló kötetet kivéve – a *Debreceni Református Teológiai Akadémia Egyháztörténeti Tanszékének Tanulmányi Füzetek*, illetve a *Magyar Református Egyháztörténeti Dolgozatok* sorozatban láttak napvilágot.

S olvasunk egy interjút is a kötetben Csohány Jánossal – Benéssz Kaszás Etika készítette; a *Világosság* 2007. január–márciusi számában jelent meg először. Ennek már a címe is egy fajta közéleti-teológiai ars poeticája lehet Csohány Jánosnak, Pál apostol Filip-pibeliéhez írott leveléből: Egyet akarva, ugyanarra törekedjetek”. Maga aféle „szellemi misszionárius” – s alapállásából sokat elárul az említett interjú oktatási versenyre utaló kérdésére adott válasza:

„Ha valaki versenyezni akar, szívesen fogadjuk, sőt szívesen átadjuk évszázados tapasztalatainkat, segítünk. De azt, hogy bennünket is hagyjanak élni, és a nemzet jövődjéért dolgozni, azt igenis ki kell vívjuk magunknak.”

ÉLET ÉS VILÁG

Tanulmánykötettel köszöntötték Keresztesné Várhelyi Ilonát, a Debreceni Irodalmi Múzeum nyugalmazott igazgatóját

Az *Élet és világ* címmel márciusban bemutatott tanulmánykötet 36 – az ünnepelthez személyesen vagy kutatási területüket illetően közel állók tollából származó – írása köszöntötte 60. születésnapja alkalmából Keresztesné Várhelyi Ilonát, aki a magyar nyelv és irodalom–népművelési előadói diploma megszerzése, illetve a felnőttnevelési–köz művelődési egyetemi oktatói, kutatásvezetői munkája után 1979-től dolgozott a Déri Múzeum irodalmi muzeológusaként.

Első feladata az irodalmi gyűjtemény önálló épületbe helyezése és a debreceni irodalmi életet bemutató állandó kiállítás létrehozása volt. A város irodalmi múltjához méltóan a Déri Múzeum e gyűjteménye az ország második legnagyobb kollekcója lett – Keresztesné Várhelyi Ilona 26 éven keresztül tartó itteni tevékenysége alatt gazdagodott a gyűjtemény mások mellett például Gulyás Pál, Juhász Géza, Julow Viktor, Mocsár Gábor, Oláh Gábor, Sarkadi Imre, Tóth Béla hagyatékával, miközben tekintélyes színházi- és sajtótörténeti gyűjteményt is gondozott.

Negyedszázados múzeumi munkássága alatt született meg a *Debrecen és a magyar irodalom* című állandó kiállítás (1980-ban), a *Kölcsey Ferenc Emlékház* (Álmosdon 1990-ben) és a *Bessenyei György Emlékház* (Bakonszegen 1987-ben és 2003-ban) állandó kiállítása; ő szervezte az

országos Tóth Árpád emlékkiállítását a költő születésének centenáriumán; de sikeresek voltak a további évfordulókhoz kötődő időszaki kiállítások is (például *Gulyás Pál, Oláh Gábor, Csokonai-relikviák*).

Széleskörű érdeklődésének jeles bizonyítéka, hogy a felvilágosodás kori magyar irodalom kutatása mellett szerkesztette a *Csokonai Kalendáriumot*, szócikkeket írt a *Magyar Katolikus Lexikon* és a *Debreceni Irodalmi Lexikon* számára, megjelent több műfordítása a finn irodalomból, számos esszét és publicisztikát írt Debrecen irodalmi hagyományairól.

Karitatív missziós vállalásai (például a gyimesfelsőlóki *Sziclára épített ház*), helyi közéleti szerepe mellett jelentős az egyházi vonatkozású publikációs tevékenysége: azt is megtudjuk az ajánlásból, hogy újraindulása óta – több mint másfél évtizede – szerkeszti a *Debreceni Katolikus Figyelőt*.

A bevezető pályarajzban részletesebben olvassunk a fenti eredményekről – a 2007-es kiadási jelzetű tanulmánykötetet még V. Szathmári Ibolya múzeumigazgatóként s felelős kiadóként látta el előszóval, de már Lakner Lajos (a tavaly ősszel kinevezett új igazgató) mutatta be azt az idén tavasszal. Több szállal kapcsolódik ő is Keresztesné Várhelyi Ilonához: nemcsak tanulmányt írt a kötetbe (Ferenczy István Csokonai-szobráról és annak fogadtatásáról), hanem éppen a Debreceni Irodalmi Múzeum igazgatói székéből érkezett a Déri Múzeumhoz – Lakner Lajos 1991-től volt munkatársa az irodalmi múzeumnak, 2006 őszén pedig leköszönő vezetőjét váltotta.

(A kötet tanulmányait és közleményeit a szerkesztő 2005–2006-ban kezdte el gyűjteni – a kerek évfordulót 2005 novemberében ünnepelték a Déri Múzeumban. Egy-egy hasonló kiadvány tudományos és dokumentum-értéke így is kiemelkedő, miként e mostani kötet rangját Keresztesné Várhelyi Ilona szerteágazó, ám koncentrált életpályájának téma- és értékvonása, illetve a hozzá kapcsolódó tudós személyiségek munkássága is megadja. Sajnos, a jubileumi tanulmányköteteket általában – olykor évekkel – később jelennek meg, érdemes lenne a szerkesztést-publikálást az eseményhez időzíteni.)

Külön értéke a kötetnek Gulyás Pál Révész Imréhez (ő 1938–1949 között a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke volt) 1940-ben írott levéleszszéjének közlése *Protestáns és római katolikum* címmel. Ezt az írást további, az esszében megfogalmazottakkal összefüggő levelek, levélrészletek egészítik ki. A közölt kéziratok eredeti – mindaddig publikálatlan – anyaga a Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdonában van. A tanulmánykötetben olvasható szöveget Gulyás Klára gondozta, ellátva jegyzetekkel és magyarázó utószóval is azokat.

Bosák Nándor debrecen-nyíregyházi római katolikus püspök *A keresztény értelmiség társadalmi szerepe* című 2003-as konferencián elhangzott előadásának írott változatával a Keresztesné Várhelyi Ilona által is vallott értékfogalmakról szól, de a szeretetszolgálat jelentőségét emeli ki Phyllis Zagano *Katolikus női diakónusok* című írása is.

Gáborjáni Szabó Botond a magyar református templomokra a múltban és jelenben jellemző építészeti sajátosságokról adott közre tanulmányt – ez egy barcelonai konferencián elhangzott előadás magyar változata. Az eredeti francia nyelvű áttekintés a közös európai vonások mellett a történelmi kényszer hatásait, a népi építészethez és a modernitáshoz fűződő sajátos viszonyunkat, illetve újabb templomainkat ismertette 60 fénykép segítségével. A kötetben közölt 17 felvétel arra is ráirányítja a figyelmet, hogy milyen fontos, kontextuális, vizuális kommunikációs szerepe van (lenne) általában annak, hogy egy-egy tanulmányt illusztrációk (fakszimilék, reprodukciók, dokumentumképek stb.) kísérjenek.

Keresztesné missziós útjaihoz kapcsolódik térben és szellemiségben Kilián István tanulmánya *Szent Ferenc élete Csiksomlyó színpadán* címmel – a tanulmány értékét emeli, hogy melléklete az 1730–1740 között előadott dráma szövegkiadása. Sz. Kürti Katalin az 1781–1819 között élt Kiss Sámuel pályarajzát adja, aki a debreceni „Rajziskola” első professzora volt; Szuromi Lajos *A Hontalan* címmel vizsgálja Kölcsey Ferenc költészetében a hontalanság „permanens panasztát”. Csorba Sándor Kölcsey Ferenc levelét magyarázatokkal adja közre, melyet a költő Nagykárolyból írt Nyíri Istvánhoz 1838-ban. Keresztesné munkásságának ide vonatkozó fejezete, hogy a Kölcsey kritikai kiadáshoz maga is kronológiai kutatásokat végzett az MTA Irodalomtudományi Intézete számára. Bényei Miklós tanulmánya *Az erdélyi múzeumi gondolat a reformországgyűléseken* címmel olvasható; Kalla Zsuzsa, Kerényi Ferenc, Ratzky Rita tanulmányai Petőfiről, illetve a családról közölnek adalékokat; E. Csorba Csilla Réti István Jókai Mórról festett időskori portréit mutatja be.

Imre László *Gárdonyi és a magyar regénytörténet* címmel ír Gárdonyi Géza befogadás-történetben elfoglalt pozíciójáról; Korompai Gáborné Oláh Gábor könyvtárát és kéziratait mutatja be. Dankó Imre az Ady-fejfa sorsáról ad közre egy tanulmányt, Hamar Péter Mórlicz Zsigmond díszpolgárrá avatásáról közöl adalékokat (Tiszacsécse, 1929. június 30.) „*Apám sose beszélt erről a csécsi ünnepről*” címmel. Az egyébként is gazdag irodalomtörténeti és filológiai anyagot árnyalja tovább Bertha Zoltán tanul-

mánya, a *Mítosz és varázshit egy Tamási-regényben* című (ebben Tamási Áron *Jégtörő Mátyás* című regényéről van szó). Kabdebó Lóránt Szentkuthy Miklós *Prae*-jét vizsgálja, Szabó Anna Viola pedig a Drakula (Lugosi Béla)-kultuszt – debreceni, színház- és filmtörténeti szemmel.

Cs. Nagy Ibolya a Csokonai-kép alakulásáról értekezik, középpontba állítva Páskándi Géza újraalkotó recepcióját. Az irodalomtörténeti–kritikai írások sorában találkozunk Márkus Béla nagyobb tanulmányával, s ebben az alföldi szlovákság Závada Pál regényeiből kirajzolódó képét interpretálja. A régió elfeledett irodalmárait kutató sorozatából Bakó Endre ezúttal Niklai Ádám költői pályaképeről ad érzékletes vázlatot.

Végül: nem praktikus, ám ötletes és jelkép értékű a borító, annak kivágásával. A boltíves ablak mögött egy másik boltíves ablakban álló virágcsendéletet látunk. Mintegy a dolgozószobából tárul elénk egy gazdag világ. S miként általában a jó virágcsendéletekre jellemző: a csendnek itt is élete van, a virágnak „virágsága” – a hervadóban ott van az el nem múlt igazsága.

*(Élet és világ. Írások Keresztesné Várhelyi Ilona tiszteletére.
Szerkesztette: Lakner Lajos.
Déri Múzeum – Debreceni Irodalmi Múzeum, Debrecen, 2007.
– 325 B/5-ös oldal)*

**Javaslat a Déri Múzeum Baráti Köre
Grafikusok és Kisgrafika Barátok Tagozata létrehozására**

Debrecennek nagy hagyománya van a kisgrafika (például exlibrisek, alkalmi lapok) készítésében és gyűjtésében. Erre is hivatkozva fogalmaztam meg javaslatomat a Déri Múzeum Baráti Köre április 30-i közgyűlésén egy grafikusművészekből és kisgrafika-barátokból (gyűjtőkből) álló tagozat létrehozására.

Az első hazai exlibris kiállítást még 1903-ban rendezte a Magyar Iparművészeti Múzeum, a másodikat tíz év múlva, 1913-ban a Szent György Céh Budapesten. 1932-ben Lyka Károly vezetésével jött létre a *Magyar Exlibris-gyűjtők és Grafikabarátok Egyesülete*, mely a gyűjtőket és művészeket tömörítette. *Kisgrafika* című folyóiratuk 1937–45 között működött.

Debrecenben az 1930-as években pezsgő gyűjtőélet folyt, és ettől elválaszthatatlan volt a művészek intenzív kisgrafika készítő tevékenysége – a gyűjtők és könyvbarátok igényeit kielégítve –, nagy számban készítettek könyvjegyeket is.

Még az első exlibrisrajzoló művészek között említjük Toroczkaival, Dienes János, Bakoss Tibor és Haranghy Jenő nevét, majd a '30-as években Bánszki Tamás, Berki Irma, Dobi Oláh István, Gáborjáni Szabó Kálmán, Menyhárt József, Nagy Ferenc, Nagy Sándor János, Szoboszlai

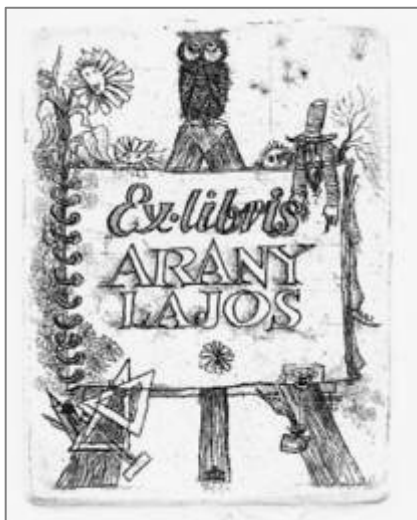
Mata János, Várkonyi Károly lapjait. Köréjük számos gyűjtő csoportosult, és Soó Rezső professzor (Nagy József kollégiumi tanár közre-működésével) 1934-ben tömörítette a gyűjtőket és művészeket az *Ajtósi Dürer Céh*-ben. (Dr. Soó Rezső egyébként 100 ezer darabos, védett gyűjteményt hozott létre.) 1935-ben és 1936-ban összesen négy száma jelent meg a G. Szabó Kálmán szerkesztette, a művészeti közéletet is serkentő folyóiratuk, a *Magyar Exlibris*.

*Szilágyi Imre:
Exlibris Soó Rezső (1903–1980);
rézkarc – op. 920*

Az 1970-es években a lelkes gyűjtő és műbarát Nagy Dezső tett kísérletet a gyűjtőmunka újjáélesztésére, egyebek mellett a *Múzeumi Kurír* hasábjain is több ösztönző cikket tett közzé,

látva, hogy akadnak még megszállott grafikabarátok a környezetében, és hasznos tanácsokkal látta el az érdeklődőket is a gyűjtésre vonatkozóan. Ebben az időben aktív exlibrискészítő tevékenységet folytatott Debrecenben Várkonyi Károly, Józsa János és Szilágyi Imre.

*Szilágyi Imre:
Exlibris Arany Lajos; rézkarc – op. 711*

Várkonyi Károly elhunyt, könyvjegyeinek és kisgrafikai lapjainak most folyik teljes katalogizálása; Józsa János több mint félezer exlibrisének leírása része lesz a művészről készülő grafikai monográfiának; a Szilágyi Imre 40 év kisgrafikai alkotótevékenységét bemutató jegyzék pedig 2007-ben jelent meg, ebben több mint ezer lap leírását találjuk. Ezt a hajdúböszörményi Csernáth Gábor készítette (Böszörményben ő most indítja be a gyűjtői mozgalmat), s munkájára a szintén gyűjtő, bibliofil elkötelezett-

ségéről is ismert dr. Varga Gábor hívta fel a figyelmemet.

A mai idősebb generációból sokan van exlibrisük, magam is több gyűjtőt ismerek, és látok esélyt arra, hogy a Déri Múzeum Baráti Körének keretében létre lehet hozni egy tagozatot a grafikusművészek és kisgrafika barátok számára, egyúttal minél többekben felkeltve az érdeklődést a könyvjegyek és más alkalmi grafikák (vagy a kisebb méretű autonóm lapok) iránt. A jelenlegi művészi bázist természetesen nemcsak a két debreceni élő klasszikus, Józsa János és Szilágyi Imre jelentheti, szerencsére további neveket is lehet sorolni.

*Szilágyi Imre:
Exlibris Tarczy Péter;
linómetszet – op. 913*

Az elődökhöz hasonlóan már bemutatam a folyóirat korábbi számaiban a közepgenerációhoz tartozó Vincze László grafikusművész tevékenységét, aki 50 éves korára már több mint 500 könyvjegyet katalogizálhatott. 2000-ben megalakult Debrecenben – akkor még az egy év múlva elhunyt Várkonyi Károly korelnökleivel – a *Grafikusművészek Ajtosi Dürer Egyesülete Debrecen* elnevezésű művészeti csoport, és tagjaival ezen (illetve más) területeken szintén szorosabb kapcsolatot lehetne kialakítani. Tudomásom szerint ők programszerűen is készítenek exlibrist: évek óta hagyomány, hogy az Ünnepi Könyvhét debreceni rendezvényein az erre az alkalomra készült linómetszeteket (köztük számos exlibrist) a könyvszerető közönség számára helyben sokszorosítják és dedikálják az Alföldi Nyomda pavilonjánál.

László János: „Kik nem test szerint” – Ünnepi Könyvhét, 2007. (linómetszet)

Tagjai közül az említett Józsa, Szilágyi, Vincze hármason kívül konkrétan is be tudna kapcsolódni ebbe az alkotói–gyűjtői együttműködésbe például Burai István, Dombi Géza, Fátyol Zoltán, László Ákos, László János, Lente István, Papp Károly, Subicz István, Tamus István és Varga József is. (Természetesen a nevek tovább bővíthetők.)

Szilágyi Imre saját exlibrise; rézkarc, akvatinta, foltmaratás (op. 846.)

A felhívás közreadásával július 22-én, a Medgyessy Ferenc halálának 50. évfordulójára rendezendő rendhagyó tárlatvezetés előtt kezdődhet meg a szervezőmunka, majd a tagozat alakuló összejövetelére a szeptembert látom alkalmas időpontnak.

A művészek és gyűjtők, illetve az érdeklődők havonta egy alkalommal találkozhatnak, a személyes beszélgetések, lapcserék, az új könyvjegyek (vagy más alkalmi lapok) bemutatása

mellett ismeretterjesztő előadásokat is hallgathatnak.

A témák között szerepel az exlibris története, a sokszorosító grafikai eljárások ismertetése, klasszikus exlibris készítőik életművének bemutatása, egy-egy motívum részletesebb elemzése, és a művészek maguk is beszélnek indíttatásukról, céljaikról. Magam előadásokkal és szervezéssel is aktívan részt kívánok venni ebben a munkában, a Néző Pontban pedig rendszeresen közlöm és ismertetem az újonnan készült exlibriseket.

*Burai István
exlibrise a folyóirat szerzőjének
(linómetszet – op. 3.)*

70 RÉZKARC SZILÁGYI IMRE KISGRAFIKÁIBÓL

Minikönyv 100 számozott példányban – gyűjtőknek

A Szilágyi Imre teljes kisgrafikai alkotásjegyzékét 2007-ben elkészítő hajdúböszörményi exlibrisgyűjtő, Csernáth Gábor saját kollekcijából válogatta annak a 6x5 centiméteres mini albumnak az anyagát (70 darab rézkarcot, többségében könyvjegyet, de néhány alkalmi lap is szerepel a kiadványban), mely mindössze 100 számozott példányban jelent meg 2008 tavaszára, elsősorban a gyűjtők érdeklődését elégítve ki.

Előszavában Csernáth Gábor nemcsak a debreceni exlibris-készítés és –gyűjtés hagyományaira tekint vissza, hanem felidézi a debreceni rézmetszés kezdeteit is. Az első debreceni metszet 1749-ből való, Kovács Györ-

gyé, a város későbbi mérnökéé. Őt követték a XIX. század eleji kollégiumi rézmetszők: Erőss Gábor, Kiss Sámuel, Papp József, Pethes Dávid, majd a két világháború közötti grafikus generáció.

Ez előző írásban már szereplő adatokon túl érdemes megemlíteni, hogy a grafikai élet szempontjából nagy jelentősége volt Dobi Oláh István kezdeményezésének: 1926-ban a debreceni Fa- és Fémipari Szakiskolában rézkarcelevonó gép kezdte meg működését. Ezen a gépen készültek a Dobi Oláh Istvánból, Nagy Ferencből, illetve Bánszky Tamásból és Menyhárt Józsefből álló grafikai alkotóközösség művészeti levonatai.

Menyhárt egyébként Toroczkaitól és Gáborjáni Szabótól sajátította el a szakmai fogásokat, majd ez a Menyhárt József ismerte fel Szilágyi Imre tehetségét is. Csernát Gábor felidézi, hogy Szilágyi aztán bekapcsolódott a Medgyessy Ferenc Képzőművészeti Kör munkájába is, szívesen emlékszik vissza arra, hogy többek között Almássy Aladárral, Ásztai Csabával, Bánáti Jánossal, Bodó Károllyal, Bihari Sándorral, Gonda Zoltánnal, Józsa Jánossal, Kapcsa Jánossal, Makoldi

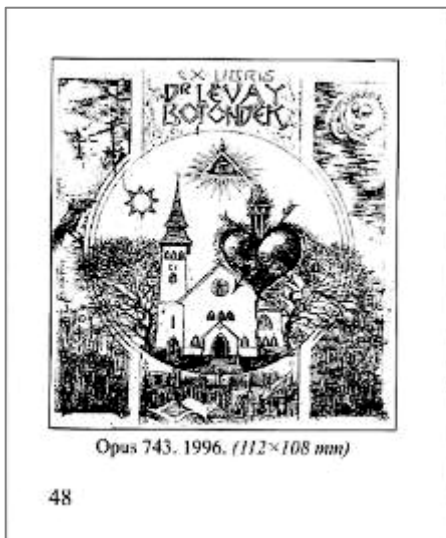
Sándorral, Velényi Rudolffal dolgozott együtt, majd az Egri Tanárképző Főiskolán 1965-től Blaskó János volt a mestere.

Szilágyi az elmúlt négy évtized alatt mintegy félezer szabadgrafikai alkotást és több mint kétszer annyi kisgrafikából álló életművet hozott létre. Csernát Gábor megállapítása szerint „műveinek fontos jellemzője az átgondolt, precíz és dinamikus kivitelezés (...) sokrétű témaválasztása és anekdotázó készsége egyedülálló”.

A kitűnő humorérzékre Lenkey István is felhívta a figyelmet a hazai táj népművészeti elemeinek újrafogalmazása mellett: „mesevilágában derűs, humoros, incselkedő alakjaiból és jeleneiből felszabadult játékoság sugárzik”.

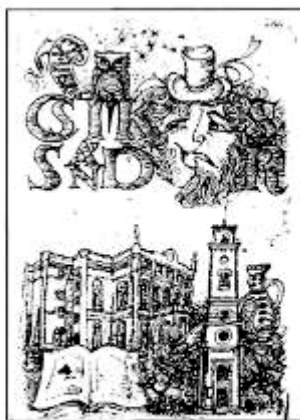
*Exlibris Csernát Erzsike
Szilágyi Imre linómetszete (op. 835)*

*A minikönyv egy oldalpárja
dr. Lévy Botondék (op. 743)
és Csikos Sándor (op. 762) exlibrisseivel*

Opus 743. 1996. (112×108 mm)

48

Opus 762. 1997. (97×68 mm)

49

A Déri Múzeum Baráti Körének közgyűlése, a néprajzi és helyismereti gyűjtőpályázat eredményei, a baráti kör 2008. év második felére tervezett programjai

---

Az elmúlt évi pénzügyi beszámoló elfogadása után – gyakorlati és szervezeti felvetések mellett – a Déri Múzeum Baráti Köre április 30-i közgyűlésén mutatták be azt a két pályamunkát, melyek a 2008 januárjában zárult önkéntes néprajzi és helytörténeti pályázatra érkeztek, ám könyv formában való megjelenésük kizáró ok volt a díjazásban.

Kakucsí Géza korábban már szerepelt a pályázat nyertesek között, a belső-ohati élmények most köteté értek (*Látástól vakulásig*); Megyesi József *Visszatekintése* egy család életén keresztül mutatta be Polgár város elmúlt 200 évét. A két szerző különdíjaként nyilvános és ünnepi könyvbemutató keretében méltatta munkáikat Ungvári János tanár, valamint Korompai Balázs muzeológus. Koticzné Magyari Márta muzeológus értékelésében kiemelte, hogy a 32 pályázótól (Debreceen kívül 13 településről) érkezett 36 pályamunka általános inspirálója az egyéni és közösségi emlékezés, az értékörzés és tovább örökítés volt, a dokumentumok vagy a még utolsó pillanatban rögzíthető személyes élmények közreadásával.

A könyvismertetéseket a március 14-én megrendezett „Kard és Toll” című irodalmi délután felvételeinek bemutatása követte.

Pályázati eredmények

A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága és a Déri Múzeum Baráti Köre által 2007-ben meghirdetett megyei önkéntes néprajzi és honismereti gyűjtőpályázat díjkiosztását 2008. március 13-án rendezték a Déri Múzeum Dísztermében. A pályamunkák elbírálásában néprajzos és történész szakemberek működtek közre. A könyv- és tárgy-jutalmakat, valamint az ifjúsági és a felnőtt kategória díjait Lakner Lajos megyei múzeumigazgató, a Déri Múzeum Baráti Körének díját Lovas Márton elnök, Hajdú-Bihar megye díját Kocsis Róbert, a megyei közgyűlés alelnöke adta át. A díjazottak pályamunkáiból az Ibolya utcai Általános Iskola diákjai olvastak fel részleteket.

Ifjúsági kategória

1. díj – *Jalkóczy Miklós Márton*: Meseterségek Hajdúnánáson (Hajdúnánás)

2. díj – *Széchenyi Sándor*: A második világháború lakóhelyemen (Biharkezesztes)

3. díj – *Balázs Ákos*: A berettyószentmártoni katolikus templom története (Berettyóújfalú)

Felnőtt kategória

1. díj – *Kövecz Imre*: Így éltük át a második világháborút; A hajdúnánási körusmozgalom 141 éve (Hajdúnánás)

2. díj – *Máró Gábor*: Amatőr színjátás Hajdúnánáson (Hajdúnánás)

3. díj – *Fiatal Gáspárné*: Egy alföldi család története (Polgár);

Györfi Péterné: Családtörténet (Nagyhegyes)

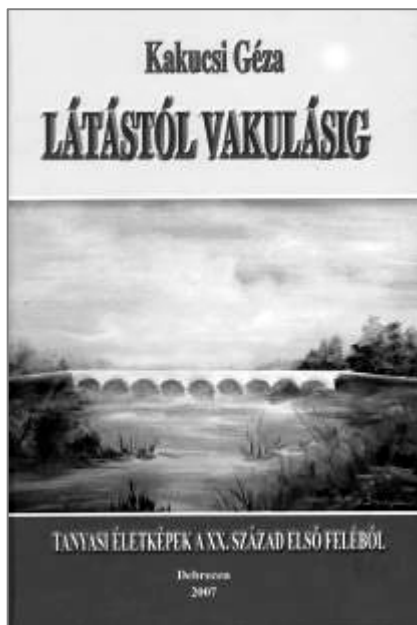
A Déri Múzeum Baráti Körének díja

Jordán Sándor: A cséplési munka emlékei (Zsáka)

Hajdú-Bihar megye díja

Pál István: Életem eseményeiből (Balmazújváros)

**Kakucsai Géza: Látástól vakulásig –
Tanyasi életképek a XX. század
első feléből**

Kakucsai Géza irodalmi igényességet sem mellőző könyvében a személyes emlékek (olykor novellaszerű betétekkel gazdagított) szociográfiai feldolgozását adta. A nyugalmazott általános iskolai igazgató egy belső-ohati tanya életén keresztül mutatta be a két világháború között uradalmi birtokon dolgozó cselédek életét. Gyerekkorát maga is ott, a nincstelennel töltötte – külön fejezetben foglalkozik az uradalmi cselédgyerekek játékaival.

Könyvében fellelhető a családi vonatkozású életképek derűje, de a tragikus esetekről adott drámai leírásokat szintén olvashatjuk (*Tűz a tanyán*). Kirajzolódik előttünk a 20. század első felének cselédsorsa, megismerjük a kukások, a summások mindennapi életét, leírásokat kapunk a cséplés, a szappan-

főzés, az aratás, a zsombolya készítés, a répaszedés vagy a kenyérsütés műveleteivel – a hozzájuk kapcsolódó történetekkel együtt –, de az „ünnepi” pillanat, a családi disznótör vagy a cselédek karácsonya sem marad ki a sorból.

**Megyesi József: Visszatekintés –
Polgár város elmúlt 200 éve
– Életképek, foglalkozások
egy család életén keresztül**

A Polgáron élő 82 éves kereskedő, Megyesi József családfá készítéséhez kezdte gyűjteni az anyagot 2004-ben, s körülbelül 200 évre visszamenően sikerült hiteles adatokat találnia a Megyesi és felesége, D. Kovács Piroska családjáról. (Rajta kívül a Megyesi családból ma már senki nem él Polgáron.)

Az anyagot gyűjtve, előbb egy kis füzet megjelentetésére gondolt, aztán egy 140 oldalas nagy alakú, színes album lett belőle: mintegy félezer archív fotóval,

dokumentummal, melyek nemcsak a család örökségét, hanem a város két évszázadát is őrzik. Így az „életképek” valódi kor- és (számos néprajzi vonatkozást mutató) helytörténeti dokumentumok lettek.

Dezső Kovács Márton főbíró temetése. Polgár, 1913. március 20. (Megyesi Józsefék családi archívumából)

A feleség ágán előbb jobbágy ősökre bukkant a 18. századból, majd a leszármazottak között volt egri kanonok, ügyvéd, ispán, kereskedő és főbíró is – Polgár város főbírói tisztségét három generáción keresztül töltötték be.

A szerző nagyapja az egri káptalannál dolgozott nád munkásként, a nádverés megbecsült szakmának számított. Az apa megjárta az első és a második világháborút – napszámosként dolgozott, de város-szerte híres volt barkácsoló kézügyességéről.

Megyesi József könyvében a két világháború közötti időszakról, személyes emlékeinek számba vételével, kapjuk a család és Polgár város mindennapi életének valóban élményszerű leírását. És itt kapcsolódik össze foglalkozásában is a két család: D. Kovácsék vegyesboltot

nyitottak, Megyesi István pedig kocsmáros lett. A szerző is a kereskedők életét élte (aktívan dolgozik ma is), és keserű ízzel gondol vissza az üzlet elvételére, a beadási kötelezettségre – majd a nosztalgia megszőpíti a szocialista kereskedelemben eltöltött 36 évet is.

A testvérek örökölték az apai kézügyességet, sőt István verseket is írt, igazi szenvedélye azonban a festészet volt: kiváló naiv festői életműve a folklór hitelességével szól az utókornak. (László asztalosmester lett, ő készítette a polgári katolikus templom bútorzatát is.)

Lent: Az édesanya leánykori fényképe keresztlányával 1915-ből

Megyesi József család- és városalbu-
ma egyik legnagyobb értékének a do-
kumentum illusztrációkat és az archív
fotókat tartom.

*A „tagosítás”
Megyesi István festménye*

*Jobbra: 1924-es csoport-
kép a dohánybevéltőből
– a gazdaság az árvákat
és a hadiözvegyeket soron
kívül felvette, ha munkára
jelentkeztek*

*Lent: Betlehemezésre
készülnek az iskolában
1935 karácsonyán*

Kellő betekintést kapunk Polgár gaz-
dasági, kulturális, valamint oktatási és
egyházi életébe is, továbbá a hagyó-
mányörző mozgalmakba, a gazdálko-
dással összefüggő tevékenységekbe és
szokásokba – külön fejezetben a hadi-
fogság körülményeire –, s természet-
esen nagyobb hangsúlyt kap a kereske-
dői viszonyok ábrázolása.

Ezekkel azonban több egységben ta-
lálkozunk, Megyesi József nem az egyes
területek kronologikus és rész-monog-
rafikus bemutatásának módszerét vá-
lasztotta, hanem a család életének fe-
jezetei határozták meg, mikor melyik
területről szóljon.

Ezt a szándékát viszont már a címben is megjelölte: a család élete adja a történelmi visszatekintés keretét, ez azonban nem zárta ki, hogy a családot a városközösség szerves részeként jelenítse meg.

Megyesi József zárszavában a „kedves gyerekek, unokák” megszólítás a család tagjainak szól: a könyvet kezükbe véve, képet kaphatnak gyökereikről. De szól minden Polgáron élőnek, onnan elszármazottnak, s áttételesen mindenkinek, akinek fontos az ősök öröksége.

Hiszen a „tájhaza” – a másoké is! – magába foglalja az egész hazát.

A polgári táncosok is szép sikereket értek el a két világháború között a Gyöngyösbokréta mozgalomban (a mozgalomnak a '80-as években is voltak folytatói).

A fénykép az 1940-es évek végén készült, s a népboltban mint „polgári képeslapot” árulták 1951-ben

Visszatekintés – „Öledbe csillag hull”

Andics Árpád mérnök-tanár, fotóművész a Baráti Kör rendezvényeit dokumentáló „Visszatekintés” című fotókiállítását nyitotta meg május 9-én dr. V. Szathmári Ibolya nyugalmazott múzeumigazgató a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum Látványszobájában.

Az irodalmi blokkban Lövei Sándor költő mutatkozott be: az „Öledbe csillag hull” című összeállításban elhangzó 16 verse *A szeptember még nyári hónap* című kötetében jelentek meg.

A kiállítás megnyitóján a Mechwart András Gépipari Szakközépiskola fiú énekkara adott műsort, a verseket az intézmény diákjai olvasták fel.

Az előző oldalon Székelyudvarhelyen, a „legnagyobb magyarok szoborparkjában” Wass Albert megkoszorúzott szobrának fotóját látjuk (a baráti kör kirándulásairól, rendezvényeiről hírt adtam a korábbi folyóiratszámokban – Andics Árpád fotóinak segítségével is). Együttal arra kértem: saját optikáján keresztül irányítsa rá most a figyelmet néhány további művészeti eseményre, s kommentálja röviden képes naplóját.

Andics Árpád képes művészeti naplójából

A Debreceni Kodály Kórus és a Debreceni Filharmonikus Zenekar (meghívott énekes szólisták közreműködésével) március 20-án mutatta be Schubert Asz-Dúr Miséjét a Kölcsey Központ Nagytermében

TILLES BÉLA visszatekintő kiállítása március 12–30. között volt látható a DE központi épületének díszudvarán.

„A Kassák, Bálint Endre és Amerigo Tot örökségét követő képzőművész jól ismert Debrecenben – krómaccél fénymobiljával találkozhattunk például a Füredi út és Egyetem sugárút kereszteződésében.

Az életmű-kiállításon újra láthattuk finom tuszrajzait, vörös-kék színfoltokkal festett kozmosz modelljeit; a rusztikus faktúrájú, applikációkkal térbe kimozduló jellegzetes táblaképeit.

A fából-huzalokból készült szobraiban csúcsos életterek, spirálmozgások feszültek. Elegáns krómaccél szobrai pedig maguk voltak a FÉNY-nyalábok, a forgó FÉNY-EMBER sziluettek.”

NORMANTAS PAULIUS fotóművész *Keleti szél* című kiállítása március 20-tól egészen május 17-ig tartott nyitva Nyíregyházán, a Városi Galériában. A Debreceni Fotóklub tagjai közül többen megtekintették a tárlatot (Máthé András fotóművész vezetésével).

Mert ki is ez a litván születésű, nálunk élő Normantas Paulius, aki 2006-ban megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét, 2007-ben pedig a Litván Kormány Kulturális és Művészet Díját?

„Én őt egyszerűen csak úgy hívom: a fotós Kőrösi Csoma Sándor. Aki litván létére helyettünk is felkereste és lefotózta osztyák, udmurt, szamojéd, nyenyec stb. „finn-ugor” rokonainkat. Aki járt Darzsilingben, Tibetben és Thaiföldön vagy Kambodzsában éppúgy, mint a régi Szovjetunió számos szövetségi államában.

S hogy miért teszi mindezt? Nos, ezek az utazások hivatástudattal párosult, kényszerű belső utazások. Senki nem tudja lebeszélni róluk. A veszélyeket nem ismeri.

Ideje lenne, hogy a debreceni közönség is megismerkedjen alkotásaival!”

„KÖZÖS LOBOGÓ ALATT”

Ezzel a címmel rendeztek kiállítást a Debreceni Egyetem Könyvtárának előterében, történelmi alapossággal tárva elénk az 1848-49-es szabadságharc magyar-lengyel katonai kapcsolatait

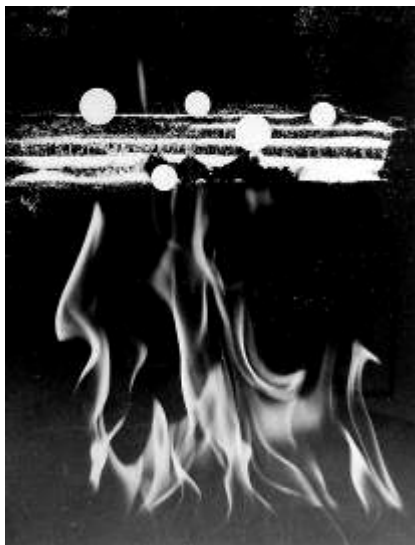
A Déri Múzeum Baráti Köre „Álmodni kéne még” címmel április 4-én rendezett irodalmi-képzőművészeti bemutatót a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum Látványszobájában. Vántsza Zoltán költő verseit a szerző mellett Jámbor József színművész és az Ady-gimnázium dráma tagozatos diákjai mutatták be. Palotai Erzsébet festőművész kiállítása május 2-ig volt látható.

A FÉNY MŰVÉSZETE – Kepes György (1906–2001) kiállítása a Modemben.

„Találkozni Kepes György művészetével Debrecenben – nyugodtan állíthatom: ez maga a szenzáció!

Ő az Új Bauhaus iskolateremtő művésze és tudósa, Moholy-Nagy László

tanártársa, aki az elsők között kereste a képzőművészet és a tudomány közös nevezőit. Festő, kísérletező filmes és fotográfus.

Ars poeticaja: 'egyszerre kell rendelkezünk a tudós agyával, a festő szemével és a költő szívével'.

Hatalmas életművéből ezúttal festményeket és különleges fotográfiákat láthatunk (nagyrészt az Eger városának adományozott hagyatékából).

A június 15-ig megtekinthető tárlatnak ezúttal az utóbbi, fotós szegmensére szeretném felhívni a figyelmet.

Debrecenben láthatók ugyanis azok a fotogramok (azaz a film nélkül készített, egyedi kópiák), melyeket közvetlenül a fotópapír fényérzékeny emulziójának megvilágításával készített.

Ez az új képalkotási technika abban az időben a fényképezés alkalmazási területének kibővítését jelentette. Igazi kreatív műfaj: sok leleményt, gyakorlati

érzéklet, más látásmódot és jó kompozíciós érzéklet kíván.

Kepes virtuóz fotogramokat készített! Ezek a munkák minden komolyabb fotótörténeti albumban megtalálhatók! Egy fajta csendes szenzációk a nagyobb méretű festmények mellett.

Nem érdemes kihagyni!”

Május 1-jén a nyáron két éve elhunyt Bertók Lajos színművészre emlékeztek a barátok és tisztelők (köztük a Déri Múzeum Baráti Körének tagjai) a család bocskaikerti házában, ahol tavalý emlékszobát, szobrot és emléktáblát avattak

Fotó: Karap Nelli

**A Déri Múzeum Baráti Köre
2008. év második felére tervezett programjaiból;
helyszín: a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum Látványszobája**

Június 4.; 17 óra:

Emlékezünk Trianonra

– Magyar önazonosság (1918–2008)
Előadást tart Székelyhídi Ágoston művészeti író;
közreműködnek a Baráti Kör tagjai

Június 13.; 16 óra:

Lélekfoltozó

Serfőző Attila író, költő, képzőművész kiállítása; új novella- és verseskötetnek bemutatója

Június 22., 16 óra:

A táncosnő halála

Rendhagyó tárlatvezetés a Medgyessy Ferenc életmű-kiállításához a színművész halálának 50. évfordulóján

Augusztus 29-től szeptember 9-ig:

Dr. Kövér József szobrászművész kiállítása

Szeptember 19–28-ig:

Bentze Ibbý festőművész mutatkozik be

Október 3., 16 óra:
Ébredj, Mátyás király!
Szabó Antónia képzőművész kiállítása

Október 23.
Nemzeti ünnep
Megemlékező előadást tart Lázár Imre, a Pofosz elnöke;
„Lengyel tollal a magyar októberről”
címmel dr. D. Molnár István professzorral beszélget Lakner Lajos megyei múzeumigazgató;

versek 1956-ról – előadják a Déri Múzeum Baráti Körének tagjai

November 14., 16 óra:
Képzőművészeti és irodalmi délután
Bemutatkozik az Országos Képző- és Iparművészeti Társaság debreceni csoportja és Hornyák András író

December 5., 16 óra:
Juha Richárd szobrászművész kiállítása

HELYESBÍTÉS

A folyóirat előző kötetében – a Holló László Kitüntető Oklevelek díjazottjainak méltatásában, a három említés közül egy alkalommal – tévesen jelent meg Halász János debreceni alpolgármester neve. Az érintettől és az olvasóktól elnézést kérek.

Egyúttal a Holló László Emlékmúzeum kertjében a művész születésének 121. évfordulóján, 2008. március 6-án a platáncemete ültetéséről egy másik dokumentumfotót is közlök, mellette Halász János és Holló Lászlóné Maksa Olga azzal a kerámiatállal a kezében látható, melynek felirata a következő:

„E jeles napon a neves festő tiszteletére a folytonosság és megújulás jegyében emlékfát ültetett Holló Lászlóné Maksa Olga, a festő özvegye, és Halász János, Debrecen város alpolgármestere.”

Fotók: ANDICS ÁRPÁD

ÚJABB KIADVÁNY HOLLÓ LÁSZLÓ-GYŰJTEMÉNYRŐL

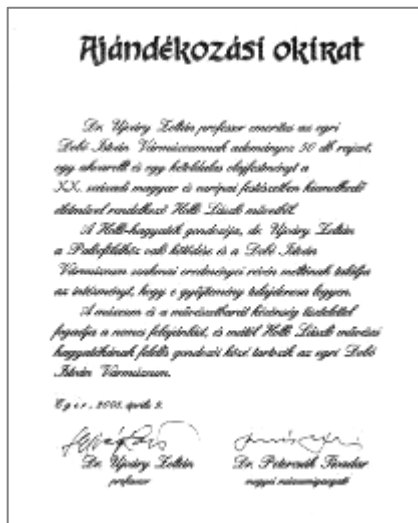
Holló-gyűjtemény a Dobó István Vármúzeumban címmel jelent meg színes katalógus-album az egri múzeum kiadásában abból az alkalomból, hogy április 9-én a Dobó-bástyában rendezett kiállítás keretében bemutatták Ujváry Zoltán professzor Holló László 50 grafikai lapjából, egy akvarellből és egy kétoldalas korai tanulmányfestményből álló adományát. Bevezetőjében dr. Petercsák Tivadar Heves megyei múzeumigazgató is fontosnak tartotta a mecénások szerepét a gyűjtemények gyarapításában. (A Dobó István Vármúzeumban látható Egri Képtár alapját például Bartakovics Béla érsek, Aszalay László egri kanonok és Kovács Mihály festőművész özvegyének adományai képezték.)

„Az ajándékozott ajándéka” volt a katalógus és a kiállítás, melyek szakmai koordinátora, H. Szilasi Ágota művészettörténész írt Hollóról egy kronológiai és tematikus áttekintést öt-ötvezető tanulmányt a képekhez. Kategóriába sorolhatatlanságát H. Szilasi is felelemlegette, Holló mellőzöttségét azzal magyarázva, hogy nem tipizálható munkássága, idegensége az „alföldi festészet sémájától” – a „hasonlít is, meg nem is” művészettörténeti modellezhetetlensége – tulajdonképpen a kritikát is felkészületlenül érte, így nem hangsúlyozták kellően Holló László egyediségét.

Holló László 1960-ban, Aradványpusztán készítette ezt a grafikát az általa „kis onokámnak” nevezett Ujváry Zoltánról (Putnok, Holló László Galéria tulajdona)

Dr. Ujváry Zoltán professzor és dr. Petercsák Tivadar megyei múzeumigazgató a helyszínen ünnepélyes keretek között jegyezte aláírásával is az ajándékozási okiratot, melynek szövege a következő:

„Dr Ujváry Zoltán professor emeritus az egri Dobó István Vármúzeumnak adományoz 50 db rajzot, egy akvarellt és egy kétoldalas olajfestményt a XX. századi magyar és európai festészetben kiemelkedő életművel rendelkező Holló László műveiből.

A Holló-hagyaték gondozója, dr. Ujváry Zoltán a Palócföldhöz való kötődése és a Dobó István Vármúzeum szakmai eredményei révén méltónak találja az intézményt, hogy e gyűjtemény tulajdonosa legyen.

A múzeum és a művészetbarát közönség tisztelettel fogadja a nemes felajánlást, és máától Holló László művészeti hagyatékának felelős gondozói közé tartozik az egri Dobó István Vármúzeum.

Eger, 2008. április 9.”

Ujváry Zoltán és Petercsák Tivadar az egri Holló-kiállítás megnyitóján

HOLLÓ LÁSZLÓ FOTÓARCHÍVUMÁBÓL (2.)

Ezúttal korántsem szövevényes úton jutott hozzám néhány archív, Holló László családi albumából származó fotó, hogy a publikálás után közgyűjteménybe küldjem tovább azokat, hanem a művész özvegye, második felesége, Maksa Olga asszony adott át három fotót Holló László első feleségéről, Hrabéczy Annáról.

*Holló László és Hrabéczy Anna
az 1920-as évek elején*

Holló László 27 éves korában, 1914 augusztusában járt először Debrecenben, s itt is maradt haláláig, életének hátra lévő 62 esztendejében. A Hollósy-iskola tanítványi szolidaritása, a

Debrecenben megsejtett lehetőségek (a kereskedelmi iskola tanára lett, műtermet bérelt a püspöki palotában, lakást a Tócsóskertben), s a városban tekintélyt élvező Hrabéczyak anyagi biztonsága mellett döntő szerepe volt ebben Hrabéczy Annának, akivel itt ismerkedett meg, amikor az I. világháború kitörésének hírére Hollósy Simon técsői művésztelepéről a tanítványok hirtelen hazautaztak.

Hrabéczy Anna vasúti igazolványa

Anekdotába illő a történet: két debreceni művésztársával, Hrabéczy Ernővel és Toroczky Osvalddal szállt vonatra, s az ifjú Hrabéczy invitálásának engedelmeskedve, nem ment tovább Kiskunfélegyházára, hanem

leszállt velük – s itt maradt, mert találkozott Ernő húgával, Annával.

A következő évben, 1915-ben elvette őt feleségül. A kölcsönös vonzalom és az alkotáshoz szükséges, biztonságos háttér ígérete mellett a közös érdeklődés is vonzotta a fiatal művészt. Anna ugyanis komolyan érdeklődött a képzőművészet iránt, iparművészeti tervezéssel foglalkozott, részt vett a Műpártoló Egyesület csoportkiállításain. Holló László első ízben 1922-ben jelentkezett a debreceni közönség előtt, felesége iparművészeti tárgyival együtt állította ki festményeit.

Több mint 40 éven keresztül éltek együtt, nélkülözések közepette (a Hrabéczy család ígéretes vállalkozása az I. világháború után tönkrement, a világtól később több bérlő családdal meg kellett osztani). Holló Lászlóra egyre több munka hárult, a kertművelésben, piaci bevásárlásokban, a ház körüli tennivalók elvégzésében is, közben gondosan ápolta a mind többet

betegeskedő Annát, aki 1956-ban meghalt. S bár megtörte halála, Hollónak új erőt adott a Fényes Adolf teremben rendezett kiállítás sikere, erre hivatkozva kapta az első komoly állami elismerést, a Munkácsy-díjat.

(Öt év múlva, 1961-ben vette feleségül a nála 40 évvel fiatalabb, akkor 34 éves Maksa Olgát, akit már kislánykora óta ismert. A háztartásba ugyanis még a 2. világháború előtt édesanyja segített be, s Olga tulajdonképpen a művész mellett nőtt fel. Az Olgával való házasságkötés évében pedig még nagyobb állami kitüntetést kapott: a Múcsarnokban rendezett, mintegy fél-ezer művet bemutató gyűjteményes kiállítás után Kossuth-díjas lett.)

Végvári Lajos művészettörténész Holló első házasságáról azt írta monográfiájában, hogy az nemcsak örömet, meghittséget, de sok szenvedést is hozott. „... a rendkívüli jómódban nevelkedett asszony nem tudta elviselni a sorscsapásokat, az elszegényedést, a pénztelenséget. Mikor elűszott a Hrabéczy-vagyon, kertészettel foglalkozott, de hozzáértés híján ennek sok terhe a művészre hárult, aki zokszó nélkül valósította meg felesége nem mindig szerencsés elképzeléseit. A gazdag képzeletű, érzékeny, a világra, valamint környezetére oly intenzíven reagáló Holló László számára nem volt ez a legideálisabb környezet, (...) a mindenre oly hevesen reagáló festő, akit erősen megviseltek a világháború eseményei, aligha talált megnyugvást...”

*A már idős és beteg feleség.
Az 1950-es évek első felében készült
amatőr felvétel hátoldalán
a következő szöveg olvasható:
„Feleségem Hrabéczy Annuska”*

Végvári Lajos szerint a család elszegényedése miatti körülmények összefüggésbe hozhatók azzal, hogy Holló paraszti témájú, mezői munkát ábrázoló képeket kezdett festeni (ezt a bibliai és mitológiai korszak előzte meg).

Holló László: *Feleségem*
(olaj, vászon – 1929)

Habár gyerekkorából magával hozta a tanyai világ és a szegénysorsok iránti érdeklődést, illetve a villa szomszédságában a Tilalmas nevű termőföld húzódtott, így gyakran láthatta a földeken dolgozó munkásokat, maga is elkezdett kétkezi munkát végezni. Ilyen témájú képei nem szociográfiai vagy etnográfiai érdeklődésből születtek – „Holló művészi szándékától idegen a kritikai realizmus” –, a festményeken olyan szituációkat jelenített meg, ahol alakjai „megközelíthetetlennek látszó izolációban léteznek”, a tevékenység-

re jellemző szituáción azonban mindig túllépett: „modelljeiben az emberiség egy-egy, senkihez sem hasonlítható, csak egyszer volt egyedét fedezte fel”. Részvétellel és áhítattal teli emberlátását Végvári a Dosztojevszkijéhez hasonlította.

Holló nem típust ábrázolt (tehát nem volt realista), ősi, pogány hangulat lengte körül a képet, még ha *Angelus* vagy *Esti imádság* is volt a címe, a felgyúló képzelet valóság-alapú, belülről is égő, expresszív látomássá emelte a festményt. Figurái olyanok, mintha egy paraszti mítoszra alakítanák a röghöz kötött létezését. Holló érdeme ezért, hogy „a paraszti életben újra felfedezte a mítosz lehetőségét, s ily módon lépett túl a magyar festészetben még mindig uralkodó szociológiai indíttatású realizmuson”, miközben nemcsak a mítoszban rejlő tragikumot érezte át, hanem képes volt a szatírajátékra is.

Holló László: *Angelus*
(olaj, vászon – 1931)

Erről tanúskodik nemcsak a (más oldalról a klasszikus szépségből való egzisztenciális kiábrándulással is magyarázható) groteszk nőalakok és aktok sora, de számos olyan festmény is, mint amilyen a *Kérészszedők*, a *Nórablás*, a *Mulató asszonyok* és a *Lakodalmások*, melyekben az életképi alapot démonikusan groteszkké formálja a vizionárius képzelet. Végvári Bíró Lajost idézve mondta, hogy Holló a valóság ábrázolásának illúziója helyett mindig a látvány értelmét kereste, a kimondhatatlant, és ebben a művészi megközelítésben a természet legegyszerűbb jelenségei is felfokozódnak, és szinte mágikus erejük lesz a gesztussal egyenértékű tekinteteknek.

A szegénysors iránti érdeklődésnek van azonban egy másik élettrajzi oka is: Holló László 1928-tól kezdve a nyári hónapokban szinte megszakítás nélkül járt Tiszadadára, a falusi emberek lassan személyes ismerősi, baráti lettek, betekintett mindennapi életükbe. Ekkorra alakult ki és itt lett teljes egyéni stílusa: a belső vízió mind hitelesebb realizálása, illetve a festésmód expresszivitásra való törekvése. Holló számára ugyanis a festés a belső vízió és „a főlényesen kezelt festőmassza sajátos kontrasztja” volt. Utánozhatatlan élményszerűsége abban is rejlik, hogy szinte a néző szeme láttára formálódik képpé az élmény. S bár Koczogh Ákos

Nem tudhatjuk: milyen művészé vált volna Holló, ha nem marad itt Debrecenben, ha nem veszi feleségül Hrabéczy Annát, ha a család nem megy tönkre, és Holló Lászlónak nem kell megélnie a sokszor nyomorba hajló nélkülözést. Ám életműve azt bizonyítja, hogy saját áldozatai révén, így kaphatta tőle a legtöbbet a magyar művészet!

*Holló László:
Női arckép
(olaj, vászon; 1924–27)*

szerint valamennyi képét hosszas érlelés előzi meg (erről a grafikai tanulmányok vagy egyazon témának vázlat-sorai is tanúskodhatnak), nincs benne kiszámítottság.

Holló – festésmódja és műveinek egyedi világértelmezése miatt is – lényegesen különbözik az alföldi festőtől, hiába sorolták őt is hozzájuk. A paraszti téma vagy az alföldi táj nála csupán indíték volt, egy fajta tematikus keret magához a sorsábrázoláshoz. Megszólalt festményeiben a nyomor szomorúsága, de ott volt annak kritikája is, miközben a valóság mítoszba emelésével „feloldotta a létezés tragikus mozzanatait”, így meg tudta őrizni sokat emlegetett optimizmusát.

10 ÉVES AZ ETHNICA CÍMŰ NÉPRAJZI FOLYÓIRAT

*Jubileumi beszélgetés dr. Ujváry Zoltán
professor emeritussal, az Ethnica alapítójával, főszerkesztőjével*

– Tízéves az Ethnica című néprajzi folyóirat, melynek az első számát tartom kezemben a jubileumi évfolyamból. 1998-ban, mikor útjára indítottad, hány számot jósoltál a lapnak, professzor úr? (Ujváry Zoltán néprajztudóssal, a Debreceni Egyetem professor emeritusával az egyetem elvégzése óta, lassan két évtizede tegeződünk, a baráti viszony mellett több területen szorosabb munkakapcsolatban is vagyunk, így a tegező formát indokoltnak véltem ebben a beszélgetésben is megtartani.)

Az idén 76 éves Ujváry Zoltán professzor egyetemi irodájában – tíz évvel ezelőtt az Ethnica elindításának szükségességét magyarázza

– Akkor még keveset, tekintettel arra, hogy nem tudtam: milyenek lesznek a kiadás anyagi lehetőségei. De úgy gondoltam, ha másképpen

nem, akkor a saját költségemen megjelentetem a folyóiratot. Az anyagi feltételekre vonatkozó bizonytalanságot azonban – hiszen a kiadványokra fordítható forrásunk nagyon kevés, néha semmi – már a kezdetekkor megszüntette Kapusi József, a Kapitális Kft. nyomdatulajdonos igazgatójának mecénási felajánlása, gyakorlatilag azóta is rendkívül szerény összegért, szinte csak papírköltségen készül az Ethnica.

– *Miért vált szükségessé a folyóirat elindítása?*

– Előtte indult el az új doktori program, a PhD-képzés nemcsak nálunk, de az egész országban. A doktori témát vállaló diákoknak előírta a program, hogy publikálniuk is kell. Tanulmányaik ideje alatt, még a disszertáció megvédése előtt, néhány, legkevesebb három publikációnak meg kell jelenni. Én sem akkor, sem

most nem láttam és nem látom Magyarországon azt a lehetőséget, hogy egy diák, aki elkezdte a doktori programját, három tanulmányát bármilyen folyóiratban is különösebb nehézségek nélkül meg tudja jelentetni. A központi folyóiratok egy kezdőnek nem nagyon adnak helyet. Nyilvánvalóvá vált, hogy kellene olyan orgá-

numok, amelyek a kezdő tudományos kutatóknak is megjelenési lehetőséget adnak. Kézenfekvő volt, hogy itt Debrecenben hozzunk létre egy ilyen folyóiratot, első körben a debreceni diákok számára, mert ha nem tudnak publikálni, nem tudják a doktori értekezésüket sem benyújtani.

– *A legelső megjelenéstől kezdve figyelemmel követem az Ethnicát – felkérésedre, később ajánlataimat is elfogadva, volt szerencsém több alkalommal publikálni tanulmányt és recenziókat benne –, s azt tapasztaltam, hogy a néprajztudomány, illetve a társtudományok országosan elismert szaktekintélyei szintén azonnal a kezdeményezés mellé álltak. Ha csupán néhány nevet idézek fel rajtad és a tanszék vezető oktatóin kívül, rögtön sorolhatom Selmecei Kovács Attila, Dankó Imre, Jung Károly, Silling István, vagy Voight Vilmos, Madaras László, Viga Gyula, Szilágyi Miklós nevét. Tehát nemcsak a PhD-hallgatók vagy a kezdő kutatók, hanem sokkönyves tudósok, professzorok is rendszeresen publikáltak benne.*

– Természetesen az volt a cél, hogy a folyóirat a néprajz- és társtudományok szakmáinak is jeles kiadványa legyen. Egy folyóiratot annak összképe alapján ítél meg a szakma. Az elismert szakemberek publikációi, legújabb tudományos eredményeinek a közzététele rangot ad, de inspirációt is jelent a doktorandusz számára. Nem beszélve arról, hogy a gyakorló tudós folyamatos jelenlétével vállalja és el is fogadja a kezdő kutató eredményeit.

– *Visszatérve a folyóirat-indítás szükségességének kérdéséhez: Meny nyíban játszott közre az a tény, hogy*

a néprajztudomány szinte egyedüli folyóirata a kiadás és a folyamatos megjelenés nehézségeivel küszködik?

Címlap az V. évfolyam 2. számáról

– Kétségtől ez is hozzájárult. A magyar néprajztudomány egyetlen központi folyóirata az *Ethnográfia*. A jelentős tanulmányokat író szaktudósok olykor akár éveket is várhatnak arra, hogy megjelenhessenek a központi folyóiratban. Az *Ethnica* viszont évente négy kiadásban jelenik meg – az A/4-es formátum és a viszonylag sűrűbb tördelés, a kisebb betű bőséges anyagközlésre ad lehetőséget –, és esélyt ad arra, hogy a legújabb kutatások, azok eredményei viszonylag frissen napvilágot is lássanak. S bár nem központi folyóiratról van szó, az *Ethnica* mégis a második nagyon fontos orgánuma lett a tudományágnak. Az ország minden néprajzosa előtt nyitva a publikációs lehetőség.

– *S nemcsak az ország, hanem a határon túli területek kutatói is folyamatosan jelen vannak benne. Ha csak a kezemben tartott lapszámból idézek egy nevet: a felvidéki Csáky Károly például évek óta itt közli gyűjtéseit...*

– *Hogyne! És ez nagyon fontos dolog, amit most mondtál, sőt, nemcsak a felvidéki, de a vajdasági, erdélyi, kárpátaljai kutatóknak visszatérően jelennek meg tanulmányai, egy svéd professzor írását szintén közöltük. A társtudományokkal is tartva a szorosabb kapcsolatot, a hungarológiai témájú közlemények még szélesebb földrajzi kitekintést adnak. Több írásban helyet kaptak az irodalmi, nyelvészeti kérdések is.*

– *Átlapozva az eddig megjelent folyóiratszámokat, feltűnő lehet, hogy a tárgyi néprajz, illetve a már említett társtudományok, a dokumentumok, az emlékezések vagy a tudós életművek bemutatása mellett kiemelt hangsúlyt kap három nagyobb terület: a Gömör-kutatás, a folklór (annak történeti és gyűjtési vonatkozásai), valamint a vallási néprajz. Magam sejtem ennek az okát, de Tőled is várnám az indoklást.*

– *Nyilvánvalóan a szerkesztők érdeklődése áll e mögött. Tehát nem véletlen, és jogos az észrevételed. A szerkesztő maga is folklórista, és a folklórtörténeti kutatások, a különböző gyűjtések mellett a szervezett Gömör-kutatás elindítója, a Gömör néprajza sorozat gondozója. A szerkesztőtársakban benne van a tanszék többi munkatársa is: Keményfi Róbert, Lovas Kiss Antal – a tanszékvezető Bartha Elek pedig a vallási néprajz kiemelkedő jelentőségű magyarországi kutatója.*

– *Talán közhelyes a megállapítás, hogy egy adott tudományterület attól is élő, ha rendszeresen közzé tudja tenni az elért eredményeket. Az Ethnica ezzel együtt, illetve ezen túl bizonyos tudományos szervezői funkciókat is vállal.*

– *Erre törekszünk is. Hiszen nemcsak a Debreceni Egyetem Néprajz tanszékén induló kutatási programokról, de az ország más területein megvalósuló elképzelésekről, különböző konferenciákról is adunk híreket. Egy-egy kutatási téma kapcsán folyóiratunkban felhívások is megjelennek. S ha a formai kereteken túlra is tekintünk, a megjelenési lehetőség miatt kutatásosztónzói szerepet szintén betölthetünk. Nagyon sok arra vonatkozó visszajelzésünk van, hogy valaki, bár egyébként is tervezte, azért fogott hozzá éppen akkor egyik vagy másik téma feldolgozásához, mert tudta, hogy az Ethnicában megjelenhet. Magának a publikálás lehetőségének a ténye is inspirál. Rendszeresen, gyakran nagyobb terjedelemben megjelenő Szemle rovatunkban pedig nemcsak a néprajztudomány legújabb alapműveit ismertetjük, hanem beszámolunk olyan kisebb, egyetemi, múzeumi vagy szerzői kiadásokról, település-monográfiákról, a társtudományok vagy éppen a néprajzi szempontból is hivatkozási pontokat rejtő művészetek kérdéseit boncolgató munkákról, melyek híre egyébként nehezebben (rosszabb esetben sehogyan sem) jutna el a szakterület iránt érdeklődőkhöz.*

– *A tizedik évfolyam végül arra is alkalmat kínál, hogy szerkesztőként számba vedd. Mennyire számít immár referenciának a néprajztudományban az Ethnica?*

– Számomra az a legfontosabb, hogy a Magyar Tudományos Akadémia a folyóiratban megjelent tanulmányokat tudományos eredményként fogadja el. Nem tartja periférikus közlőnyeknek tehát, az itt publikált cikkek szerepelhetnek a kutatók által benyújtott akadémiai jelentésekben.

Az *Ethnica* 2007/4-es száma

– Professzor úr, munkásságodat a szűkebb s szélesebb tudományos közvélemény is úgy tartja nyilván, hogy az soha nem korlátozódott csupán egyetlen területére a néprajznak. A Rólád szóló monográfiák ugyanúgy ékes tanúi ennek, mint több száz tanulmányod, több tucat önálló könyved sora, illetve az általad gondozott könyvsorozatok. Az utóbbi tíz évben azt is megfigyeltem, hogy a folyóirat *Miscellanea* rovatában megjelent ki-

sebb közlemények tematikája sejteni engedi nagyobb munkáid, könyveid témáját is. Így volt ez a Móra Ferenc műveiben fellelhető néprajzi adalékokat rendszerező könyved vagy a 19. századi magyar folklórtörténet jeles, mégis elfeledett alakjainak művét bemutató, azóta önálló nagykötetben is megjelent sorozatod esetében. Mostanában a Dugonics Andrással kapcsolatos közlemények szaporodtak meg. Ebből arra következtetek, hogy most a Dugonics Andrásához köthető folklóradatokról írsz könyvet. Példabeszédei és jeles mondásai kiváló forrásanyagot nyújthatnak egy folklórkutató számára...

– Dugonics András a 18. század végének kiemelkedő kutatója volt, s a néprajztudomány és nyelvtudomány tulajdonképpen kevésbé vette figyelembe, Dugonicsról elsősorban mint íróról szóltak, hiszen első regényünket, az *Etelkát* írta meg. Ez önmagában is megdöbbentő, hogy széphistóriák, röpiratok bár voltak, regényünk viszont nem született, de az is megdöbbentő, hogy alig hallunk róla. Persze, a nyelvzete miatt a mai ember számára nagyon nehéz olvasmány. Magam is csodálkoztam viszont azon, hogy Dugonics *Példa beszédek és jeles mondások* című könyvéről eddig egyetlen kutató sem írt egy jelentős értekezést. Pedig ez a könyv több mint ötszáz olyan magyarázattal van ellátva, melyből legkevesebb háromszáz az anekdoták közé sorolható. Nemcsak szólások és közmondások tárháza ez a mű, hanem valóságos monda- és anekdotagyűjtemény olvasható a lábjegyzetekben. Most éppen ezt dolgozom fel, már több mint 200 anekdotánál tartok, s még legalább 300 van hátra.

UJVÁRY ZOLTÁN: MAGYAR FOLKLÓRTÖRTÉNET I.

Magyar Néprajzi Könyvtár, Debrecen, 2007.

Tíz kötetet adott ki a megelőző hét esztendőben Ujváry Zoltán a *Néprajz egyetemi hallgatóknak* sorozatban *Kis folklórtörténet* címmel. Kötetenként olykor csak egy nagyobb, más-kor több (a hatodik kötetben például hét) jelentős 19. századi folklórgyűjtő, illetve elméleti kutató életrajza mellett a tudós életmű méltatását és kellő kritikai ismertetését adta közre, gazdag szemelvénygyűjteménnyel a tárgyalt szerzők néprajzi (vagy folklór vonatkozású) munkáiból.

S már itt fel kell hívni a figyelmet a vállalkozás kétszeresen is hiánypótló jellegére – előszavában Bartha Elek is úgy minősítette a most indult *Magyar Néprajzi Könyvtár* első kötetét, hogy az nemcsak „impozáns tuda-

mánytörténeti vállalkozás”, de igazi néprajzi felfedezés is.

A 19. század magyarországi népköltési gyűjtőiről bár voltak részismerteink, eddig azonban még senki nem írta meg folklórtörténetünk első nagy évszázadának fejezetét. És az is csak a sorozat függelékeiből, szemelvényeiből derült ki, hogy mennyire gazdag ennek az időszaknak a folklórisztikai irodalma.

A monografikus portrék sorában rábukkanunk a már ismert nevekre, olyan tudósokról, gyűjtőkről és irodalmárokról olvasunk, mint Dugonics András, Erdélyi János, Kriza János, Ipolyi Arnold, Kálmány Lajos, Greguss Ágost vagy Gyulai Pál. De közülük például Dugonics, Erdélyi és Gyulai munkásságának inkább irodalomtörténeti feldolgozásait láttuk, és ezen a kereten belül esett szó csak a népköltési gyűjtésben való szerepükről.

Azzal tisztában voltunk, hogy Dugonics példabeszédei és jeles mondásai a magyar folklór egyik gazdag műfajcsaládjának jelentős tárháza, de nem úgy tekintettünk rá, mint a mai fogalmaink szerinti néprajzi gyűjtőre (habár száz évvel ezelőtt már Móra Ferenc is inkább a *Példabeszédeket* tartotta Dugonics jobb munkájának, mint regényét, az *Etelkát*). – S egyik kutatás szüli a másik munkát: az előző interjúban esett szó ugyanis arról, hogy Ujváry professzor most a *Példabeszédeket* dolgozza fel.

Erdélyi Jánosról Ujváry Zoltán is mint „a magyar népköltészet felfedezőjéről” ír, akinek feledhetetlen érdeme volt, hogy felismerte: a nemzeti irodalom megteremtéséhez alapvető

szükséglet a népköltészetben rejlő értékek felfedezése. A népköltészet példaként való felmutatása a műköltészet megújulását szolgálta, s ehhez egész programot dolgozott ki, melyet a Kisfaludy Társaság karolt fel (a társaság felhívásait Erdélyi szövegezte). Előadásai a magyar népdalköltészetről előrelépést jelentettek a népdal műfaji meghatározásában, s rendkívüli munkát végzett a népköltészeti gyűjtemények szerkesztésében és kiadásában, miközben figyelme a népdalok (szerelmi, tánc-, gúny-, pástor- és katonadalok) mellett a népmesék, illetve közmondások gyűjtésére, kiadására is kiterjedt.

Gyulai Pál életét és irodalomtörténeti munkásságát szintén terjedelmes szakirodalom tárgyalja, de folklorisztikai vonatkozású írásait alig – vagy egyáltalán nem – emlegetik. Gyulai Pál azonban a legtekintélyesebb személyiségnek számított az irodalmi közéletben, s ő irányította rá elsőként a figyelmet az összehasonlító balladakutatás szükségességére. Ujváry Zoltán megállapítása szerint a balladák népi, nemzeti sajátosságára vonatkozó felismerése máig helytálló, a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* első kötete pedig Gyulai folklorisztikai munkásságának kimagasló eredménye. A karácsonyi misztériumról és vízkereszti játékokról szóló tanulmánya szintén helytálló ma is, miként az az összehasonlítás szempontjából a balladákhoz és más példákhoz tett irányt mutató megjegyzéseinek sora, újabb adalékokkal szolgálva a népdalok csoportosításához is.

Eddig csupán az ismert nevek közül szemelgettem – már az is jelentős eredmény, hogy Ujváry Zoltán folklorisztikai szempontból vizsgálta az életműveket, de még nagyobb tudománytörténeti hiánypótlása a pro-

fesszornak, hogy mindeddig alig vagy egyáltalán nem ismert életműveket tárt fel, és mutatta be azokat elemző módon. Most mérhetjük fel igazán Fábíán József eredményeit (*A babonáság orvoslásának könyve*), a babonásággal ugyancsak foglalkozó Pucz Antal munkásságát. Megismerjük a gyűjtési hagyományokban szintén nem mellőzhető nemeseket: Majláth Jánost, a mondát, mesét gyűjtő grófort és Mednyánszky Alajost, a mondákat lejegyző bárót.

De egy ciszterci pap is fellelhető a tudományos szempontból hasznosítható kutatásokat végzők között. Szvorényi József a közmondásokról értekezett, ő indította el a műfaj tudományos szempontok szerinti vizsgálatát. Ujváry Zoltán Szvorényi fontos felismerésének tartja, hogy a közmondások körét a proverbium mai fogalmának megfelelően tágította ki (ide vonva a példabeszédet, a jeles és elmés mondatot, élcet, ötletet), és folklorisztikából különösen jelentős az adoma, a mese, a monda és a népdal kapcsolódó elemeire való rá-mutatás.

S említsük még az erdélyi regék gyűjtőjét, Kőváry Lászlót; Pap Gyulát, a palóc folklor első gyűjtőjét; a székelly mitológiai elemek „nyomozóját”, Kozma Ferencet; az Ipolyi Arnold nyomdokain haladó Kandra Kabost; a jeles és babonás napokat bemutató Versényi Györgyöt; a nép számára írt babonák könyve szerzőjét, Varga Jánost; a szlovák népdalok fordítóját és gyűjtőjét, Szeberényi Lajost; vagy a „cigányok tudós kutatóját, Wlislóccki Henriket.

Habár kellő mennyiségű, a mondanót érzékletesen alátámasztó szövegközi idézet van a kötetben, szívesen látnám a folytatásban együtt is a szemelvénygyűjteményt.

Dr. Kövér József szobrászművész gróf Serényi László bronz domborművét avatták Putnokon

---

„Amit a legnagyobb magyar, gróf Széchenyi István megtett az egész országért, azt gróf Serényi László és Béla megtették Putnokért.” A város ma így értékeli a „Putnok két Széchenyije”-ként is emlegetett Serényiek tevékenységét. Serényi Bélának már áll köztéri szobra Putnokon, s május végén dr. Kövér József szobrászművész készítette el a városnak Serényi László bronz domborművét.

A Serényi család 1834-ben épített kastélyt az akkor már csak romjaiban a múltat őrző, 1427-ben épült vár helyén (az 1559-es országyűlésen említették először a legfontosabb várak között; 1644-ben a magyar függetlenségi mozgalmak számára szolgált menedékkül; I. Rákóczi György és Thököly is táborozott itt; 1705–06-ban II. Rákóczi Ferenc birtokában volt).

A Serényi grófok 1717-től lettek a város hűbérurai, az uradalom házasság révén lett a családé. Báró Orlay Borbála 1674-ben ment férjhez gróf Serényi Andráshoz, s így minden Orlay vagyon a Serényiekre szállt. Fiuk, az 1685-ben született Farkas, évtizedeken keresztül Gömör megyei főispánként tevékenykedett. Édesanyja nevéhez fűződik a török harcok és gyakori járványok következtében elnéptelenedett helységek (Putnok és Málé) 1713-ban kezdődött, és 1759 körül véget ért újratelepítése. Máléba (a mai Serényfálfára) Trencsén megyei birtokaikról, Csicsmányból telepítettek szlovák etnikumú lakosságot, míg Putnokra inkább a morvaországi uradalmukból hoztak iparosokat és kézműveseket. Ugyancsak az ő nevékhöz fűződik a putnoki katoli-

kus egyház újraalapítása 1710 után – egyes adatok szerint 1733-ban. Az egyházalapítás minden bizonnyal a lakosság betelepítésével függött össze.

Gróf Serényi Farkas megyei főispán többször megfordult Putnokon. Egészen a 19. század közepéig az a szokás élt a családban, hogy az ifjú grófok önállósulásuk, egyéb birtokok átvétele előtt a putnoki uradalomban töltöttek néhány évet, itt tanulták az önálló gazdálkodás mikéntjét. Ily módon került ide 1845-ben – testvérbátyját, Alajos gróftól felváltva – László gróf (1815–1893), aki aztán itt alapított családot.

Az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc idején a putnoki nemzetőr század 158 tagja harcolt Pákozdnál gróf Serényi László vezetésével. A közéleti fejlődés szellemi szervezője 20 éven át gróf Serényi László, a liberális gondolkodású főúr volt. László gróf 1860-ban a kor színvonalának megfelelő módon felújította a testvérbátyja, Alajos gróf által épített kastélyt, s körülötte díszes parkot létesített. Nemcsak kastélyt épített, hanem felesége halála (1866) után kriptakápolnát is. László gróf egyéb módon is beírta nevét Putnok történetébe. Mintagazdaságot hozott létre, melyet gyakran felkerestek tanulmányozás céljából, s az számos család megélhetését biztosította. Aktív közéleti szerepet vállalt, és minden tevékenységével igyekezett segíteni a polgári fejlődést.

Lokálpatriotizmusa követendő példa lett fia, Béla gróf számára is. Putnok fejlődése elválaszthatatlan a magas közéleti méltóságokat betöltő – képviselő 1896-ban, kereskedelemügyi

államtitkár, majd három egymás utáni ciklusban földművelésügyi miniszter – és Putnokot nagyon szerető gróf Serényi Béla (1866-1919) tevékenységétől. Birtokán gondozta az apja, Serényi László által létesített mintagazdaságot, igyekezett visszaállítani a putnoki szőlőkultúrát, kezdeményezésére a felekezeti iskolák helyett 1912-ben felépült az Állami Elemi Iskola épülete, beindította a gazda- és a gazdaasszony képzést, 1915-ben elfogadtatta a polgári iskola képzési rendszerét. Az I. Világháború áldozatainak emlékművet állíttatott, személyes közbenjárása eredményezte a járásbíróság felállítását, az Eger–Putnok vasútvonal megépítését, a város villanyvilágítását, a közbiztonságát, a közútvonalak építését és a tűzoltó

szertár megszervezését, a település első kövezett utcájának lefektetését, a halastavak létrehozását.

A Serényi család 1944-ben hagyta el Putnokot. Ezt követően birtokait és kastélyukat államosították. 1991-től közintézmények vették fel (vissza) a család jeles tagjainak nevét. 2000-ben gróf Serényi Bélát ábrázoló szobrot állítottak fel, 2008-ban dr. Kövér József szobrászművész Serényi László bronz domborművét avatták a róla elnevezett általános iskola falán.

*Amit a legnagyobb magyar, gróf Széchenyi István megtett az egész országért, azt gróf Serényi László és Béla megtették Putnokért.”
A város ma így értékeli a Putnok két Széchenyijeként emlegetett Serényiek tevékenységét.*

*Dr. Kövér József
Serényi László
domborműve
(öntés előtti változat)*

Juha Richárd szobrászművész Széchenyi István bronz domborművét avatták hajdúböszörményben

Juha Richárd szobrászművész debreceni Bem József-domborművének avatása óta alig egy hónap telt el, s április végén újabb köztéri (közintézményi) megbízást teljesíthetett.

Hajdúböszörményben április 24-én leplezték le – alapításának 70. évfordulóján – a Széchenyi István Mezőgazdasági Szakképző Iskola és Kollégium belső udvari bejáratának falán a névadó bronz domborművét. A megbízás szerint Barabás Miklós festménye nyomán készült 46x32 cm-es reliefet egy 120x80 cm-es márványlapra helyezték, a következő felirattal:

„Széchenyi István 1791–1860

Az iskola fennállásának 70. évfordulója alkalmából – Hajdúböszörmény Város Önkormányzata
2008. április 24.”

Az intézményt 1938-ban a Földművelési Minisztérium alapította mezőgazdasági továbbképző (ismétlő) iskolaként; 1949–65 között Mezőgazdasági Gépészképző Szakiskolaként néhány hónapos időtartamú felnőttképzést is folytattak itt. A jelenlegi képzés alapjául szolgáló 3 éves ifjúsági növénytermesztő gépészképzés 1965-ben indult, 1991 óta (az iskola ekkor vette fel Széchenyi István nevét) megkezdődött a 4 éves, érettségit adó, szakmunkás-célú szakiskolai képzés. A térség egyik legjelentősebb mezőgazdasági szakképzőjében ma 640-en tanulnak, a nappali oktatás mellett az elmúlt években közel 4 ezer felnőttet is képeztek.

D

Dideregtem délidőben,
délibábi szemfedőben redős
derűm bádog-díván derengőzött...
S míg egy duda dongott dúrban,
dinka dalban ezt danoltam:
amit kidadoztam kedden,
szerdára mind elfeledtem.

Dördült kedvem, s míg odaát
bodzát duvasztott a duzmadt,
harmadévi bandzsa rossz nád,
lepedőnyi földre dőlve, dudva
nőtte rögdarabnál degeszedő
hangya-banda derekához
kuporodva, fájdogáló fogam
odva dér-dacáról mit se tudva,
míg egy duda dongott dúrban,
dinka dalban ezt danoltam:
amit kidadoztam kedden,
szerdára mind elfeledtem.

Meddő volt a deli démon
dárdatánca; s felderengett árnya,
majd a donga ládafába izzadt.
Drága dervis-diadémon
röpködött a darázs-dáma,
szárnya márgaködbe dagadt-dülledt.
Délibábok dáliája megriadt,
a szemfedőre dőlve dőre diaréra
sürgetett a dráma, mint a dolgát
dudafürtbe bódító vadat.

S míg a bendő dürgött dúrban,
dinka dalban ezt danoltam:
ami kedden édes szerszám,
divatdöggként dohog szerdán.

Leltár az **F**-hez

Felhő fattya félszegen
fekszik furnérfészeren;
fészkén mafla szél fut át,
fújja fruska frufruját.

Láncfű, fűzfa, cifra férc,
„herefedényt” fűz a nyérc;
fácánt bifláz fakopáncs,
foszforeszkál fűrj-románc.

Cserfes fecskefiókán
foxi kaffog, farolván,
kefeszórén füst-fehér
minden fikarc efemér.

Tökfilkó a férfi mind:
fene finnyás feminin
finomkodik fülébe,
tüll-fügefalevéiben.

Pöffedt folt a fény-kofán,
elefánt a tű fokán;
fáj a füledt fékpofon –
hangzása fals frankofon.

Feltűnési feneség
egy fifikás feleség –
flottul flörtöl flaszteren,
s foncsort fürdet flanc zseben.

Kufárokat fejt a fő,
kifehérül fejfedő,
s fityma firkász-felzeten
fenség fül fél flekkeken.

B

Bamba bún borong Batits,
bús, baráttalan bolondja
bámul a kába éjszakába;
ám hiába – nem rebeg át a csáb
a habkeblű báranyának
bazsalygón barna tomporába.
Békabrekkenésre ébred,
bátor bogárbatár nyomában
bű-bundájú bárány béget
– böte orra bő a nyálban –,
s barokkosan bököd egy békés
tubabimbó féleséget.

Babonák bagózó bábájának
ma nem terem babér
– bibircsókok lohasztják a bíbor
csókokat – a bágyadt bájak
lassan bebábozódnak, bajmolódik
csak a tánccal a bénult bajadér.
Ballába bütykét bővölve billeg,
s míg odébb botorkál, libabőrösen,
balladát költ róla egy bölcs kobold –
egy eldobott dobozfedél bástyájába
bújtatva bánatát, dobol
rézboglár betűrímeken.

Majd elbambul ő is borókán,
tobozbogyóként magába bíbeli
a búbos galamb bóbitáján
rebbenő, kóbor „bé” betűket is:
bársony bibékkal repdes réteken,
bogos bogánccsal babázik,
s bocskor bőrébe bámulva
téblábol át a rabló-éveken.

Három jelenet a G-hez

1.

Egy sereg gerle elregélte,
hogy reggelente a virág mérge
kérget éget egy kerge féreg
gyűrűjébe.

2.

Egérnyi girhes ürge sárga
aggfogával gesztenyét gerezdelt,
s tengerit rágni fürge vágy ragadta
izgalomba a lugas mögötti
grófi góré lúgos szagára.
Am míg az étket méregette,
elgáncsolta őt a grádics,
s remegve rúgta rá magát egy
gereblye-gúlán átgurulva,
egy báyadt szíromgombjába
lógó, gombás gerberára.

3.

Gólyagolgoták: merengő
villanyoszlopok. Gégére
áramglóriát golyváznak
gólem-góliát hidroglóbuszok
felől gomolygó orkángriff-gulyák,
begyükben gránát gurguláz,
s az árgus ég bogába gyűrűznek
göböt a részeg mágusok.

25 ÉV A MŰVÉSZETÉRT ÉS MŰVÉSZEKÉRT

Cserép Zsuzsanna egy népművelő visszatekintő kiállításáról

Textilek, rongyképek, fotográfiák, csuhészobrok, gyöngyfűzések, jelmeztervek, fazekas-munkák, karikatúrák, grafikák – és természetesen festmények, festmények... Több mint száz művészt hívott meg a „népművelő” április 27-től május 9-ig a DOTE Elméleti Galériában rendezett visszatekintő kiállítására Cserép Zsuzsanna, a Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrumának közművelődési titkára abból az alkalomból, hogy éppen 25 éve rendezte ott első tárlatát. A saját biográfiában is születésnap tárlat egyben a galéria kettős jubileuma: 30 évvel ezelőtt még Velényi Rudolf indította útjára az orvosegyetemi kiállításokat, öt év múlva pedig – egyenesen a mélyvízbe kerülve – Cserép Zsuzsanna kezdte kialakítani annak egyedi karakterét.

Családi hagyományokat követve, vegyész-technikusként kezdett dolgozni az érettségi után, aztán rájött: neki mégsem ez a pálya rendeltetett. Elvégezte a tanítóképző főiskola népművelés–könyvtáros szakát, két gyereket szült, majd amikor éppen lejárt a gyes, telefonáltak az egyetemről, hogy azonnal szükség van rá, mert katonának vonul az éppen akkori népművelő.

ban érdeklődtek a képzőművészet, a hangversenyek és a színház iránt, igény volt például a színházi körre is, mégis rémálom volt előző éjszaka. Az orromon csúsztam be a kiállító-terembe, attól félttem, hogy nem fogom tudni megcsinálni. Az izgalom még hosszú évekig megmaradt, szinte máig, mind az ötszáz kiállításon.

Dévényiné Pál Katalin: Hortobágy

– Az első kiállításom dr. Dévényiné Pál Katalin és dr. Petrovics Gyula tárlatának megrendezése volt 1983. április 22-én. Hiába tudtam, hogy helyzeti előnyben vagyunk, hiszen egy orvosegyetemen teljesen más az érdeklődés, mint egy üzembn, itt job-

Éppen ennyi tárlatot rendezett az elmúlt negyedszázadban, eleinte csak néhányat évente, majd havonta, aztán havonta kettőt, illetve négyet, amikor az Elméleti Galéria mellett az 1990-es évek elejétől új helyszínként kínálkozott a DOTE II-es kollégiumában kialakított Mini Galéria, melynek szerepét (a kollégiumi átalakítások miatt) az időközben már beindított Élettudományi Galéria vette át. A tavalyi évben már majdnem negyven kiállítása volt (nyáron ugyanis szünetelnek a képzőművészeti tárlatok).

– Sokszor feltettem magamban a kérdést, hogy a mennyiség vajon nem megy-e a minőség rovására. Am miu-

tán a közönség visszajelzései mindig megnyugtatók voltak, a kételyek is elhallgattak.

– *Ha jól emlékszem vissza, nagyjából másfél évtizeddel ezelőtt lett bevezetve a vasárnap délelőtti megnyitó az Elméleti Galériában, a másik helyszínen szombat délutánra invitálták a közönséget. Mi indokolta a vasárnap délelőtti?*

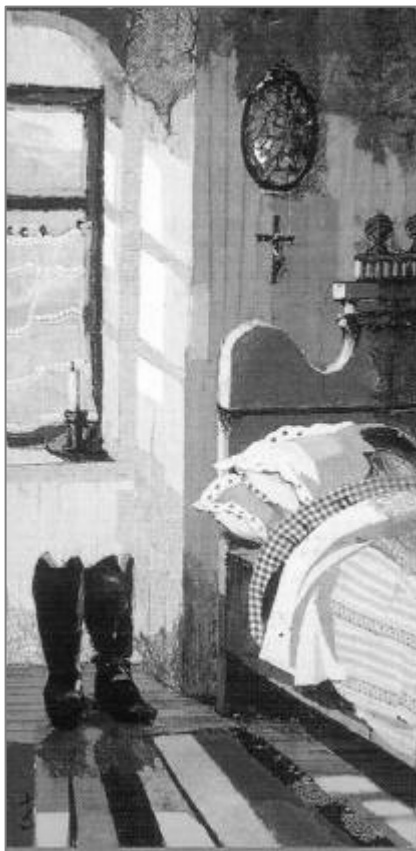

„Mindig nagy súlyt fektettünk az orvos-képzőművészek munkáinak bemutatására” – Cserép Zsuzsa dr. Kövér József grafikája előtt

Fotó: Andics Árpád

– Rájöttem, hogy a hétköznapiak nem igazán jók egy megnyitóhoz. Az emberek munka után fáradtak, és speciális adottságainál fogva, a hétköznapi nyüzsgés miatt a kiállító terem sem volt alkalmas egy ilyen művészeti rendezvényhez. Így viszont ünnep nekünk is, ünnep a tárlatlátogató számára is a megnyitó. És azért

választottuk a 11 órás időpontot (az utazási késést is bekalkulálva a negyed tizenkettőt), hogy akik vasárnap délelőtt templomba mennek, azok is ide tudjanak érni, kicsit profán hasonlattal: a művészet templomába.

„A különleges technikákkal, új képzőművészeti eljárásokkal, eredeti ötletekkel való találkozás nemcsak nekem volt mindig rendkívüli élmény, de a művek a közönség elismerését is kivívták. Örülök, hogy az 'újítók' közül többen is elfogadták a jubileumi meghívást.” –

M. Keresztes Zsuzsa rongyképe

Egy összesítést kapok Cserép Zsuzsától, s most csupán néhány alkotót emelek ki a hosszú névsorból. Az első bemutató tehát Dévényiné Pál Katalin tárlata volt. A kiállító művészek közül azóta már nemcsak ő hunyt el, de Bényi Árpád, Császi József, D. Kovács Éva, dr. Erdei Andor, Erdős Mihály, Gervai Tamás, Hans Gustav Edőcs (Edőcs János), Jakab Adél, Kunkli Irén, Rác György, dr. Üveges Mária Éva is. Cserép Zsuzsa az életművek, művészi örökségek bemutatására szintén nagy súlyt fektetett. Mert emlékkiállítás rendezett például Holló László, Félegyházi László, Tar Zoltán, Hondromatidisz Rigasz, Égerházi Imre, Deák László, Várkonyi Károly műveiből.

(Egy másik összesítés eredményéről a megnyitón értesülhettem. Cserép Zsuzsa összeszámolta azt is, hogy ki nyitotta meg nála a legtöbb kiállítást. Magam is meglepődtem: a névsor élén én álltam, 50 megnyitóval.)

– Egyszerűen nagyobb rangot jelentett itt kiállítani. Jól példázza ezt, hogy sokan – minden más lehetőséget félretéve – az Elméleti Galériában kívánták megrendezni jubileumi vagy összegző életmű-tárlatukat.

– *És ne feledkezzünk meg arról sem, hogy a hivatásos képzőművészek mellett rendszeres bemutatkozási lehetőséget kapnak itt a pályakezdők, az amatőrök is.*

– A párhuzamos helyszínek ezt is lehetővé tették. Ám ügyeltem arra, hogy ha az Elméleti Galériában hivatásos művész állít ki, akkor a Mini Galériában, illetve most már az Élettudományi Központban amatőr legyen. Hogy ha itt festmények vannak, akkor amott fotók vagy iparművészeti tárgyak, a nonfiguratív művekkel pár-

huzamosan hagyományos vagy látvány alapú művek fogadják a látogatókat. Több mint hetven orvos-képzőművész mutatkozott be, kiállítottak nálunk az intézmény hallgatói, de volt itt őszi és tavaszi tárlat, foltvarrók és határon túli művészek csoportkiállítása, bemutattunk gyermekrajzokat, rendeztünk fotópályázati és művésztelepi kiállítást is.

25 év alatt 500 kiállítás!

„A vendégkönyvek egy korszak művészeti közéletének dokumentumai is”

Cserép Zsuzsa Erdélyi Mártával, a Déri Múzeum Baráti Köre szervezőjével lapozgat a vendégkönyvbejegyzések között

Fotó: Andics Árpád

– *Mi döntött (s mi dönt) abban, hogy lesz-e valakinek kiállítása?*

– *Hogy nekem tetszik-e? Van is harragosom emiatt.*

– *Ezek szerint – ha nem is tetszik mindenkinek, de – bevált a szubjektív értékítélet.*

– *A felelősséget mindig nekem kellett vállalni. Engem bármikor számon kérhetnek, megkérdezhetik, hogy vajon megfeleldeztem az ízlésről? Saját magamért sem vállalhatom ezt, de leginkább a közönség miatt nem. Egyébként minden alkalommal meg-*

néztem a tervezett anyagot, sokszor még a fővárosba vagy messzebb is elutaztam érte. És mi sem bizonyítja jobban a megérzéseimet, hogy sok, akkor még amatőr alkotót időközben felvettek az egykori képzőművészeti alapba, ami ma már a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete, a művész-katalógusokban szinte mindenki kiemelt helyen tünteti fel az itteni kiállítását.

Turcsányi Béla: Réten (olaj, 2008)

(Miközben a már korábban rögzített beszélgetést reprodukálom, visszaidézem Ujváry Zoltán néprajz tudós professor emeritus méltatását, amit a jubileumi kiállítás megnyitóján fogalmazott meg:

„A kiállítás szervezőjének jó ízlése, biztos értékítélete van, illetve feladatának érzi azt is, hogy folyamatosan szélesítse a művészeti kínálatot, újabb alkotókat vonjon be saját eszközeivel a képzőművészeti közéletbe. Ugyanakkor válogatnia is kell. Az eddigi félezer kiállításból minden bizonnyal az is kiderült, hogy Cserép Zsuzsa nem szereti sem az olcsót, sem a harsogót, sem a tolakodót. És ezzel – valljuk be – esztétikai, ízlésbeli szolgálatot is végez. Ebben az érték-skálában azonban nagyon sok szín és árnyalat megjelenik. A hagyományos leképező vagy látványfestészettől kezdve – a gondolati vagy szimbolikus alkotásokon keresztül – az absztrakt, nonfiguratív, kortárs vagy éppen a kísérleti törekvésekig. Ugyanez érvényes a szobrászatra, a fotográfiára vagy az iparművészetre.”

(Újraindítom a diktafon lejátszását.)

– Nagyon szeretem, ha valaki nálunk rendezi meg az első kiállítását. Mindig azt mondom: ahogy az első szerelmet sem felejt el soha az ember, a művész is mindvégig megőrzi az első bemutatkozás emlékét. Több, nálam még

pályakezdő művész pedig azóta rangos díjakat nyert, vagy éppen köztéri szobor készítésére kapott megbízást.

– *Apropó, díjak. Nem tudok róla, hogy valamilyen díjjal is elismerték volna ezt a munkáját...*

– Ezt nem is éreztem munkának. Ez szerelem volt.

– *S mi tartozott akkor a konkrét munkához?*

– Színház- és hangversenyszervezés, az összes hallgatói önképzőkör munkájának koordinálása, közte a Bibliakörrel, a keramikus szakkörrel, az egészségre nevelő mozgáskultúra, a világjáró klub, az egyetemekkel való kapcsolattartás, és ennek csak egy szelete volt a kiállítások szervezése.

– *De még nem kaptam választ a díjra vonatkozó kérdésre.*

– Voltam kiváló dolgozó, de szakmai díjat nem kaptam. *(Cserép Zsuzsanna egyébként éppen a jubileumi kiállítás megnyitóján jutalmazták az 1998-ban alapított „80 éves a debreceni orvostudomány” ezüst plakettel és oklevéllel. Ez sem számít azonban szakmai díjnak, értéke inkább szimbolikus.)* Bevallom, tíz évvel ezelőtt még nagyon vágytam rá, aztán átértékeltem magamban a dolgokat. A legnagyobb díjam az emberek mosolya és szeretete. Hogy igen nagy a törzsközönségünk, hogy valódi vásárnapi feltöltődés egy zenei műsorral és versekkel színesített megnyitó, hogy irodalmi estjeinkre már százan vagy kétszáznál is többen jönnek... Ez onnan is kiderül, hogy miután a kollégiumból ki kellett költöznünk, a Déri Múzeum színháztermében rendezzük az irodalmi esteket. Mondjam azt, hogy lehet, a Csokonai Színházat is meg tudnánk tölteni...?

– *Vegyésztechnológusként kezdte, aztán népművelő-könyvtáros, majd felnőtt-nevelési diplomát szerzett, 35 évesen találta meg igazi élethivatását. Mit tanult azóta?*

– Hosszabban vagy rövidebben válaszoljak erre?

– *Előbb hosszabban.*

– *Mit tanultam? Az emberekkel való bánást. Talán eredetileg sem hiányzott belőlem némi empátia, de itt nagyon nagy szükség volt és van erre. Ahány művész, nemcsak kiállító, hanem fellépő és megnyitó, annyi személyiség, annyi hangulat, és mindenkivel meg kell találni a közös hangot. Nem beszélve a közönségről, akikkel szinte személy szerint kell foglalkozni. Esetenként több mint száz vagy százötven emberrel. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy többen mondták már: ha csak egy üres borítékot küldenék a meghívó helyett, akkor is eljönnének. Mondjam azt, hogy szeretem az embereket és viszontszeretnek?*

– *És hogy hangzik a rövid válasz? Mit tanult ez elmúlt 25 évben?*

– *Csodákat.*

Juha Richárd Faludy Györgyről készített terrakotta mellszobra is szerepelt a kiállításon

ÖSSZEHÚZÁS ÉS SZÉTTARTÁS: MINT DINAMIKA ÉS VISELKEDÉS

*Bagdány Franciska, Komlódi Judit és Sulyok Géza
festőművészek tárlata a debreceni Élettudományi Galériában*

„Az anyag csak önmagában nem létezik” – olvasható a meghívó mottójából a Max Planck idézetben. A fizikus szavait alátámaszthatja a metafizikus, tehát a festőművész, amennyiben filozófus is abban az értelemben, hogy a tapasztalat határán túlit fagatja, az érzékeinkkel fel nem fogható kérdésekre is keresi a választ; a fizikai világon túli szabályok irányítják, miközben a fel nem foghatónak fizikai testet és kétdimenziós teret ad. Max Planck így folytatja: „Minden anyag csak egy bizonyos erő által keletkezik és létezik (...), s azt kell feltételeznünk, hogy e mögött az erő mögött egy intelligens szellem létezik...”

Mivel a három kiállító művész a rövid biográfia mellett – de a kritikai vagy méltató idézetek sora helyett – e gondolatokkal bocsátja útjára műveit, arra következtetek: ars poétikus üzenetű fenti a mottó, megjelölve, hogy az intelligens erőnek szerepe van a műalkotások létrehozásában, sőt: a műalkotás valamilyen formában ezt az erőt fogalmazza képpé.

S mindhárom esetben, habár egymástól különálló stílusokról van szó: Bagdány Franciska finom árnyú és a grafikában monokróm festmény illúziójú absztrakciói, Komlódi Judit abszurd transzpozíciójű, groteszk festményei vagy Sulyok Géza képi-verbális humort sem nélkülöző, szerves műveltségi szemléletről tanúskodó művei a fizikai világ (sőt, a világegyetem) elemeiből építkeznek, de lelki és szellemi világot testesítve meg.

Egyébként nemcsak ez az általános jegy köti össze a három alkotót. Művésztanárként együtt dolgoznak Nyíregyházán, egy alapítványi intézményben, az Abigél Művészeti Szakközépiskolában; és a mind a három számára fontos egy fajta meditációs folyamat: nevezhetjük ezt jóga-alapú vagy mandala-struktúrának. A befogadás első szintjén hat a látvány is, az esztétikum, a forma, szín, a hangulat és érzés, de minél tovább nézzük a képet, annál mélyebb rétegek kerülnek elő.

*Bagdány Franciska:
Erővonalas kompozíció 2. (diófpác)*

Például **Bagdány Franciska** *Rembrandt, Van Eyck* vagy *Sárkányölő-átirataiban* – a meditatív emlékezés nyomon követése révén – az *Éjjeli őrzőjártóból* éjjeli látomás lesz, Szent György ikon-alakjából pedig plasztikus jelenné válik a mitológiai múlt. A fizikai világmodell szubjektívizálódik, a művész a formák, a ritmusok és a színek működése, festői viselkedése teljes átélésének szintjére jut el az elvonatkoztatásban. Felbontja, majd újra létrehozza a színt, szétszedi, hogy ismét megkeresse a formát, játékos geometriájában feloldódik, képlékeny szinte tapintható lesz a merev struktúra, idolk helyett anyagokat keres.

Bagdány Franciska:
Erővonalas kompozíció 1.
(akvarellceruza)

Legújabb tanulmányrajzai az erővonalakat alakítják át jelekké, miként a festményeiben is az vezérli – a 2004-

ben elvégzett Képzőművészeti Egyetemen mestere, Molnár Sándor útmutatásait is követve –, hogy a konkrét jeleket szubjektív jelekké formálja át. Itt is a formakeresésről van szó: a látványról „veszi le” a folyamatosan átalakuló, de összefüggő, majd lassan-lassan letisztuló jeleket.

Felfedezhető, hogy fontos számára a tájélmény, de a fák, az erdők (vagy akár a vadcsapások az erdei tisztásokon) nem a tájlátvány megismétlése, hanem belsővé formálása révén mutatkozik meg. A fák vagy a pázsit erővonalai más és más rajzi jelek alkalmazásával – kavargó vonalhálókkal, ritkuló-sűrűsödő vesszőkkel és pontokkal – keresik a hangsúlyokat, az így formált kifejezésben is tanulmányozva a fény-árnyék kontrasztokat. S nem véletlen a rajzokban sem a festői hatás: Bagdány Franciska a diófapácot és az akvarellceruzát használja, melyek puhán mosódó érzékenysége érzéki kifejezőeszközzé válik.

Komlódi Judit stílusára és szemléletére a groteszk jelzőt találtam fentebb, melynek alapja lehet az úgynevezett abszurd transzpozíció: a tárgyak és alakok, személyek és élőlények, a konstrukciók (repülő szerkezetek) természetes közegükből kiszakítva, idegen (lehetetlen) környezetben tűnnek fel, de úgy kell viselkedniük, mintha ott és úgy éreznék jól magukat.

A fizikai erők nem működnek, az erőviszonyokat is egy másik tér- és látomásmezőben kell értelmeznünk. A satirikus kritikai szemlélet mindent átfurmál, a művész tovább torzítja az esetlegest. Mutáns képződmények népesítik be a képet, lelkes tárgyak és tárgyemberek keresik helyüket. Szerepe van a keretnélküli-

ségnek vagy a szokatlan, konténer-
talpra emlékeztető, rusztikus keret-
nek (*Poronty*). A szereplők kommu-
nikálni szeretnének egymással, egy
rituális folyamatot kívánnak újrate-
remteni, jeleket létrehozni, jelekké
válni. Ezzel mintegy a metafizikus
kísérlet részei lesznek.

Új (mindegyik műve 2008-as alkotás) és többnyire nagyobb méretű képeinek kórházi alliterációjú címei (*Nagyvizit, Ambulancia*, talán még a *Preparáció* vagy az *Ebédidő* is) a „gyógyulásra”, tehát az önismeretre irányítanak, melynek látható, ironikus kellékei egy technokrata falanszterre utalnak. (A nagyobb méret arropóján érdemes megjegyezni, hogy a miniatűr hatások sem állnak távol tőle. Két éve ő lett a Debreceni Őszi Tárlat fődíjasa, harmadik díjat kapott a X. Békéscsabai Grafikai Biennálén, s évtizede különdíjas lett a Magyar Posta bélyegpályázatán.)

Komlódi Judit festményei

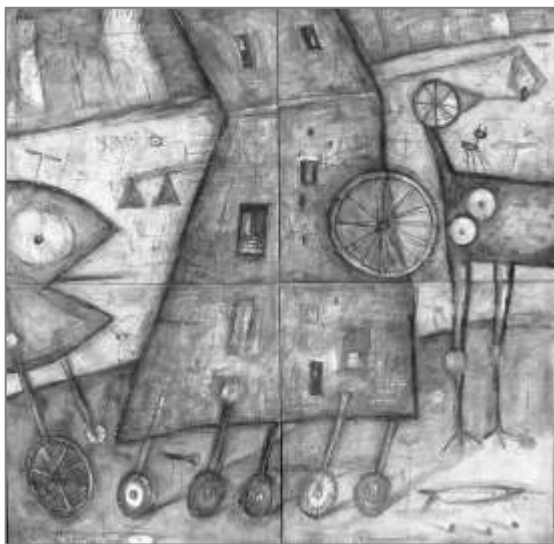
Balra fent: *Poronty*

Lent: *Ambulancia*

A túloldalon: *Nagyvizit*

Az 1972-es születésű, a Magyar Iparművészeti Egyetemen tervezőgrafikusként és vizuális környezetkultúra szakos tanárként diplomát szerzett, eddig mintegy negyedszáz csoportos és öt egyéni kiállításon bemutatkozó Komlódi Judit groteszk meséi azonban a megismerésre, majd a kitérésre ösztönöznek, hogy valami ősit bejárva, a rituális jelekbe sűrített szellemi erővel teremtsünk kapcsolatot.

A jelszerűséget Bagdány Francisánakánál is kiemeltük, a konkrét látvány szubjektív átfogalmazásával együtt, s hozzátehetjük ehhez azt a szándékot, hogy az elvonatkoztatásban is a teljességre törekszik a művész.

A szellemi erő, a rítus, az ősi jelek alkalmazása, a humor és a teljesség egyaránt megjelenik Sulyok Géza állatövi jegyeket, a nap tizenkét házát bemutató konstelláció-sorozatában, a fenti jellemzőket így a szerves látással, képfogalmazással, létviszonyaink (fizikai, lelki–szellemi életünk) koz-

mikus vonatkozásaival is kiegészíthetjük. Mert hogyan szólt a Max Planck-idezetből kiemelt szakasz? „Minden anyag csak egy bizonyos erő által keletkezik és létezik (...), s azt kell feltételeznünk, hogy e mögött az erő mögött egy intelligens szellem létezik...”

Mindhárom alkotó, Bagdány Francisca, Komlódi Judit és Sulyok Géza műveit láthattuk az idei tavaszi tárlaton. A kiállítás számomra legkarakteresebb vonulatát, jellemzőjét igyekezve megfogalmazni, kezembe került a francia egzisztencialista filozófus, a művészetelmélet kérdéseivel is foglalkozó Henri Bergson *Teremtő fejlődése*, s ebben a következő megállapításra bukkantam:

„Az életlendület, melyről beszélünk, alapjában véve teremtés-igény. Nem teremthet abszolúte, mert maga előtt találja az anyagot, azaz mozgásának fordítottját. De belekapaszkodik ebbe az anyagba, mely maga a szükségszerűség, s igyekszik belevin-

ni a lehető legtöbb meghatározatlanságot és szabadságot.” – Úgy véltem, érvényes ez a művészetre is, ennek jegyében szemléltem a műveket (és az alapkérdés megfogalmazásához folyóirat április-májusi kötetéből idézek egy rövid bekezdést).

Vajon az anyagi szükségszerűségben hol mutatkozik leginkább a meghatározatlanság és szabadság, az életlendület; az anyagban vajon hol formálódik láthatóvá a lélek? S ott volt előttem Sulyok Géza festménye, *A testiség testet öltése* – itt a második

kép a sorban, a *Bika* megfelelője. A címbéli paradoxon – a benne rejlő elhallgatással – éppen a lélek és a szellem jelenvalóságára utal, képi illokúciójában pedig (a kimondáson és megnevezésen túl a festmény informáló, illusztráló és felmutató erejénél fogva) a szabályozandó ösztönös-érzéki mezőt vonja a szabályozó szellemi aktusok hatása alá.

Sulyok Géza tervezőgrafikusként ismert inkább. Ő készítette Jankovics Marcell könyveinek grafikáit (1996-ban és '97-ben a Szép Magyar Könyv pályázaton díjazták munkáit) – a szerves műveltséggel való kapcsolata tehát már régi keletű –, és ha további ösztönző példákat, mestereket említünk, itt soroljuk Kepes György, Földi Péter és Makoldi Sándor nevét.

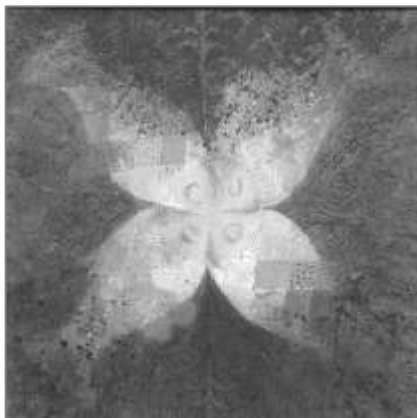
A festéssel csak újabban foglalkozik, ez a 12 festmény is két év munkája, és a már említett meditáció vagy mandala-struktúra mellett nagyon sok

elméleti tanulmány is a sorozat mögött áll – úgy a népművészeti, műveltségi, illetve a művelődéstörténeti gyökerekre vonatkozóan, miként az asztrológiára vagy éppen az asztrológiára utalóan.

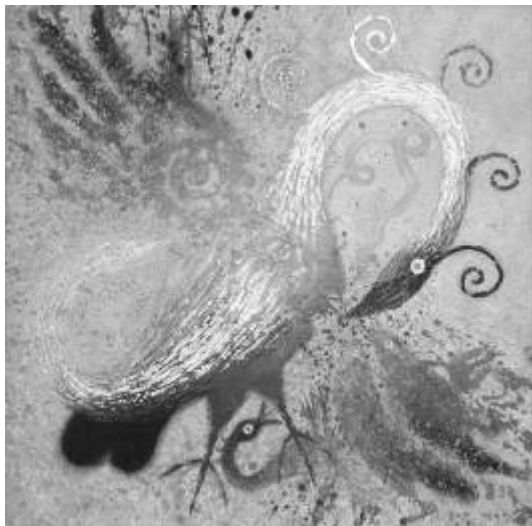
Sulyok Géza: Hét ágra süt a nap

Amikor közösen jártuk végig festményeit, szinte mindegyiknél elhangzott egy-egy olyan tény, ami az univerzum titkainak átlagosnál nagyobb ismeretéről tanúskodott, miközben megtudtam azt is, hogy képeit tudatosan komponálja a református templomok kazettás mennyezeteire emlékeztető módon – s nemcsak formailag, sok esetben a tartalmat is visszaidézte, ám azokat át is formálva, új elemekkel kiegészítve.

Sulyok Géza: Hat halálos hal hatása

A kiindulási alap mindenképpen a kazetták naptárrendszere, ám az állatövi jegyeket rejtő, találó és találós címek egy jóval összetettebb viszonyrendszert takarnak.

A pelikán színelváltozása című képen megmarad a krisztusi szerep, de felbomlik a rend:

A pelikán egyik fiókájára rá is tapos, önzővé válik – Mi ez, ha nem a saját korunk fölött mondott ítélet is?! És valódi viszonyokról, valódi rendszerről van szó, hiszen az egymást követő képek átmeneteinek, előre- vagy visszaértelmező jeleinek, motívumainak szintén szerepe van.

Az átmenet, a kifelé terjedés, maga a folyamat hatását erősítik egyébként a kép részeként továbbfestett ke-

reték is, ezzel szintén annak adva hangsúlyt, hogy a fizikai keretekbe zárt létezést folyton feszíti a terjeszkedés vágya. Külön szellemi dinamikát ad tehát az ösztönös biztonságba húzódásának és a lélek háttérben való létezésének egy szellemi térben folytatott, újra és újra felerősödő vetélkedése.

A dinamikának és a feszültségnek azonban egy a célja: a mikrovilágban és az univerzumban, a testi, lelki és szellemi létezés különböző kiterjedésében meglegelni végül az egységet – jelképes módon is utalhat erre Sulyok Gézánál például a *Skorpió* jegyének megfelelő, *A vad lélek is szelíd halálra vágyik* című festmény.

Lent: Sulyok Géza:
A szeretet derengő emléke
(akril, tempera)

Számos esetben látjuk az anamorfózt, mely átalakulást is jelent, de különleges perspektivikus játékot is, mely során a látszólag két alak egyesül, visszaváltozik önmagává (például a Kosra utaló „terjeszkedés és rejtelkedés”, illetve a Szűz képe, a Szűz és vasorrú bába egyben).

S az anamorfózis vagy a szimbólum mellett jelen van a metamorfózis, az analógia és a metafora. – Az *Oroszlán* képe, a *Hét ágra süt a nap*, azért is fontos, mert itt szerepel egyedül a Nap; *A szeretet derengő emléke* a *Mérlegben* a Vénusz két állapota: Noé bárkája már nem a vízen úszik, hanem az űrben lebeg, a hullámok pedig a hajótörzsön belül láthatók. A *Nyilas Teremtő gondolatnyi rése* még

egy valós teremtő erőről szól, aztán *A szorongató Bak-érzés begyűrzése*kor szinte a Föld szíve szorul össze.

A tér-idő változások szereteágazó karakterét látjuk, az összehúzást és a széttartást: mint viselkedést és dinamikát. S bár mértékadó (szerves alapú, rendszerszerű) módon Sulyok Gézánál tapasztaljuk ezt, a viselkedési és dinamikai ritmusok Bagdány Franciskánál és Komlódi Juditnál egyaránt felfedezhetők. Bagdány Franciska fokozatosan írja át magát a formába, míg az átveszi végül saját szellemi és lelki alakzatait; Komlódi Judit pedig a létezés disszonáns hangjaiból keresi vissza azokat a jegyeket, melyek ismét emberszerűvé tehetik az embert.

Sulyok Géza:
*Adó és vevő
 az Égben
 Lebegők
 Csarnokához*

ANGELUS EX MACHINA

Hartung Sándor kiállítása Debrecenben, a Kölcsey Központban

Egy festőállvány úszik a vízen. Mint Noé bárkája: képes összegyűjteni a világ minden élőlényét, de még a köveket is – mert itt lelke van az élettelen anyagnak. Az emberkövek látomása álom valóság és emlékezet. A hiánynak is emberformája van, a híd alatt, a kőben, a testben. A hiány és a kő plasztikus lélek: emlékezetszobor. A víz is emlékezet, titok és szenvedély: minden megismert titok s minden ismeretlen szenvedély. Visszatükrözi az eget, egygé válik a földdel. Valami folyékony repülés, egyszerre az anyag és az anyagtalán, egyszerre a mozdulatlan idő – és a tánc. A táncosnőben nem az érzéki szépség érdeklí a festőt, hanem a titok, ami körülengi. Meg akarja ismerni, és meg akarja mutatni a titkot. Hartung Sándor *Igézet* című filmetűdje úgy kezdődik, hogy egy festőállvány úszik a vízen...

Az „ellentétek egymásba olvadásának festői analíziséről” beszélt Wehner Tibor művészettörténész Hartung Sándor alkotói karakterrajzának megfogalmazási kísérletében. A 2007-es kiállítási katalógusának előszavában is olvasható megállapítása szerint az 1962-es születésű művész az 1980-as évek derekán (tehát rögtön a Magyar Képzőművészeti Főiskola festőszakának elvégzésekor) a tradicionális festői-grafikai alakítás híveként indult. Méltatója azért tartotta szükségesnek ezt megjegyezni, mert ekkor már érzékelhetően „a határozott képfelbonthatási szándékok és a törvényszerűen bekövetkező képfelbomlások, az új és új művészeti médiumok és képalkotó eljárások térhódításának” korát éltük.

Olajfestményeiben és grafikai kompozícióiban később is megfigyelhető volt a klasszikus művészeti eszményekhez való kötődés – a képzőművészet számára a műtárgyat, a műtárgy pedig a képet jelentette. Pontosabban: minden a képből, a festészet nyelvéből indul ki nála. A film is, a színház is, az irodalom. Figuratív művei a valóságra hivatkoztak, habár a szürrealisztikus törekvésekhez is erőteljesen kapcsolódtak. Hartung ugyanakkor „nem az automatikus szürrealista kivetítés művésze” – képlátomásait tudatosan szerkeszti.

Hartung Sándor: Igézet (olaj, vászon)

Épít a színpadi atmoszférára és hatásmechanizmusra: több sorozata született nemcsak versek (József Attila),

hanem színpadi művek inspirációjára, Madáchra és Shakespeare-re. Öt évig készítette *Az ember tragédiája* hat monumentális festményből álló sorozatát, ebből egyet a debreceni kiállításán is bemutatott – korábban a Római Magyar Akadémián volt látható a ciklus. S mellette alapoz a film montázstechnikájára is, amennyiben a festményeken a filmre emlékeztető vágások, áttűnések az egymással hol csak érintőleges kapcsolatban álló, máskor „zsúfolt, egymásra rakódó rétegekből” bomlanak elő.

meditatív terében vibráló feszültség, a valós szereplők (helyzetek) transzpozíciója feszít olykor az abszurdig vezető profán minőségbe, máskor a rituális újmítosz teremtésének állomásait látjuk. Mégsem szakralizálás ez, még ha egyértelmű is a kapcsolat a természetfelettil. Mint Feledy Balázs művészettörténész fogalmazott: „a párbeszéd valami magasabb rendűvel, valami érzékfelettil folyik, valami anyagon és tapasztalaton túlival, amely az egzakt megismerés határain túli tartományokra utal”.

A feszültség tehát abból is adódhat, hogy a fizikai megismerés lehetetlenségével (avagy egyoldalúságával) ugyanúgy szembe-sülünk Hartung művein keresztül, mint a lelki és archaikus-ösztönös, illetve a szellemi igazságkeresés folytonosan elbizonytalanító voltával.

*Hartung Sándor:
Inspiráció Madách
Az ember tragédiájához
(Római színi)*

Az abszurd és természetes szituációk és viszonylatok egymás mellettisége előbb harmóniát üzen, ám a képek

De mit ad a kétségek és feszültségek helyett Hartung Sándor? Talán az abban való meggyőződést, hogy a fizi-

kai és szellemi létezés között átjárható határok vannak. Az egzakt és lezárt lehetséges kiterjedése is a végtelenben van, és Hartung úgynevezett űrtér kompozícióiba szintén „öntörvényű perspektivikus rendszer vezérli, illeszti” a motívumokat.

Hartung Sándor: Párbeszéd

Az öntörvényűség ellenben nagyon is rendszerszerű: Hartung egyik legfontosabb célja, hogy az egymástól elszakadó létminőségek között ugyanúgy kapcsolatot teremtsen, mint azok között a tárgyak, jelek – illetve környezet és viselkedés – között, melyek már elveszítették kapcsolatuk tartalmát, csupán a kereteket őrizték meg. Vagy ahogyan Kondor Béla szavaival párhuzamosan ő vallotta egy róla készült portréfilmben: Az anyag, a festék összesűrített gondolat. Ha jól sűríted, megvalósul a gondolat, ha gondolattá válsz, akkor szárnyad nő, és repülni tudsz. Maga a repülés (vagy

annak egyik allegóriája, a tánc) kötheti össze az egymástól elszakadó létminőségeket.

Erre utalnak nemcsak a montázs-szerű, egy középponti motívumot számos, látomásos-epikus részlettel körülíró, a látszólagos zsúfoltság ellenére is egyértelműen árnyaló képek, miként a tiszta (vagy geometrikus) háttérből plasztikusan előugró – olykor Dalí és Max Ernst világára emlékeztető – figurák. Még a bezárkózás, a félelem, a fohász, a vágakozás, a varázslat, a repülés, egyáltalán: az angyltság pillanataiban is tudni véljük, hogy az egyetemes hiábavalóság érzése csak a fizikai létvalóság szellemivé történő átalakulásának az ígéretével győzhető le.

Hartung Sándor: Ecsethangok

Az ellentétek tehát csak arra ösztönöznek, hogy összeütközésük középpontjába kerülve megfejtsük, így feloldjuk azokat. Újra Wehner Tibort idézem, aki a külön utas szürrealista felfogásra hivatkozva írja, hogy bár „az összefüggések között nincsenek összefüggések”, mégis sejteni engedi:

Hartung az ellentétvilág összefüggéseit az egyetemes szépségvágy teremti meg. „Az idilli kép-jelenet felett valaminő megbonthatatlanak tűnő szépség lengedez, amely háttérében mintha mindig félelmek és gyanúk éledeznének, vagy mindent elsodor a rútságok látomásszerű áradása, valaminő szörnyű földindulás, ránk köszönt a végítélet, s az időtlenségbe hajló nyugalom-tükröztetést átmenet nélkül váltja fel az egzaltált hajszoltságok jelensége és érzésvilága. (...) A vágakozások, az álmok, a fantázia-képek higgadt rögzítéseinek és a megilletődötten megjelenített realitások festőileg és grafikailag bravúrosan

*Hartung Sándor: A jel
(olaj, vászon)*

előadott kavargásából, az ellentétek összecsapásából mindenkor a rútságok felett győzedelmeskedő szépség áhítása sugárzik.”

A disszonancia a kötődésben és az elszakadásban, a kettő párhuzamos jelenlétében szintén lemérhető, ami Hartungnál úgy is megjelenik, mint a hétköznapi látvány látomássá emelése, mely folyamat spirituális jellegzettsége Feledy szerint a szimultaneitás, az egyidejűség. A narratív, elbeszélő elemek nem kronológiába épülnek, hanem álomszerű hierarchia-nélküliségbe sűrűsödnek. Ezzel a szimultán létvisszatükrözéssel Hartung Sándor mindenféle tradícióhasználat

ellenére ízig-vérig a modern művészet önreflexív folyamába lép, hol a konkrét és az irracionális már csak azért sem lehet képes nélkülözni egymást, mert egyik a másikkal folyton felcserélhető. A meditációt koncepció követi, s ebből „szimultán szintézist” hoz létre.

A kötődés és elszakadás meghatározza Hartung önértelmezését és ars poétikáját. Természetes módon használja a művészettörténeti elődök képi toposzait, kompozíciós fordulatait és motívumait, azokból építi fel saját mitológiáját, önmagát és saját korát téve hozzá az egyszer (már) volthoz. Ezért Dalí- vagy Ernst-idézetei nem anakronizmusok – hasonlóan a reneszánsz vagy barokk kupolafreskók és Degas táncképei vagy Monet Tavirózsáinak képi felemlegetéséhez –, hanem meditatív reflexiók, olyan művészi emlékezések, melyek annak bevalásai is egyben, hogy a művészetben új témák nincsenek, csak új eszközök vannak. Új látás van, mely az új korok sajátja, és a kor minden, számára fontos témában vagy motívumban önmagát keresi vissza.

Hartung Sándor: Töredék

Ő maga azt mondja, hogy a művészet folyamatosan megújul, de nem fejlődik. Szerinte akkor is érhet valamit a művészet, ha szép és igaz. Szép

és igaz nemcsak a szépség révén, hanem az ember miatt, hiszen Hartung Sándort az Ember érdekli, s nemcsak harmóniájában, hanem esetenként a torzulásaival, a környezetével együtt. Azt mondja: nem kell a dekadenciát, a szentségtelent stílussá emelni.

*Rajzó angyalka
Hartung Sándor grafikája*

A *Műértő* elmúlt évi számaiban egy vita folyt a modernizmusról s magának a kortárs művészetnek a meghatározásáról. Erhardt Miklós ebben a vitában azt írta, hogy „a kortárs művészetből most éppen kiveszett az újítás kivagyiságának szándéka, de már nem is 'habzsolja' a múltat, mint a posztmodernben tette, hanem felelősen, szelektíve reciklálja”. Az újítás kivagyiságával azért még találkozunk, még ha ezt műtárgyvesztő, illetve a ma divatos intermedialis művészetnek nevezzük is, de a múlt recikláló, újrafeldolgozó vagy -értelmező szándékának megállapításával egyetértünk. Ebben természetesen az emlé-

kezés múltkritikája szintén megragadható, de sokkal erőteljesebb a múltidézetekkel történő jelenkritika.

Úgy vélem, Hartung Sándor művésze ebbe a felfogásba illeszkedik, tagadva egyben az eszméktől független tiszta modernizmust, helyette egy fajta utópista modernizmust követ: aktivista abban az értelemben, hogy jobbító szándékú, vagy ahogy Erhardt írta: „társadalmi részvételre vágyó”. Ennek érzékeltetésére két meghatározó motívumsort, mondhatni: Hartung-mítosz jelképet idézek fel.

Hartung Sándor: Esthajnal

Az egyik az angyalság, az angyali jelenlét, az angyallá változás, a „deus ex machina”, az isteni közbeavatkozás dramaturgiai kifejezését átformálva: az „angelus ex machina”. Megváltásra, angyali üdvözlésre várunk, és bár nem a tolsztojánus idealizmus nyomait fedezzük fel itt, mégis egyszerre fontos a művész számára a tiszta lelkiesség és az ésszerűség. Abban az értelemben nincs köze a kereszténységhez, hogy az örökélet jegyében értelmezné a hétköznapi lét krizi-

seit, ám utópista, mert hisz benne, hogy az élet és a halál korlátai között is megvalósítható a szellemi határtalanság.

A másik visszatérő motívum az „artist ex machina” jegyében idézhető. A művész nem hagyományos önarcképeket készít, hanem cselekvő része lesz a festménynek – egyik helyen saját magának modellje a képen, másutt önmagát ábrázolja festés közben (*Ecsethangok*). A *Rétegek* című festménye ismerős lehet a debreceni közönségnek: a 2006. évi Debreceni

Országos Nyári Tárlaton ez lett a fődíjas alkotás. Sokatmondó, hogy Hartung, mint modell, párbeszédet folytat Hartunggal, mint festővel, a háttérben pedig megjelenik múltja (gyermekkor, gyermekmaga – így végeredményben hármas önarcképről van szó), s a képen elmosódnak álmái, a személyes történelem ideje olvad össze a mitologikus, archaikus idővel.

Itt kapunk egy fajta kulcsot a meditatív tér (vagy meditatív emlékezés) jelenségéhez, mely ez esetben nem a néző és kép, hanem a kép szereplői között valósul meg. A meditatív kép mint emlékezés e minőségében paradox, hiszen a felejtésre épül. Felbontja a stabil tér- és időviszonyokat, a kép szinte befogadja a nézőt, a kép és a néző nem csupán nézi egymást, de egy közös tér koordinátái lesznek, az emlékezet fokozatosan feloldódik egy spirituális folyamatban, melynek célja, hogy mű és befogadó egyaránt közel kerüljön a végtelen megtapasztal-

talásának misztikus élményéhez. A külső kép egyben belső kép is, ám a „belső kép” nem konkrét helyre utal – a művész mégis arra törekszik, hogy tárgyiasult képekkel konkretizálja a helyet.

Az angyal és a művész szimultán történetalakító szerepéből természetesen nem következik azonnal a két szereplő egyenrangúvá tétele. Megfesti az angyalt és az angyallá változást, a táncosnőt és a táncá változás folyamatát, a titkot, ami körülengi, illetve, valamint magát az aktust is, *ahogyan* megfesti, *ahogyan* a művész maga is összesűrített gondolatá válik. Ám az következik – modernizmus ide vagy oda, és hogy mit kíván az önértelmezés manapság sokszor megfigyelhető, öncélú szándéka –, hogy Hartung Sándor hisz a művészet valóságalkító és emberformáló erejében.

Hiszen a művészet segíthet felismerni a fizikai s szellemi-lelki létezés határait, mely felismerés ésszerű és praktikus abban a vonatkozásban, hogy a

lét határtalanságának tudatában életünknek új célokat találhatunk.

Többször emlegettük a táncot. Azt is, hogy bár a művész mindenhez a festészet (s grafika) nyelve felől közelít, a társművészeteket nemcsak szereti, hanem (festőként) bekapcsolódik azok folyamatába is. A Honvéd Táncszínház Harangozó Gyula-díjas szólistái, Horváth Zsófia és Rémi Tünde, előbbi koreográfiájában, Hartung Sándor ötletéből, *Ecsethangok* címmel fogalmazta a megnyitó részeként a tánc életmetaforáiba mindazt, amit érezni lehetett a képek között is. Ha a festő gondolatá válik, repülni tud – ha tánc közben érezni a repülést, a festményeknek nemcsak életük van, hanem élnek is. 49 kép volt a falakon, paravánokon – az ötvenediket a szólisták táncolták el a közönségnek.

*Hartung Sándor:
Rétegek
(105x115 cm,
olaj, vászon – 2006)*

VERTEL ANDREA KERAMIKUSMŰVÉSZ TÁRLATA

Vertel Andrea kerámiái között használati és dísz tárgyak is vannak, a legtöbbet – bár ha belső térbe vagy kerti, szabadtéri környezetbe szánja is azokat – autonóm, egyedi alkotásoknak tekintjük. Azért is, mert nem használ sokszorosítási technikát. Szobrait korongolással kezdi, az így kapott alapformákat építi össze, majd mintázza késszé. Minden arc, minden kéz egyedileg mintázott. Így ha kitalál egy figurát – például egy elefántot, kaméleont, madarat, egy szerzetes csuhás férfit vagy egy középkori párt –, az mindig az akkori lelkiállapotát tükrözi. Egy szomorú tekintetű elefánt egy év múlva lehet, hogy vidám lesz, vagy épp fordítva – mondja.

Nála az esztétikum és egyediség lép a funkcionalitás helyébe, ezért inkább olyan agyagszobrásznak nevezhetjük őt, aki a plasztikai kifejezéshez, a tér- és formaalakításhoz a mintázás után a kerámiaégetési eljárást alkalmazza. A kerámia rendelkezik azzal a különleges varázssal, amely az idők messzi archaikumába vezet vissza, a tűzzel és a földdel való kapcsolatunk ősi élményeit idézi meg. Archaikus jellegéből szintén adódik a kerámia művészet-státusza.

Porcelánjaiból sugárzik az anyagszeretet, a taktilis emlékezet-igézet, s az érintés ősi varázsa mintegy magától kezdő alakítani az anyagot, mely egyszerre emelkedik meg és profanizálódik. Ám a fizikai érintés mámorában is meghúzódó archaikus távolság minden pillanatban feloldódik a groteszk alaphang miatt. Vertel And-

rea az anyagot alárendeli a kifejezés szándékának, a rendkívüli humor, a teremtő érzékenység és (lelki) intellektus egyszerre szolgálja az esztétikai minőséget: a művészi alkotást meghatározó szabadságelvet, a szépség melletti bájoságot és kecsességet, komikumot és groteszket, de a szimbolikus totalitást is.

A bájosra és kecsesre Ciceró a nőies jelzőt használta. Törekény és finom, felemelő naivitás jellemzi még e báj, de Vertel Andrea nőalakjait és sellőit éppen nem a nőesség jellemzi, hanem sokszor a szatírába hajló kritika.

A Carmina Buranából ide költöztetett alakok bájos-bumfordi esendősége, az állatfigurák gyakran emberi karaktere szintén groteszk minőséget mutat: a nevetségeset, ijesztőt és torzát, a paródia-szerűen túlzót hozza közel, miközben az ítélet helyett a megbocsátás szól ki a tárgyakból.

Műveiben a groteszk forrása lehet a szituáció és az ábrázolt alak – a jellem- és helyzetkomikumra egyaránt épít. S mivel a komikum sem nélkülözheti a karaktert, a humorban is megvan az expresszív jellemkifejezés lehetősége, az alkotó azt nemcsak az arcon érzékelteti, hanem a gesztusokban, a helyzetekben, az ember és ember, az ember és környezete közötti kapcsolatban is. Emberfiguráiban sokszor a kéz fejezi ki nemcsak a lelkiállapotot, hanem a gondolatot is, illetve az egész viselkedést: a kérdést, a tehetetlenséget, a vágyat, vagy az áhítat helyett éppen az álszentséget.

Alaphang a pajzán humor kerámia-ak világát is alakító ereje. Ez a humor ugyanis nem egyszerű, jellemző jegy, hanem vitalitás, életerő is. A humor vitalitása, a játékra való képesség, az ösztön és intellektus egymásba vetülése, a transzformáció (vagy metamorfózis) Vertel Andrea egyik jellemző, figuraképző iránya.

A keramikumművész 1953-ban született, olyan családban, ahol természetes volt, hogy gondolataikat, érzéseiket rajzban fogalmazzák meg – apja Vertel József bélyegtervező grafikusművész. A vizualitás, mint kifejezési eszköz, alapelemévé vált. A budapesti Művészeti Szakközépiskolában ismerkedett meg az agyaggal. A képlékeny, könnyen formálható „föld” megőrzi az érintés lenyomatát, de a másik pillanatban már a következő hatás nyomait őrzi. Ha tűzbe tesszük, megmerevedik, és az örökké változó pillanatot teszi állandóvá. Maga úgy fogalmaz, hogy a kerámia nem más, mint ismerkedés az őserővel, a földdel, a tűzzel. „Nagyon izgalmas játék. Minél többet ismerek belőle, úgy jövök rá: milyen keveset tudok róla.”

Elsősorban figurális kerámiát készít. Az ember érdeklő, az ember kapcsolatai, viszonya önmagához és a másik emberhez, a világhoz. Elárulja, hogy tanulmányai során a rajzolás mellett szociofotózással is foglalkozott. Ez sokat segített a megismerésben, a kritikai szemlélet kialakításában, amelyben nem a magáért való bírálat, hanem a megértés volt a legfontosabb elem.

Olvasom, mit mond munkájáról, a technikai részletekről, műhelytitkokba is bepillantást engedve: „Engem mindig izgatott a tűz megismerése. Ma egy városi keramikus leginkább elektromos kemencét használ, amelyben egy izzószál hevíti fel a kerámiát egy zárt térben, és én csak a már kihűlt darabot veszem ki a kemencéből. Ez egy steril dolog, a végtermék, a mázak viselkedése elég pontosan kiszámítható, előre tervezhető.

Ennél sokkal izgalmasabb, ha a tűz valóban jelen van az égetésnél - füstjével, hamujával, kormával, kiszámíthatatlanságával. Ha fával hevítünk fel egy kemenceteret, a benne

lévő kerámiát átjárják a lángnyelvek, lecsapódik a korom, és olyan lesz egy-egy figura, mint a szép, ropogós barnára sült kenyér.

Ha az izzó tárgyat kiviszem, és faforgáccsal kevert homokkal takarom be, akkor a faforgács meggyullad, a homok viszont elfojtja az égést, és füstölni kezd. Befüstöli a tárgyat – például egy madarat, amit beletettem. Attól függően, hogy mennyi füst éri, hol feketébb, hol szürkébb lesz. A rajta lévő festék is e szerint változik, és ezer arcot mutat, mindig más és más, előre nem kiszámíthatót. Ez olyan, mintha a lelkét itt, a füstben kapná meg a tárgy.” S hozzáteszi: a tűznek és a földnek eme titkaival csak ismerkedni lehet, teljesen megismerni lehetetlen azokat.

Vertel Andrea kerámia munkái

Vertel Andrea félporcélan, porcelán, magas-tűzű, samottos agyagot használ. 1100–1300 fokon égeti ki tárgyait. Ezen a hőfokon ugyanis már annyira tömörödik az agyag, hogy elveszíti vízáteresztő képességét, így fagyállóvá válik. E tulajdonság a kerti szobrainál és edényeinél lesz fontos.

1977 óta rendez önálló kiállításokat, és ekkortól vesz részt csoportos tárlatokon. 1983-ban Németországban, 1986-ban Bécsben, a következő években Londonban, Münchenben mutatkozott be, majd ausztriai, kanadai és újabb németországi kiállítások következtek. 1995-ben Dániába, 1998-ban Franciaországba és Írországba jutott el munkáival. Vertel Andrea 2007-ben ugyancsak a Misztika Galériában mutatkozott be egy csoportos kerámia kiállításon.

2000-től jelentek meg markánsan művészetében a mai karakterű, egyszerűre bájos és groteszk figurák: szirének, sellők, angyalok, fűben kucorgó borostás férfiak, lábat áztató, napozó hölgyek. Áprilisban minden évben egy tó partján állítja ki munkáit.

„Olyan gyönyörű a nagy vízfelület a lila tavirózsával, sással, hogy minden évben új ötletek megvalósítására inspirál.” – Így születtek a napozók, a pecás, a szirén alakjai, illetve a legkülönfélébb állatok, a vízimadarak, teknősök, békák.

Újabb az állatfigurákat mintázza legmivesebben (Gergely István díszmű-kovács iparművésszel dolgozik).

MÉSZÁROS SÁNDOR ÉS GYÓRI MAGDA KÖNYVBEMUTATÓJA, VENDÉG VOLT: NÉMETH NORBERT ZENESZERZŐ

Rendhagyó művészeti délután helyszíne volt április 18-án a debreceni Misztika Galéria. Az író-olvasó, zeneszerző-hallgató találkozó résztvevői ugyanis nemcsak a művészek és a közönség voltak, hanem a két író személyében Győri Magda, a rendező, dr. Mészáros Sándor a diplomata, a zeneszerző pedig dr. Németh Norbert, az orvos volt.

Győri Magda író, rádiós rendező *Zenére várva* című kötetében a szerző opera szövegeknyveit és rövidebb lélegzetű, zenei alapul szolgáló írásait találjuk. Rőgtön az első, a Németh Norbert által megzenésített három felvonásos opera, a *Hazuq románc* librettója; de Győri Magda feldolgozta Shakespeare *Lear királyját*, s Vic-

tor Hugo *A nevető ember* című regénye szintén opera adaptációjául szolgált. A nagy lélegzetű művek között szerepel Stendhal *A pármai kolostor* című regényének feldolgozása és egy erdélyi történelmi tabló is. A rövidebb lélegzetű művek között van az „1956”, mely Németh Norbert *Sírályok a szabadság egén* című szimfonikus költeményének volt az ihletője, ugyancsak ő zenésítette meg a *Harlequin dalát*. Az írónként egyébként fontosnak vélte kiemelni, hogy művei nemcsak a zeneszerzőknek szólnak, de olvasásra is ajánlhatók, és az sem elképzelhetetlen, hogy színpadi próza vagy rádiójáték formájában is megállnák a helyüket.

Mészáros Sándor diplomata-író – volt kínai nagykövet – a még 2005-ben megjelent *Az albán szépség* című regényének élményanyagát saját munkája és élete is adta. (Még 1974-ben, az egyetem elvégzése után lépett be a magyar diplomácia szolgálatába, és megszakítás nélkül külügyesként dolgozott. „A diplomácia hivatás, életforma – mondja –, rengeteg szép és izgalmas élményt nyújt, a bánatokkal, lemondásokkal, problémákkal együtt. Ennek a világnak a szereplőiről, szokásairól írok könyveimben. Többnyire azokról a helyekről számolok be, ahol hosszabb időt tölthettem, megismerhettem az ország életét. (...) Albánia a szeretet megkülönböztetett rekeszében él emlékeimben, és sokszor jönnek elő álmomban is *Az albán szépségben* szereplő személyek és helyszínek.”

KOVÁCS TIBOR SZÍNEI ÉS GESZTUSAI

„Alkotásaimban minden alak él: él a színekben és a mozdulatokban. Minden gesztus egy emberi érzelem projekciója. A minket körülvevő világ elvont megjelenítése, geometriai formákká redukált alakok gesztusokban megnyilvánuló expressziója. Színek és gesztusok, pillanatnyi állapotok. Olyan gondolati világ ez, mely színekben és formákban ölt testet, Magyaráz, gondolkodtat és felszólít.”

Kovács Tibor: Tánc

Lenti kép:

A művész Erato című festménye

Kovács Tibor festőművész májusban rendezett kiállításának invitációjából való az éppen 50. évébe lépett alkotó vallomása, melyből az is kiderül, hogy bár a pillanat asszociatív varázsát is fontosnak tartja, művészetét a tudatosság és megtervezettség jellemzi. Ám ebből a látszólagos ellentmondásból fakad festményeinek bája.

Figurái mintha sablonokból lennének kivágva, az éles vonalhatárok a plasztikai zárttságot kölcsönzik az alakoknak, a háttér gyakran sejtéses árnyalatokat ad, a történetek a figurális testen belül játszódnak le. S nem is történetek azok, inkább történések, így valóban érvényesülhet a pillanatnyiság illúziója.

Ám a Misztika Galériában látott képek és a katalógusban vagy a világhálón bemutatott reprodukciók hatása számos esetben az utóbbi javára bilenti az esztétikai ítélekező mérlegnyelvét. Kisebb méretben jobban érvényesülnek Kovács Tibor művei, mint az eredeti nagyságban. Ennek az lehet az oka, hogy a pointilista eszkö-

zökkel kissé nagyvonalúan bánik – s a szó szoros értelmében, hiszen a nagyobb ecsetpontok nem feszítik össze kellően a tömeget. Ennek a megoldásnak nem kedveznek a világosabb színek és árnyalatok, Kovács jóval erőteljesebb komponálásra képes, ha a mélyebb színek szólamaival dolgozik.

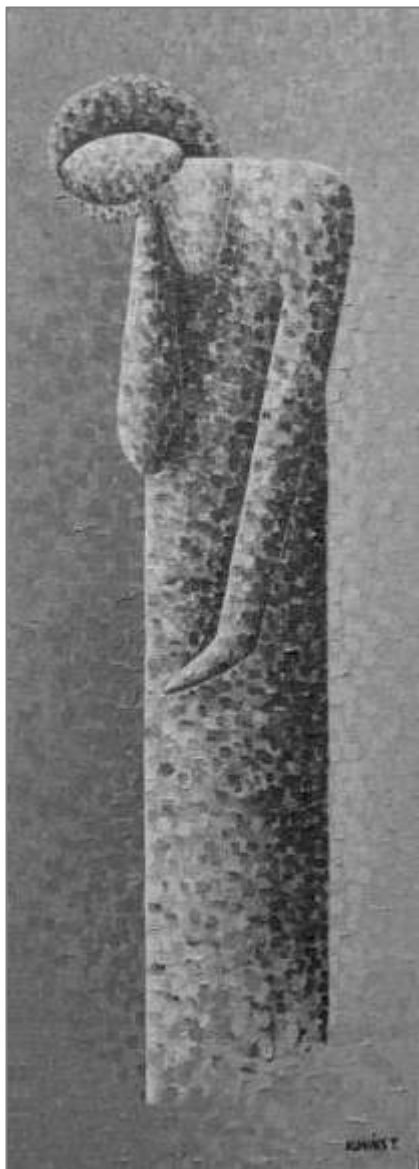
Kovács Tibor: Irgalom

Jobbra: a *Fájdalom* című festmény

A geometrikus formákká redukált alakok azonban magukban hordozzák az embléma jelleget, melyben ugyanúgy ott rejtőzik a szimbolikus, mint a misztikus. Az általa oly gyakran használt táncmotívum ellenben egyszerű metaforikus képletté válik, éppen a tánc érzelmi felfokozottsága hiányzik belőle. Ezért lehet igaz Papp Mina művészettörténész megállapítása: a színek mesélnek, ám a formák „színpadiasan (...) patetikusan szerepelnek”. A „szenvedélyesen rögzített testtartás,-

ból a rögzítettség a művész szándéka, a szenvedélyesség a néző projekciója.

Szelényi Pál művészeti író is arra hívta fel a figyelmet, hogy Kovács Ti-

bor képei nem ösztönös önkifejezések, hanem intellektuális képek. Azonban nehéz itt az intellektualitást a választott témák érzelmi lehetőségeivel öt-

vözni. Mintegy „nyelvi jeleket” alkalmaz, így a „gesztusokat” sem a mozdulat megnyilatkozásaként értelmezem, hanem egy mozdulatba öntött gondolatként. Ez a gondolat mégis érzelmi gyökerű: emberi alapminőségekre és sorsjellemre épít – ebből a szempontból kell lenni benne valami drámaiságnak is.

Az emblémaszerű plakátjelleg színpadi pátozzsal való társítása, az érzelmek gondolati szabályozása tehát számomra arra utal, hogy Kovács Tibor plasztikus hatású iróniáját fejezi ki. A táncmozdulatokra építő sematizálásával éppen az érzelmi sablonokat figurázza, megrendítő viszont a fájdalom fokának érzékeltetése.

Talán azért is, mert csak fájdalommal képes őszinte lenni az ember, s Kovács Tibor festett alakjainak szoborba zártsága itt már nem dísz, hanem belső valóság.

Kovács Tibor: Vanitatum vanitas

LUKÁCS GÁBOR FESTŐMŰVÉSZ KIÁLLÍTÁSA A VOLKSBANK DEBRECENI FIÓKJÁNAK GAKÉRIÁJÁBAN

Lukács Gábor viszonylag ritkán rendez önálló kiállítást, a hazai és nemzetközi képzőművészeti seregszemléken azonban rendszeresen jelen van. Igaz, a főiskolai oktatás (Nyíregyháza), művésztelepek szervezése (Zsáka, Nyíradony) és az azokon való részvétellel (Hajdúböszörmény, Derecske, Balatonfüred, Tokaj), a képzőművészeti körvezetés (Medgyessy Kör) vagy az egyesületi munka (Grafikuművészek Ajtósi Dürer Egyesülete – Debrecen) sok energiáját leköti, ám amikor alkot, a lényegre koncentrálnak.

Ezt a látványt belső élménnyé újraalkotó sűrítést, a környezet létjeleinek gyakran diópácos tűnékenysége ellenére is vibráló, a valódi gesztusok szintjére egyszerűsített metamorfózisait azonban eddig számos díjjal ismerték el.

Lukács Gábor a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep Káplár Miklós-díjasa, a megyei őszi és tavaszi, a debreceni országos nyári tárlatokon többször kapott nívó-, illetve fődíjat, ösztöndíjat a Debrecen Kultúrájáért Alapítványtól.

A Magyarországi Volksbank Zrt. Debreceni Lícium Bankfiókjának galériájában április végén nyílt, s egészen szeptember 30-ig látható kiállításán kiváló keresztmetszetet kapunk művészetének aktuális értékeiből, például a kollektív művelődési örökség és a szubjektív élmény szintéziséből.

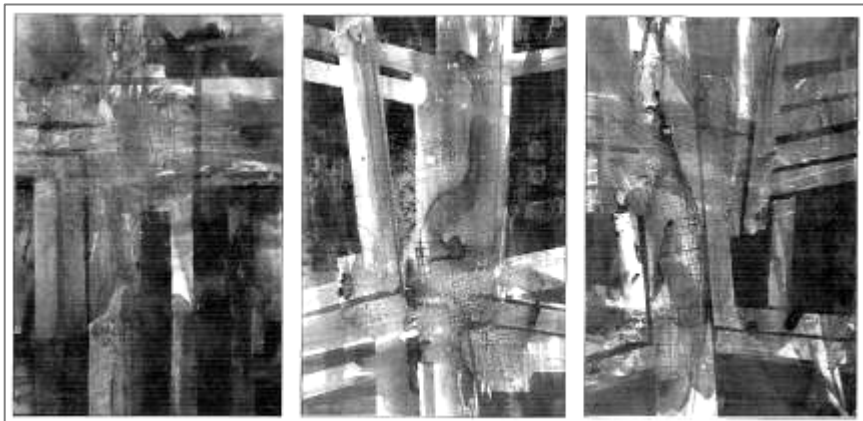

Diófapác, akvarell, olaj és egyes technikájú képeket készít. Alkotásain – melyek közül több a sorozatépítés szándékával született – gyakran jelennek meg intellektuális és úti élmények, mitikus történetek átfogalmazásai, jelképes szinteken értelmezhető kompozíciók, illetve előbukkan a műterem és környéke, mely egyszerre teremt mítoszt és romantikát. Stílusa, kifejezőmódja azonban a gótikus és reneszánsz architektúra jól azonosítható látványbeli vonzalma ellenére is az expresszív, gesztusfestészeti indítatású közléshez áll a legközelebb.

Lukács Gábor vászon előtti viselkedését tehát mindig a gesztus mint az expresszivitás intenzív, olvasható jele irányítja. A meditatív lendületet ecsetvonások követik, a gyorsan a felületre vitt kompozíciók nem a pillanat rögtönzéseinek eredményei, hanem a tapasztalatok, a megélt élmények rögzítésének gesztusokba átfogalmazott tetelei.

Tavaszi szél 2.;
lent: *Országút mellett 1–3.*

Lukács Gábor vegyes technikájú művei

Lukács Gábor sorozataiban hol a kék és (rozsdá) vörös dominanciára figyelünk fel, hol a barna és sárga egymásba folyó árnyalatai kapnak fősze-
repet. Másutt a képzelt (a külső való-
ság illúzióját ideává transzformálva,
belső tényre rögzítő) tér látens szín-
árnyékai hordoznak a kompozíciós
funkció mellett esztétikai értéket és
etikai minőséget, de a diófafác bar-
nája is olyan intenzitással szól a pa-
píron, mely egyszerre teremt újra a
grafikai vonal s a képi színlátvány ele-
mi erejét.

Így Lukács Gábor műveinek izgalma
az is, hogy a színek a testiséget szólal-
tatják meg, miközben azok már régen
mitikus jelek, léleklenyomatok.

*Lukács Gábor: Korpusz 2.
(vegyes technika)*

KOMISZÁR JÁNOS PASZTELLKÉPEINEK TÁRLATA A 40 ÉVES BRASSAI KÖZÉPISKOLA GALÉRIÁJÁBAN

A Brassai Sámuel (egykori Landler) Szakközépiskola fennállásának 40. év-
fordulóját kiállítással is ünnepelték az
intézményben. S nem lehetett volna
alkalmasabb személyt találni a jubi-
leumi tárlaton való szereplésre, mint
azt a Komiszár János Holló László-
díjas festőművészt, aki meghatározó
oktatója volt az intézménynek, s egy-
bek mellett az ő nevéhez fűződik az
iskolagaléria létrehozása vagy a me-
gyei középiskolás diáktárlatok szer-
vezése is.

*Brassai Sámuel bronz mellszobrát
Kövér József mintázta – a háttérben
Komiszár János pasztellképei*

Az iskolagaléria egyébként 2009-
ben ünnepelné alapításának 20. év-
fordulóját, s bár Somogyi Béla a deb-
receni önkormányzat kulturális bi-

zottságának elnöke tárlatnyitójában elismerésével ösztönözte a művészetközvetítés, az ízlésformálás eme módját, kérdés, hogy az intézmények elő tudják-e teremteni a fenntartáshoz szükséges eszközöket.

Angyaltánc
Komiszár János pasztellképe

Komiszár János újabban ismerkedett meg alkotó módon a számára is egyszerűre a dekoratív harmóniát és a puha felület mögül markánsan elősejelő indulati kifejezés egységét ígérő pasztell technikával; nem régen tagja lett a Debreceni Pasztellfestők Egyesületének is.

Az olajképek után az akvarell jelentette festészetében azt a többletet, mely révén az ábrázolás és kifejezés hangsúlyai az utóbbi javára módosul-

tak, s most a pasztell festőiségében is érzékelteti – az akvarell ösztönös motívumtárából kölcsönzött elemekkel – az érzelmi embléma jelleget.

Pasztellképeivel és újabb akvarellejeivel Komiszár János most a nyári, siófoki kiállítására készül.

Komiszár János újabb műveiből
a Kálmán Imre Kulturális Központban
nyílik nagyobb tárlat Siófokon

NÁLUNK A RÓZSÁK...

Nálunk a rózsák sokáig nyílnak.
Nálunk sok a szerelem.
Ott van a száradt szirmaikban
az életed, az életem.

Nálunk a rózsáknak neve van.
Rőt tövükben lüktetnek mesék.
Reggelente bimbók kacagják teli
könnyel a nő szemét.

Titka van nálunk az avarnak:
bölcsojje minden íznek, szónak.
Nálunk a rózsák az illatukat
küldik a hervadóknak.

Nálunk a rózsák sokáig nyílnak:
nálunk sok a szerelem.
Ébredsz a bimbók kacajával,
s pille bájként repülnél velem.

VALAMI TEST

(Györfi Sándor szobraitra gondolva)

Valami hiányzik a térből. Valami nincs.
Ki kell tölteni. Le kell hántani. Tekints
az égre, ott a minta! – Báránka felhő
úszik, formálja szél, s könnyű teste felnő
az angyalokig. Mosolyog. Emlékezik. Lát.
S megtapinthatod immár gyönyörű hazád.
Az ősoket. Az ősök regéit. Büszke, szép hitet.
Valami szobor lett a hitből. Valami test.

„MA A MAGYAR TUDOMÁNYNAK NEM AZ A BAJA, HOGY NEM TUDOMÁNY, HANEM AZ, HOGY NEM MAGYAR”

Móra Ferenc publicisztikai írásai oktatásról és művelődésről

Móra Ferencet a természettudomány, az irodalom és művelődés iránti széleskörű érdeklődése már az egyetemi évektől kezdve arra ösztönözte, hogy „több lábon álljon”. (Külön tanulmányok és könyvek születtek nemcsak az író, de a múzeum- és könyvtárigazgató, az újságíró, lapfőszerkesztő és a régész Móra Ferencről is. Magam *Az igazság szeretete* címmel írtam monográfiát Móra Ferenc publicisztikájáról 2004-ben. Az alábbi esszében felvillantott kérdéseket az említett könyvben is érintettem.) A szinte mindenre kiterjedő kulturális-közéleti érdeklődésből természetesen nem formálódhatott ki egységes világkép, de meghatározott tudományos orientáció sem, Móra újságírói habitusának azonban teljes egészében megfelelt ez a polihisztori kedv.

Már a pesti egyetemen is azzal a dilemmával küzdött, hogy melyik szakon lelheti meg igazi helyét. Az irodalom vonzotta, előbb költőnek készült, mégis földrajz-termesztrajz szakos tanár lett. *Félben maradt egzisztencia* című díszdoktori köszöntőbeszédében szintén utalt rá, hogy ifjú korától kezdve csapongott az érdeklődése.

„Egyforma lelkesedéssel hallgattam Beöthy Zsolttól esztétikát, Gyulai Páltól magyar irodalmat, Lóczy Lajostól földrajzot, Mágócsy Dietz Sándortól botanikát, Ballagi Aladártól történelmet, Hampel Józseftől görög művészetet, Czobor Bélától keresztény régészetet és Köveligethy Radótól csillagászatot...”

Móra Ferenc az egyetemi és a közoktatásról. Az első publicista évekből emelem ki *Gyulai Pálék* című 1904-es cikkét, amely bár személyes támadás, egyben az egyetemi oktatás kritikája. Gyulai, aki az egyetemen irodalomtörténetet tanított, szerinte annak köszönhette fényes pályafutását, hogy népszerűsége tulajdonképpen a népszerűtlenségéből táplálkozott.

„Görgeyt megátkozta a nemzet: ő epikus hőssé tette. Jókai körül oltározott az egész ország: ő nagy értekezésekben bizonygatta, hogy Jókai nem tud regényt írni. A különben igen rokonszenves Pálffy Albertnek a regényeit sehogy sem tudta bevenni a publikum: ő fanatikusan hirdette, hogy a legkülönb magyar regényíró Pálffy Albert. S bár Görgey még ma sincs fehérre mosva, Jókai minden nemzedékek nagy mesélője marad, míg Pálffy Albertet ma éppúgy nem olvassák, mint a maga idejében: Gyulai Pál mégis nagyra növekedett a köztudatban.”

Móra pedig nem értette ezt a népszerűséget, ezért rövid mustrát adott közre abból, hogy Gyulai mely területen mi maradandót adott. Szerinte írásai közül csak egy-két akadémiai beszéd és a Vörösmarty-életrajz sorolható ide. Szerkesztőként a *Buda-pesti Szemlében* „vak dühvel lekaszbolt és lekaszboltatott mindenkit, akiben csak megcsillant is a tehetség, és minden lehető és lehetetlen alkalmammal nyelvet öltögetett a sajtóra”. De az egyetemi tanár Gyulai „művét” sem tartotta Móra maradandónak –

mint írta: folytonosan Petőfi János vitézéről disszertált, az egyetemen csak heti két órát töltött, illetve csak annyit, amíg megtartotta huszonöt perces előadásait. Móra szerint Gyulai egyetlen érdeme: azok közül való volt, akik Arany János körül éltek.

Az egyetemi oktatást más írásaiban is bírálta. A *Res croatica*e című, 1911-es cikkében Móra az egyetemi természetrajz tanulmányaival kapcsolatos emlékeiből szemelgetett, visszaidézve, hogyan kötött ismeretséget egyik horvát csoporttársával. Az ifjú Móra nemcsak „az egész honhaza” nevében szégyellte magát amiatt, hogy míg Zágrábban Tolsztoj, Gogol és Gorkij darabjait játszották a színházak, Budapest az Osztrigás Miciért őrjöngött, de az oktatás ottani színvonalát is magasabb szintűnek gondolta a horvát fiú beszámolója alapján:

„Egyszer lefordította nekem magyarra a zágrábi egyetem tanrendjét. Mikor összehasonlítottam a mienkkel, szerettem volna elcserelni a tudósainkat.”

Móra Ferenc
(1879–1934)

Holló László
olajfestménye
kiskunfélegyházi
földijéről

A *Tudománynépszerűsítés* címmel 1928-ban írott tárcájában még mindig az oktatási rendszert bírálta a diplomások feltűnő tudatlansága, tájékozatlansága, újabb ismeretek iránti érdektelensége miatt. Rövid adomá sor után arra szólította olvasóit, hogy akinek kétsége lenne az elmondott történetek hitelessége felől, annak nem kell mást tennie, csak szétnéznie maga körül. Próbát is tehetnek, hogy a körülöttük lévő iskolavégzettek mit tudnak azokról a dolgokról, amelyekbe beleszülettek. Mit tudnak az égboltról, a természetéről, az évszakok változásáról, meg tudják-e különböz-

tetni a juhart más fáktól, vagy elhiszik-e azt a sok sületlenséget, amivel a nagyotmondó és maga is tudatlan sajtó tömi nap mint nap a fejüket...

„Ezeket mindenki tanulta a középiskolában mint úgynevezett általános műveltséget, de mindenki elfelejti. Nem a tanárok miatt, az iskola a hibás, a rendszer, amelynek nincs lelke. Sokat definiálnak és szisztematizálnak, s eközben a természethistóriából elvesz az eleven élet, mint ahogy az ablativus absolutus keresése közben elvesz Horatius, és Lehr Albertben elvesz Arany János. A mai iskola nem előkészít a tudományok szeretetére, hanem elrémit tőle az egész életre.”

S van kritikai él abban a kedvesen humoros visszaemlékezésben is, melyet a *Nádi hegedű*ben olvassunk: *A herepfedény* című cikkben.

„Mikor én kisdéák voltam, minden tanárom szeretett, és mind jóvendőgetett rólam valami szépet. Baksay tanár úr azt mondta, költő lesz belőlem, mert szép nagy fejem van, és abban sok ész elfér, Zólyomi tanár úr pedig akadémikusnak szánt, mert szép kis fejem van, és abban nem szalad zét az ész. Mi tagadás benne, olyan tanárom is volt, aki képviselőt nézett ki belőlem – akkor még nagyon tiszteletreméltó pálya volt az –, Trungel tisztelendő úr pedig arra biztatott, hogy legyek miszcionárius, és menjek el Kínába vértanúságot szenvedni az igaz hitért.”

Gyakoriak népszerűsítő cikkeiben is a kritikai megjegyzések. Dugonics Andrásról például minden alkalommal elismerően nyilatkozott, de a *Régi asszonyokról* című karcolatban, példamagyarázatait ismertette – az asszonyemberekről szólóra utalva, mely szerint „néha az asszony is ember” – egyszerű bírálta regényét, az

Etelkát, s gondolatjeles megjegyzésében a regényírókat is:

„Ha én rajtam állna, nem az Etelkát szemeltetném az iskolában a serdülő ifjúsággal, hanem ezt. Mert arra, hogy milyen a rossz regény, úgyis előbb-utóbb rájön mindenki, iskolai oktatás nélkül is – kivéve a regényírókat –, de annyi magyar humort és életbölcséséget az összes kötelező házi olvasmányból nem lehet tanulni, mint a Példabeszédekből.”

A tankönyvekről. Móra is az úgynevezett magyar reformiskola megteremtését célzó törekvések mellé állt. *Legkedvesebb tankönyveimről* címmel 1924 nyarán írt vezércikket a *Világ*ba. Az író a tankönyvek két alapvető hibájára mutatott rá. Tényközlők ahelyett, hogy oknyomozók lennének, a nyelvük nemcsak élvezhetetlen, de érthetetlen is. Magyartalan, stílusromboló nyelvezetüket már írása elején kifigurázta – más vezércikkeiben a tudományos stílus „pöfeszkedő gögje” és a közigazgatási nyelvezet „dodonai homályossága” ellen is támadásokat intézett –, kurzivált szöveggel figyelmeztetve a bírált fordulatok típusára:

„Nem akarok belekotnyeleskedni az egységes tankönyv kérdésbe, mert az borzasztó nagy lé az ilyen kis kanálhoz képest, mint én vagyok. Az illendőség is visszatart tőle, mert valaha én is *eszközöltem* tankönyvet, s az még ma is *forgalom tárgyát képezi*, ha igaz. (Jelen stílusomból látnivaló, hogy még ma is tudnék tankönyvet írni, ha nagyon összeszedném magam.)”

A polgári leányiskolák számára írt állat- és növénytankönyvében – mely valóban új szemléletű volt, így előbb a kiadásától is el akartak állni – olyan

nevezetes reformok voltak, mint az érthetőség és tanulhatóság szándéka, valamint az ésszerűség, a miértek látatása, ráadásul a tyúkot megfosztotta úgynevezett mintamadár lététől, s kinevezte helyette a verebet, amit a pesti gyerek ugyanúgy megfigyelhet, mint a falusi libapásztor:

„Különös könyv volt, az bizonyos. A két kötetben nem lehetett két mondatot találni, amely kétsorosnál hosszabb lett volna. Olyant meg egyet se lehetett, ami egyszeri olvasásra megérthető ne lett volna. Tudtam, hogy ez a tekintély rovására megy, de hát mi a macskának lett volna nekem a tekintély? Nem akartam én soha tanterületi főigazgató lenni. Az is nevezetes furcsasága volt a könyvnek, hogy elejétől végig nem a *milyenre* vetette a súlyt, hanem a *miértre*.”

A befejezésben pedig mintegy kifigurázott „mintapéldáját” mutatta be a „röviden, világosan, magyarosan” elvét illusztráló fogalmazásnak, amit egyébként a gimnazisták számára írt számtani könyv matematikus szerzője, a tankönyv előszavának tanúsága szerint, maga elé is kitűzött.

„Ez a könyv az a szelence, amelyben a valóságos bölcsék köve tartózkodik a következő időszámítási törvény képében:

– *Az esemény kezdetének keltét úgy számítjuk ki, hogy az esemény keltéből múlt időt csinálunk, s abból levonjuk az esemény időtartamát, amikor az esemény kezdete keltének múlt idejét kapjuk meg, amiből keltet csinálunk.*”

Tankönyvekről értekezett négy évvel később, 1928-ban, tanévkezdő vezércikkében a *Délmagyarország* hasábjain – *Tanügyi miértek* címmel. Ennek csupán az utolsó bekezdését

idézem; a kérdezve állítás és érvelés kitűnő példája e néhány sor:

„Miért panaszozzák a könyvkereskedők már a vakáció derekán, hogy szeptemberben megint baj lesz a tankönyvekkel, és miért igazolják a budapesti könyvkereskedő urak minden esztendőben ezeket a balsejtelmeket? És mikor megvannak az iskolakönyvek, miért drágábbak ezek a tömegcikkek a luxuskiadású versköteteknél, és miért olyan rosszak, hogy ha a verseskötetek olyan rosszak volnának, akkor a szegény költőket mindjárt kiseprűznék a világból? Miért engedélyezi a tanügyi kormány a rossz könyveket, ha jók is vannak, és ha nincsenek jók, akkor miért nem gondoskodik róla, hogy legyenek, és miért nem nyomtatja őket maga, mint az adókönyveket, hogy le-törje az árakat, és miért nem látja el a szegény diákokat tankönyvekkel ingyen vagy legalább olcsón? Egyáltalán: miért nem nyúl már bele egyszer az államhatalom keze a tankönyvdzsungelbe? Olyan félelmes oroszlánokkal és hiénákkal van az tele?”

***

S ki más mondhatott volna okkal és nagyobb joggal kritikát az oktatásról és a tankönyvekről, mint Móra Ferenc, aki mögött népszerű gyermekkönyvek sora volt már, gyereklapokba rendszeresen publikált, az ő könyvein nőtt fel az új generáció?

Még 1908-ban jelent meg természetrajz tankönyve a polgári leányiskolák első és második osztályai, majd 1925–26-ban tankönyvsorozatot írt az elemi iskolák hat osztályának tanulói számára *Betűország virágoskertje* címmel. A *Literatúrában* 1927 őszen ez jelent meg a *Móra a legelterjedtebb magyar író a világon* cí-

mű cikkben: „Móra könyvein keresztül nemcsak a gyermek szereti meg az olvasást, hanem sok-sok szegény családnak egyetlen kedves könyve és állandó olvasmánya a Betűország. Itt már Móra mint igazi népiró jelentkezik az iskolakönyvben is: óriási kisu-gárzó ereje van, hatása nem marad meg az iskola falai közt, hanem szétárad a szülőkön át az egész társadalomban.”

Móra 1905-től dolgozott rendszeresen a Pósa Lajos által szerkesztett gyermeklapnak, *Az Én Újságom*nak. Első gyerekregénye 1906-ban látott napvilágot *Öreg diófák alatt* címmel. Másfél évvel később átdolgozta a történetet, és 1922-ben ebből született a *Dióbél királyfi*. Földes Anna így értékelte e munkáját: „Móra a mesék költőjeként is igazmondó krónikás: történelmi meseregényében még a királyfi is libázsíros lángost kap jutalmul a fele királyság mellé. Hiszen a történelmi kulisszák közé megidézett, ismerős valóság – Móra saját világát formázza. Mintha Dióbél is Móra Ferkó osztályostársa, édes egytestvére lenne. A legszebb fejezetekben mintha magát az emlékeit idéző író hallanánk: szeretteiről beszél most is, mint annyiszor.”

Az egyik legnépszerűbb történelmi témájú ifjúsági könyve volt a *Rab ember fia*. Juhász Gyula *Móra Ferenc ezeregy élete* című írásában saját tanári tapasztalataira is hivatkozva ismertetett egy tanulságos esetet Mórának a kisdíákok körében megszerzett népszerűségéről, talán érdemes lehet itt is idézni ezt az epizódot:

„Egyszer, makói tanár koromban, népszavazást rendeztem az alsó osztályokban, hogy melyik a legkedvesebb olvasmány. Nagy szótöbbséggel győz-

tesen elsőnek került ki a versenyből a *Rab ember fia*, Móra Ferenc ifjúsági regénye Apafy Mihály fejedelem idejéből. Akadt olyan fiú, aki szóról szóra elmondotta az egész könyvet, és ha valahol elakadt vagy hibázott, mindig járt egy csomó kéz emelkedett a levegőbe: – Nem úgy van, tanár úr kérem! – Ezenkívül én még egy olvasmányt láttam ilyen mély és erős hatását az iskolában: *A kék madár meséjének*.

Móra és Maeterlinck – egészen jó társaság.”

Az író számára a természet kínálta a történelem mellett a gyermekkönyvek kifogyhatatlannak tűnő anyagát. Ebből a sorból meg kell említenünk a *Csili-Csali Csalavári Csalavér* címűt, melyből szintén nem hiányzott az aktualizálás. Földes Anna szerint: „Aki a kedélyes, humoros történetek mögé tekint, megérti: Móra a maga szigorú és kiábrándult ítéletét, saját korának társadalmáról alkotott bírálatát rejti a mesevilág kulisszái közé. Humora fanyar, jókedvében egyre több a keserű ürömcöpp.”

A leghíresebb gyermekkönyv a sorban: az 1918-ban kiadott *Kincskereső kis ködmön*. A Móra-írásokat összegyűjtő Vajda László a *Daru utcától a Móra Ferenc utcáig* című kötet jegyzeteiben fogalmazta meg, hogy a napilapokban megjelent novella- vagy karcolatszerű írások gyakran a gyermekmeséiből alakultak ki. A legnagyobb sikerű és értékű ifjúsági regénye, a *Kincskereső kis ködmön* szinte teljes egészében a régebben írt meséinek az egybeszővéséből keletkezett. *A körtemuzsika* például előbb 1912-ben jelent meg *Az Én Újságomban*, ugyanitt korábban, még 1909-ben az *Eszti ke elaludt* című mese látott napvilágot. Önéletrajzi tárca- és cikkgyűj-

teményében *Mikor én az égben jártam* címmel szerepel a két mese összedolgozása. A *Hogyan tanultam meg írni?* című újságtárca pedig szó szerint egyezik a *Kincskereső kis ködmön* ötödik, *Hogyan tanultam meg olvasni?* fejezetének nagy részével. A könyv hatodik fejezete *A gyémánt-cserép*. Először ez is gyermekmese volt, 1912-ben publikálta első kidolgozását *Az Én Újságomban*. Másfél évtized múltán a *Világ* cikkeként jelent meg 1926-ban, s egyik változatát megtaláljuk a *Szeged* 1924-es évfolyamában is. A legteljesebb az 1926-os, *Világban* megjelent közlés volt, amelyben szerkezetileg átalakította a *Kincskeresőben* szereplő történetet. Az elejét elhagyta, aktuális bevezetést írt hozzá, a szituációt a dolgozószobájába helyezte. Azon motívumok közé tartozott ez is, amelyek az eredeti gyermekhistóriát lírai önvalomássá alakították át. Egyfajta tanulságot is odafigalmazott cikke végére, mely szintén nem szerepel a könyvben:

„... a jó Isten nem azért szomorú, mert mindig egyedül van, hanem azért, mert sohase lehet egyedül”.

A gyermekmese és újságtárca (néha vezércikk) közötti átfedések sora hosszú, csupán néhány további címet említek. Az 1925-ös *Mindennapi kenyérünk* első változata 1911-ben jelent meg gyermekmeseként. Miként gyermekmese volt előbb a *Történelmi tanulmány*, *A gyevi törvény*, a *Diplomaták* vagy *A csóka csata* is. Másutt az eredetileg szintén mesének írt *Magyarok szelídítése*, illetve a *Tiszteletes úr haragja* című tárcára bukkanunk. 1922-ig Mórának több mint félezer írása jelent meg gyermeklapban, ezek egy része „felnőttmesévé” formálódott írói tolla alatt.

A vidéki intelligenciáról. A *Magyar tudomány* című, 1911-ben publikált vezércikke asszociáltat a Kosztolányi által is megrajzolt publicista karakterre, mely szerint az újságírónak egy fajta közművelődési szerepet kell betöltenie, amikor az emberek elmaradoznak a könyvtárból.

„Nem akarjuk becsémélni a magyar tudományt. Tudni talán tudnánk, mert az valóban nem olyan mesterség, ami valami különös kvalifikációt kívánna, de attól tartunk, nincs hozzá jogunk. Egyszerűen azért nincsen, mert nem tudósok vagyunk, hanem újságírók, akiknek se időnk, se alkalmunk a tudományokkal barátkozni, még ha kedvünk volna is. S az intelligenciának az az eleme ismérve, hogy amihez nem ért, abba nem szól bele, legkivált nem ítélőbíró szavával.”

Ugyanitt az értelmiség- és oktatáskritikához is lelünk példát: „Megint csak azt mondjuk, hogy őszintén becsüljük a magyar tudományt és annak néhány igazán jeles képviselőjét – de nagyon sajnáljuk, hogy nem tudnak magyarul és magyarán. Mert inkább hisszük azt, hogy nem tudnak, mint azt, hogy nem akarnak. Herman Ottó, aki tudta, hogy kell a tudományt közkinccsé tenni értékének leszállítása nélkül, nem csinált iskolát. Ma a magyar tudománynak nem az a baja, hogy nem tudomány, hanem az, hogy nem magyar. Olyan, mint egy-egy kincseket érő képtár, amelyik el van zárva a nyilvánosság elől. Nincs semmi összekötése az étellel, s éppen akkor nem tud az élet nyelvén beszélni, mikor legnagyobb szükség volna rá. Ez pedig sokkal nagyobb baj, mint amilyennek látszik. (...) az a legkisebb baj, hogy a madárnyelven való tudomány nem elégti ki az emberek kí-

váncsiságát. Sokkal nagyobb az, hogy az öntudatlan és szántszándékos ostobaság egyformán résen van, kérdéslen is felel, s tud beszélni a mindennapos élet nyelvén.”

Kultúra- és művelődés-, műveltségkritika fogalmazódott meg a *Méltóságos népművelés* című vezércikkben 1913 őszén. Mórának nem az volt a baja, hogy újabb művelődési programot indítanak az analfabetizmus csökkentése és az általános műveltség növelése érdekében, hanem a módszerekkel nem értett egyet, a szándék hitelességét kérdőjelezte meg. A folytatásban egyértelműen megfogalmazta: a hitelességet kétségbe vonta az a mérhetetlen kontraszt, amely egyértelműen tükröződött „a népegyetem ötlete és az ország testi-lelki nyomora, külső-belső rothadtsága” között.

„A nép művelése mindenestre a legnemesebb feladat, amit intelligens ember kifizethet magának. Vetekszik az istenével. Ő megteremtette a nyers materiát, a népművelő teremt bele lelket. Persze a maga képére és hasonlóságára. S éppen ez az, amiért az ember némileg óvatos örömmel üdvözi a méltóságos népművelőket.”

Móra 1925 nyarán írta meg a *Dél-magyarországba* azt a vezércikkét – *Peleskei nótárius* címmel –, amely komolyan értékelt az (ma is aktuális) jelenséget, miszerint a pesti sajtó „még most sincs túl az országnak azon az osztályozásán, hogy Magyarország két részből áll: Budapestből és a vidékből.”

Azok nevében szólt, akik nem kívánták a régi bűnös városként titulálni Budapestet, s nem kívánták elvitatni az ország fővárosától azt a rangot sem, amely földrajzi helyzete és történelmi fejlődése révén megilleti.

„De kétségbe vonjuk azt, hogy ez jogot adna neki a dolgozó vidéki városok lenezésére és lekicsinylésére, amelyek éppen az ország végzetének betelte óta annyi jelét adták élni akarásuknak és életerejüknek. Szeged, Debrecen, Miskolc, Győr hivatva volnának arra, hogy a külföld nagy vidéki városainak önálló művészi, irodalmi és közgazdasági életét éljék, mert megvan hozzá a kedvező talajuk, megvan hozzá lakosságuk kulturális készülsége, és nem hiányzik más, csak – a mindenkori kormányok segítő keze.”

Érdemes szó szerint idézni a vezércikk első harmadát, amelyben Móra – a „vidéki intelligencia” minősítést sérelmezve – a vidékisége korabeli pejoratív értékelésének keserűen érzékeny summáját vázolta elénk:

„Nyájas olvasó, szégyelld el magadat. Csúnyán megsértettek: *vidéki intelligenciá-*nak csúfoltak. Azt mondták rólad, hogy *intelligencia* vagy, de elébe tették, hogy *vidéki*. Ebből látni való, hogy gúnyból mondtak intelligensnek, mert ha komolyan mondanak valamit hazánk szeretett fővárosában, akkor nem teszik elébe a *vidéki-t*. De ha például az eleganciára azt mondják, hogy vidéki, az annyit jelent, hogy egy kicsit kényelmetlen veled végigmenni a Duna-parti korzón. Ha azt mondják rólad, hogy vidéki orvos, ügyvéd vagy tanár vagy, az azt jelenti, hogy te felejtetted a sebben a csipeszt, terólad lehetne megmintázni a tyúkprókátor szobrát, és te vagy a modellje a Móricz Zsigmond és Szabó Dezső tanáralakjainak. Ha azt mondják, hogy vidéki író vagy, akkor hozzáképzelik, hogy árvalányhaj leng pörge kalapodon, és faggyúval kunkorítod spárgára a bajuszodat. Ha azt mondják, hogy vidéki művész vagy, akkor fölteszik

rólad, hogy noha nem kenyered a politika, nagyszerűen tudsz cseput nyelni, és lángot fűjni az orrodból. De az a szó, hogy *vidéki*, sehol se olyan maró, nevetségesítő és kompromittáló, mint ha *intelligenciát* minősítenek vele. A vidéki intelligencia a pesti entellektüellek szerint maga a megtestesült korlátoltság és együgyűség, valami olyan megható keveréke a naivságnak és komikumnak, amilyennek például Kemény Zsigmond festette a mohácsi vész idejében élt nemes urakat. A pesti szellem-arisztokraták azt képzelik, hogy a vidéki intelligencia még mindig koppantóval kezelt faggyúgyertya mellett olvassa az újságokat, amiket ők írnak...”

Kulturális állapotainkról. A *Mecénások* című cikkében 1904 tavaszán észrevehető kritikai éllel fogalmazott: „Hazafiúi tisztelettel alulírott mindig tiltakozott az ellen az aljas rágalom ellen, hogy a magyar publikumnak a kegye nem veszi be a könyvet.”

S erre bizonyítékul egy anekdotikus elemekkel gazdagított történetet mesélt arról, hogy egy verseskötet miként vándorolt kézről kézre Szegeden. Tudniillik, a főnök megvette a könyvet két koronáért. Anélkül, hogy kinyitotta volna, átvitte az irodavezetőhöz, vegye az meg egy koronáért, mondván, hogy ő ezeket a verseket már olvasta máshol. Az irodavezető továbbadta négy hatosért egy könyvivőnek, aki már másfél esztendő óta hiába várta az előléptetést. A verseket megvette három hatosért az irodaszomszédja, s azonnal tovább is adta húsz krajcárért. Aki megvette, kisorsolta aapidíjasok között. Húsz számot készített, mindegyik öt krajcárba került. A nyertes egy kisember lett,

akit Jánosnak hívtak, de csak Jánoskának neveztek. „A szerencsés Jánoska úgy elbúsulta magát, hogy a könyvet azonnal elajándékozta a Somogyi Könyvtárnak, azon fölvágtatlanul.”

Felfedezzük a motívumhasonlóságot a *Sokfélében* közölt *Mátyás anyja* című történelmi tárgyú karcolat bevezetőjével, ahol a téma felbukkanásának történetét vázolta fel az író. „Valami vizsgai jutalomkönyv került a kezembe a minap, címe: *Nagy magyar honleányok élete*. Természetesen nem volt fölvágvá, hiszen azért vizsgai jutalomkönyv. Az Isten tudja, a megjutalmazottban van-e hiba vagy esetleg a jutalomban, de való, hogy ezeket a könyveket rendszeren fölvágtatlanul öröklí egyik nemzedék a másiktól.”

Itt a felvágatlan könyv kötötte össze a két esetet, a Petőfi-kultuszról az 1923-as centenáriumon értekezve pedig a könyv vándorlásának egy neme-sebb történetét olvashatjuk a *Van-e Petőfi-kultusz?* című tárcában, melynek bevezetőjében arról panaszkodott, hogy Petőfi-ünnep bár van, de kultusz nincs. „Jártam én olyan városban is, ahol minden tízezer emberből tízet lehetett becsalni az ünnepre, azt is külön-külön instálással, s azoktól se mertem volna megkérdezni a végén, hogy mit imádkoztak Szent Petőfihez.”

Móra egy 1844-es első kiadású Petőfit kapott ajándékba egy öreg falusi tanítónótól, akit az író egyik verse megríkatott. A kötetet Móra a Somogyi-könyvtárnak szánta, melynek az igazgatója is volt. Elutazott, ráhagyta a múzeumszolgárára a beszállítást, aki megfeledezett a feladatról. Hazaérvén látta, hogy a csomag tetejéről hiányzik a Petőfi. Kiderült, az újságosgyerek vitte el, aki két kifliért nekiad-

ta a péknek. A pék eladta a sógorának, egy cipőpucolónak kétszáz koronáért, ő pedig ezerért adta tovább. Aztán egy paprikásgazda vette meg ötezer koronáért, aki lányának ajándékozta. A lány szerelemből nekiadta hivatali írnok vőlegényének, aki pedig harmincezer koronáért vált meg tőle, hogy hűsvétra ki tudjon ruházkodni. Egy mecénás vette meg, aki hamarosan kopogott is a könyvtárban.

„– Direktor úr, vettem valamit a könyvtárunknak. Első kiadású Petőfi, ennek itt a helye.

És így került a halhatatlanság fényében tündöklő első magyar verseskötet a falusi ház tájékaról a városi nagy könyvtárba, miután megittatta szépségeivel úr, paraszt, proletár, mesterember, kereskedő, konstruktív, destruktív lelkét.

Mégiscsak van itt Petőfi-kultusz, ha maga Petőfi csinálja.”

S mint utaltam erre, a szépirodalomnál még sanyarúbb helyzetben van a tudományos irodalom. A *Tudománynépszerűsítés* című tárcában olvassuk 1928-ból, hogy a tudós magyar könyvekről, azok sorsáról rendeztek ankétot a minisztériumban, arra keresve a választ: a vidék miért nem érdeklődik kellően a tudományos szakirodalom vagy a tudományos ismeretterjesztő irodalom iránt. Móra eleve úgy érzete, az ilyen ankétoknak nincs túl sok értelme, s azért nincs, mert hozzá nem értők fölösleges beszéde az efféle alkalom. Önreflexióval kiegészített bírálatát a megszokott módon fogalmazta, rögtön kiténik a sorokból, hogy az ellenkezőjét kell értenünk azon, amit olvasunk:

„Abban azonban nem vagyok annyira bizonyos, hogy beleszólok-e annyi okos embernek a beszédjébe, amenny-

nyit oda összecsongették. Nagy sokadalomban jobban szeretek hallgatni. Nem azért, mert akkor én is okos embernek látszom, hanem azért, mert a beszéddel nem bizonyos, hogy használ az ember valakinek, de a hallgatással bizonyosan nem árt magának.”

Immár a tudománynépszerűsítésről eszébe jutott egyik történetet mesélte, ám a szövegkörnyezetből kiemelve, aforizmának is remek meglátásában ismét bíralt, s kritikájának éle a bevezetőben foglaltakkal pendült össze: „A paraszt csak tudatlan, s azt lehet tanítani. Az iskolázott ember műveletlen, és tanítani akar engem.” S már vissza is érkeztünk korábbi problémánkhoz, az iskolai oktatás rendszerének kritikájához, hiszen a tanult, iskolavégzett emberek hétköznapi tudatlansága azért lehet ilyen feltűnő, mert a bemagolandó szabályok között elvész az eleven élet...

A szegedi könyvnapok alakalmából írt egy tárcát 1930-ban, az ottani könyvkiadók felkérésére, s már a bevezetőben bírálta a helyi olvasottságra vonatkozó állapotokat:

„Az Isten mindenható, s ha ő akarja, talán ennek a tárcának is meglesz a haszna. Egy könyvvel több fogy el miatta a szegedi könyvpiacon. Három helyett elkel négy.”

S ugyanígy a műveltségi állapotokat bírálta az *Okos Naptár* című cikkben, mely 1931 áprilisában jelent meg a *Magyar Hírlap*ban. Az *Okos Naptár*ból ugyanis 12 ezer példányt nyomtak, de csak ötszáz kelt el belőle – panaszkodott a kiadó.

„Azt is csodálom – rágtam fanyalogva a szivart. – Hiszen okos embereknek írtam én azt. Meglep, hogy ilyen sokan vannak” – olvassuk Móra reagálását.

Lássuk *Az irodalmi holtkéz* példáját s tanulságát: „A minap valami hihetetlenül bolond hírt újságotlakt a lapok. Azt, hogy valami Amerikában élő francia színész nő pár százezer franknyi vagyonát följánlotta a francia akadémiának.” A folytatásban egyben ez a hír arra szolgált Mórának alapul, hogy kommentálja a magyarországi művészeti és tudományos életet is:

„No, ilyen a mi tájainkon meg nem történik, míg Magyarországot Magyarországnak hívják. Addig itt nem lesz olyan színész nő, akinek elajándékozni való százezrei volnának. S főképp az Akadémia számára, amelyről azt se lehet bizonyosan tudni, hogy tulajdonképpen miféle intézet legyen. Erdészek nevelődnek-e benne vagy jogászok?”

Móra a művészetekre és a tudományokra egyaránt érvényesnek gondolta, hogy lemondanak a tételek, gondolatok, érzelmek újrafogalmazásáról, s a tudományban még szembeűnőbb és veszélyes a visszatorpanás, amennyiben az új nemzedék minden kritika nélkül veszi át a régiek megállapításait, legyenek volt üresek azok vagy egyenesen tévesek.

Vajda László Móra társadalomszemléletét vizsgálva egy érzékletes esetet idézett fel: „Mórának egyszer Klauzál Gáborról kellett megemlékezést írnia. Elővette egy szegedi tanár róla írt köny-

vét, de nem talált semmit benne, aminek hasznát vehette volna. A kétszázadik oldal elolvasása után is csak annyira emlékezett vissza belőle, amin már az elején megakadt a szeme: Klauzál Gábor a megyei közélet emlőin növekedett. Elővette a Klauzál Gábor temetése után megjelent szegedi újságot, s a leglényegesebb megállapítás ebben is ez volt: Klauzál Gábor a megyei közélet emlőin növekedett. A Vasárnapi Újságnak ezt pár nappal megelőző száma is így búcsúzott a nagy férfitól: Klauzál Gábor a megyei közélet emlőin növekedett. Kifogyva a lapokból, a régi könyveket szedte elő; most már nem is Klauzál Gábor érdekelte, hanem az, honnan ered ez a frázis. Az Újabbkori Ismeretek Táráig jutott el, melynek 1853-ban megjelent ötödik kötetében ez olvasható: Klauzál mint státusférfi és politikus a megyei élet emlőin nevelkedett.”

Nos, ennyit az „újabb-kori” ismeretekről...

*Holló László festménye
Móra Ferenc szülőházáról*

*(A fenti írás rövidített változata elhangzott május 15-én,
a Kölcsey Ferenc Református Főiskola országos konferenciáján)*

SZINDBÁD HAZAMEGY

Vázlat Márai Sándor Krúdy-képéről

Márai Sándor a *Szindbád hazamegy* című, 1940-ben született regényében Krúdy Gyula utolsó napját rekonstruálta, benne a teljes személyiséget, az életművet, a szellemet. Egyetlen nap történéseiben, illetve hangulati reflexióiban (emlékezésfolyamában) tükröződik vissza nemcsak Krúdy, hanem Márai szelleme is.

Rónay László szerint a hősválasztás igen áruklodó, hiszen Márai számára Krúdy Gyula jelkép volt. „Annak a lehetőségét mutatta, hogy az író híven megőrizheti magában azt a világot, amelyből származott, s amelyet aztán eltemetett az idő múlása.”

Emigrációja után egyébként csupán négy író tartott meg magának emlékezetében a *Nyugat* nagy nemzedékéből: Babits Mihályt és Kosztolányi Dezsőt (az ő örökébe lépett, amikor 1936 decemberében az *Ujságtól* átszerződött a *Pesti Hírlaphoz*), Móricz Zsigmondot – és Krúdy Gyulát. Róla írt a legtöbbet és legtöbbször (talán csak az egy írógenerációval korábbi Jókairól tett Krúdynál is gyakrabban említést, például *Naplóiban*).

Több stílusgyakorlatnál. Nem kellett azonban Krúdy haláláig várni a felfedezéssel: Párizsból az *Ujságnak* küldött remekbe szabott portréjában már 1925-ben felismerte írásművészetének egyediségét, olyan stílusbravúrokat csillogtatva meg, melyek a másfél évtizeddel későbbi Krúdy-regényének alaphangját szintén megadták.

A magyar stílusbravúrok egyik kiemelkedő példájának tartja Németh G. Béla is a regényt, melyet Márai Krúdy hangnemében és elbeszélésformájában alkotott meg. „Krúdy lelki adottságai és művészi képességei jelen voltak Márai habitusában is. (...) A hangnem és a modalitás elbeszélésmódjában egyszerre volt együttérzően melankolikus és elhárítóan ironikus” – írja Németh G. Béla.

S kapcsolódva a hősválasztás jelkészszerepéhez, Szávai János is azt állapítja meg frissen megjelent monografikus tanulmánykötetében, hogy Márai magyar kánonjában nyilvánvalóan Krúdy Gyulának jutott a legkitüntetettebb hely (*A kassai dóm – Közéltételek Márai Sándorhoz*. Kalligramm, 2008.), nem is beszélve arról, hogy a kettős alteregő regénybe emelése a stílusjátékon túl a kettős vallomásra szintén lehetőséget kínált: Krúdyról (mint íróról és előképről), az ábrázolásmódról, illetve az általa képviselt – úgynevezett 'posztmondarchiás' – irodalomról, amihez Németh G. Béla még a művelődési és szellemtörténeti viszonyok konzekvenciáinak regénybeli értékelését is hozzávette. (Tanulmányát *Búcsú egy életformától* címmel olvashatjuk más Márai-művek elemzésével együtt a *Kérdések és kétségek* kötetben.)

Sótér István még 1941-ben írta a *Nyugatba* a regényről: „Ha csak eszszé-oldaláról akarnók megközelíteni Márai könyvét, örömmel kellene üd-

vözölnünk a legszebb és legteljesebb tanulmányt, amit valaha Krúdyról írtak – noha ennek a tanulmánynak hőse nem az a Krúdy, aki minap még kortársunk volt, hanem a regényalak, akinek Szindbádban, vagy Rezeda Kázmérban megfestette önmagát. A regényírónak az esszéista latolgotó kíváncsisága siet segítségére, s a könyv legerősebb pillérét olyan irodalomtörténeti mondanivaló alkotja, mely csak egy ilyen szélesen elregényesített arcképben találhatja meg legméltóbb helyét. (...) A méltóságosan táguló körmondatokban, melyek az álmok vizeitükre alá süllyedt magyar világ képeit ölelik át a kézírata fölé hajoló Szindbád szeme előtt, nemcsak a regény esszé-célzata diadalmaskodik, hanem a példaképe és hitvallása mellett tanúságot tevő Márai is.”

Máriai Fried István szerint is első sorban a *Szindbád hazamegy* című regényével határozta meg saját Krúdy-képének fő vonásait, „oly sikerrel, hogy ez az epikai stilizáció értekező prózák hivatkozási forrása lett, ’hiteles’ Krúdy-portrének fogadtatott el, még akkor is, ha a regényben fölbukkanó Krúdy-idézetek ironikus kontextusban lelhetők föl. És még akkor is, ha az előadás nyomán lejegyezhető ’dallam’ természetszerűleg Máraié – és nem Krúdyé.

A Szindbád–Krúdy–Máriai azonosítással a regény egyúttal tehát Márai saját vallomása is lett az életről, az írásról, így az sem lehet véletlen, hogy Krúdy személyiségközpontú, klasszikus drámaidő-keretű, sűrített, mégis szabadon asszociáló látomásos tereivel a lelki és tárgyi, történelmi s álomi világok sorát felrajzoló regényszerkezetét alkalmazta. Nagy Sz. Péter arra utal, hogy a cselekmény gyakran már csak másodlagos jelentőségű volt számára: a *Szindbád hazamegy* (más regényekhez – *Csutora*, *Egy polgár vallomásai*, *Válás Budán*, *Vendéggjáték Bolzanóban*, *Az igaz*, *Gyertyák csonkig égnék*, *Sirály* – hasonlóan) nem vagy csak alig épített a cselekményre.

A történet ugyanis nem a cselekmény, hanem a reflexió szintjén zajlik: regényét Márai „egyetlen esszétárgy felé tagította”. Sőtér István egyenesen a „regényesszé célzatának diadalmaskodását” üdvözölte benne – szerinte az utolsó nap egy egész élet foglalatává válik, a maga tragikus jelentőségében, „pedig talán még annyi sem történik itt, mint azokban a tündéri Krúdy-novellákban...”

Utolsó felvétel Krúdy Gyuláról lányával, Zsuzsával

A reflexiók, hangulatársítások és gondolati párhuzamok szintjén zajló történetben az író számára a megfigyelésnek végső soron két tárgya van: egyik az, amiről vagy akiről ír, a másik pedig saját maga. A regényszerkezet alapja így valóban nem a történetben magában keresendő, hanem írónak és tárgyának egymásra hangolódásában.

Az írásmű zeneisége. Márai naplójegyzetei között olvassuk, hogy Krúdy prózájában a zeneiség legmagasabb fokú megvalósulását érzékeltette, mert „olyan kép- és gondolatasszociációkra szoktatja olvasóját, melyek zenei sargadjással indítanak el a lélekben hangulati láncreakciókat” (Rónay László kiemelése). Erre a zeneiségre utalt Márai akkor is, amikor Krúdy-regényének megírása után reflektált az író utóéletére:

„Halála után rövid időn át a mély csönd ködfüggönye fedte el nevét és művét. E csöndön át, kezdetben bártortalanul, később mind tisztább, erősebb szólammal hallatszott át műveinek zenéje. Mert ez az irány teljesen zenei, szólamok vonulnak át a lazán összefűzött történeteken. E szólamok makacs és öntudatos ismétlődéssel hangzanak fel művében.

(...) Mondataiban úgy sugárzik ez a néma zene, mint a villanyosság a világűrben. Akárhol nyitjuk fel könyveit, minden oldalon, minden sorában érezzük ezt a titkos áramot. Most a szerelem villanyütése ad szikrát, most a magyar ősz esőzése kezd szólni, mint egy álvilági zenekar, most a tél kurjongat.

(...) Ilyenkor hangzik fel műveiben az a néma zene, mely írásainak legmélyebb értelme.

(...) A valóságot kevesen rögzíteték úgy, mint ő, de senki nem oldotta fel olyan tudatosan mélyebb, zenei értelemben, mint ez a költő, kinek látomásai a magyar sors, a magyar élet és létezés legnemesebb tájait és alakjait mutatták meg.”

Fried István (*Márai Krúdy-naplója* címmel írt tanulmányában) szintén lényegesnek találta azt a visszatérő reflexiót, mely szerint Márai a Krúdy-stílust részben a zenéhez közelíti, ezáltal „... a sokat emlegetett 'gordonkahang' tételezését is lehetővé teszi, részint a mondatfűzésről a 'hangulati láncreakciók'-ra 'asszociál', s így az olvasói aktivitás szükségességére utal, mint amely a Krúdy-életmű ismeretében képes ennek a zeneiségnek visszhangzására.” Még 87 évesen is így írt *Naplójában*: *„Minden éjjel néhány oldal Krúdy: A XIX. század vizitkártyái (...) És minden sorában zene, a Krúdy-zene.”*

Az álom: történelem és mítosz. Másrészt – a szerkezeti és stílusbeli átélés mellett ars poétikus szerepjátékában – azonosulni tudott nemcsak a regényhős valós, vallomások (és látomásos) karakterével, a mitológia és az élet között lebegő alakjával, hanem belehelyezkedett Krúdy irodalomhoz és íráshoz való viszonyába is, rajta keresztül az írást önmaga számára értelmezte. 1958-as *Naplójában* olvassuk:

„Ez a bölcs, cinikus ember csak az irodalmat tisztelte.” S azért is volt fontos számára Krúdy Gyula példája, mert általa lehet egyszerre érezni a történelmi és a mítoszi valóságot. Hiszen a történelemben mindig van valami álomszerű mozzanat, a cselekmény mögött új értelmezési kört tud

teremteni a mű és az olvasó között. Krúdy „történelmi” regényeiről (*Mohács, Festett király, Az első Habsburg*) jegyezte fel 1960-ban: „A mohácsi vést közvetlenül megelőző és követő idő történetét akarta megírni. Meg is írta, mágikus erővel: mint a varázsló, úgy mutatja meg a történelemben mindig álomszerű is. Megmutatja a 'cselekmény' mögött a mítoszt... mint Homérosz”.

Márai nem a tükörképet, hanem a belső víziót tartotta meghatározónak az alkotásban. 1943–44-es *Naplójában* írta, hogy a művész „nem a valóságot ábrázolja, hanem azt a látomást, melyet a valóság élménye kelt az emberi lélekben”. 1975-ben pedig ezt jegyezte fel a költészet, az irodalom valódi erejéről: „Széplelkek azt hiszik, a költészet: amikor a költő a mindennapos tüneményekben meglátja a többletet, a víziót. Ez a felfogás szenvelgő, platonikus. A költészet az, amikor a költő a vizionárius képesség erejével meglátja a tüneményekben a valóságot.”

Az irónia (és paródia) hangjai.

Az álomszerű történetben tehát valahol mindig ott van a hétköznapi történelem paródiája – s Márai ezt tartotta Krúdy egyik legfontosabb jellemvonásának. „*Krúdy, németül. Az idegen nyelv perspektívájában kiteszik, hogy éppen azt nem lehet lefordítani, ami Krúdy írásaiban jellegzetes: a paródiát*” – olvassuk 1967-es *Naplójában*, utalva a nyelvvi „bezártságra” is, melyre dolgozatomban még további példákat hozok.

Az irónia (olykor a gúny) a 19. század végi viszonyoknak az álmok mögött fel-sejrlő realista valóságérzékelé-

séből fakadt Krúdynál. Németh G. Béla a következő módon fogalmazta ezt meg: „Ő szinte élete utolsó pillanatáig váltakozva, hol nosztalgikus és ironikus, hol vágyakozó és gúnyolódó, hol keményen realista és gyöngéden álmodozó atmoszférával, örökös hasadt kettősséggel írt e korszakról. S e kettősségtől nem tudott, de nem is akart megszabadulni. Szövegeinek modalitása, hangneme, viszonya az elmeséltekhez, a rajzolt figurákhoz és a földéztett világhoz, egyszerre volt szomorkásan melankolikus és józanul éleslátású. (...) Elbeszélésmódja szubjektív tapasztalataiból, érzélemlámpájából, emlékkincséből ötvöződött, stílusát lírikus atmoszférikus, melankolikus-álomszerű, vizionárius-mesélő és egyben ironikus-szkeptikus színezetek gazdagították.”

Az ellentétek a nosztalgikus vonzódás mellett a szkepticizmust felerősítő irónia hangjának is jelentést adtak, hiszen Krúdynak tisztában kellett azzal is lennie, hogy az általa visszavarázolt „úriember-világ” már abban a korszakban is elmúlásra volt ítélve, melyet visszaidézett. Az eszményekről ugyanis már maguk a regényhősök is tudták, hogy azok beválthatatlanok, az illúziók csupán úriembségük kellékei.

Ennek a paródiateremtő látásnak az eszközeként, ha nem is Krúdytól tanulta Márai a hasonlatot, de Krúdy műve tudatosította benne a hasonlaton alapuló asszociatív stílust.

Epikus keretbe öntött ars poetica.

Az alábbi idézetsorban – párizsi portréjához hasonlóan – remek példát találunk egy másik (szintén a Krúdy-mintát idéző) stílusalkalmazására, a krúdy-szeneiség sajátos meg-

szólaltatására, az ismétlésekre, melyek a ritmikus próza hatásait keltik:

„Írt, mert író volt, és néha egyfajta hangot hallott, amely olyan volt, mint mikor egy üres szobában megszólal egy magános mélyhegedű, melyet a sarokban felejtett valaki.

(...) És írt, mert e pillanatokban, mikor a hang megszólalt, csukott szemei mögött derengeni kezdett a látomás, s képeket látott, mint az alvajárók.

(...) Mit látott ilyen pillanatokban Szindbád? A valóságot látta, a másik Magyarországot, mely a térkép mögött élt s a látomást, mely a valóságból sugárzott.

(...) Írt, mert ismerte a magyarokat, s mindent szeretett, mindent megvizsgált rajtuk.

(...) Legfőképpen azért írt, mert szerette hazáját, zsémbelt a nemzettel, s szerette volna életre rázni a nemzet erőit. Írt, mert ételben, italban, módban, szemléletben, hangulatban, magatartásban, jellemben erőket érzett idehaza Szindbád.

(...) Ezért írt Szindbád, s mindig csak olyankor írt, amikor azt a mélyhegedű-hangot hallotta. Oldalt hajtott fejjel írt, mintha írás közben mélyen elcsodálkozna valamin. Lassú betűvetéssel írt, nyögve és nehezen, s írás közben néha kinyújtotta karjait, és feje felett nyújtózkodva, fohászkozó mozdulattal kulcsolta össze ujjait, mintha viaskodna valamivel vagy valakivel. Ilyenkor démonnal viaskodott Szindbád (...) melynek nincs neve, melynek szavát nem érti senki, csak a magyar. Ezért írt Szindbád. De erről a titokról csak kevesen tudtak az országban.”

A Krúdy-regény tehát Márai számára nemcsak Krúdyról és világról

megfogalmazott vallomás lett, hanem epikus keretbe öntött írói ars poetica is, melyben – Fried István értékelése szerint – „a XX. századi epika korszerű és időszerű epikájaként konstituálódott. Minek következtében Krúdy ürügyén egyfelől a maga epikai tapasztalatait is írásba foglalhatja, összhangban az elutasítandó modernségek negatív recepciójával, másfelől olyan regényi ’óstípusú emléké’-et jelenít meg, amelynek tanulságai számára is igen fontosaknak bizonyulnak. Amit Krúdynak tulajdonít Márai, (...) hogy ’az élet álomszerű cselekményéből párolta le a hús-vér valóságot’, a századfordulós álom-látogat-valóság egybejárásának problématikájának átíródása egy olyan modernség-felfogásban, amelynek a XX. század második felében is lehet epikai korszerűsége.”

Fried másutt arra utal, hogy – miként Krúdy Gyula igyekezett megőrizni a „Jókai-Magyarországot” – regényében Márai Sándor az úgynevezett „Krúdy-Magyarországot” kívánta megidézni. „Ilyeténképpen az önmaga lényegétől elválni készülő személyiség egy olyan irodalmi alakulástörténetbe helyezi önmagát, amely a modernség századfordulós felfogását nyitott/lezáratlan eseménynek látja, és a különféle emlékezesekben újrendezhetőnek, ezáltal továbbgondolhatóknak.”

Márai 1941-es Krúdy-portréjában ezt olvassuk: *„Mindent tudott, egy frakkja volt, két sötét ruhája, tizenöt inge, néhány Jókai-regénye. Az irodalomról is tudott mindent, de erről nem szeretett beszélni. Az ember, ha szemérmes és nemes anyagból való, nem szívesen beszél arról, ami igazán fontos számára.”*

Úgy tűnik, a szellem- és emlékidézésnek ebben a szinte mámoros folyamában, az ismétlésen alapuló, belső lélekritmust teremtő mondatokban mintha teljesen elragadta volna Márait a felfedezés öröme. Rónay László megállapítása szerint azonban „költő beszél a költőről, akivel végre összetalálkozhatott, s most minél hitesebben igyekszik visszaadni ellesett szavait, mondatait, melyekről nem tudni pontosan, Krúdy vagy Márai fordulatai-e, s épp e bizonytalanság, kettősség adja a regény igazi varázsát, nosztalgikus alaphangját, azt a szépséget, mely Márai életművében is kivételesnek mondható”

Lássunk egy másik kiemeléssort, azt az emlékező (a múlt és a jelen között átmenetet teremtő, a jelent a múltból közelítő) alaphelyzetet idézve, mit hozott magával Szindbád! Az „eltűnt idő nyomában” itt is az érzékeinkre ható élmények testesülnek meg az emlékezésben: az illatok és szagok, ízek, a csöndek és neszek, a felsejlő pillanathból megmaradó lélekállapotok, mindegyiket érzéki hasonlaltal jellemezve. Közben konkrét teret és időt hoz létre az emlékezés körül, mégis minden oly megfoghatatlanná válik, mint az illat vagy a csend, a felsejlő pillanat, melyek sorából a Krúdy-féle „többdimenziós ember” mozaikjaiban is teljes és érzékeny képét kapjuk.

*Varga Imre Krúdy-szobra
Siófokon, a Jókai-parkban*

*Krúdy Gyula mellé
a turisták is gyakran
ülnek le „beszélgetni...”*

„Elhozta az otthon illatát, melyet Szindbád kölyökkorában elveszített már, s aztán a vizsla szimatával, neszelve és riadozva keresett mindenfelé a világban. Elhozta a vidéki szobák naftalin- és almaszagát, amely úgy érinti meleg nyári délután a hazatérő vándor arcát, mint egy szelíd anyai pofon. Elhozta a kora őszi éjszakák mustízü nyugtalanságát, mikor az emberi szívek oly csendes reménykedéssel kezdenek dobogni, mint a budaörsi préházak hordóiban az erjedő újbör...”

(...) Elhozta a csendet, melyet a hajós hasztalan keresett hajnalban a Nyulak-szigetének bokrai között, mikor az ügyeletes rendőr is megunt már figyelni a virágzó galagonya- és bodzabokrokba húzódott hazátlan szerelmesek nyögdecselését...

(...) Elhozta a csendet, melyben voltak apró neszek is, veszekedés, jókedvű csörömpölés a konyhán, danázás, mely alkonyat felé hangzik fel az óbudai ház udvarán, mikor a háziasszony és a cseléd versenyt vasal-

nak húsvét előtt, s a szénparázs és a frissen mosott, vasalt fehérnemű üde, ünnepies illata elkeveredik a sebtiben főzött vacsora, a zsírban sistergő hagyma, a borjómáj és a petrezselymes újburgonya szagával...

(...) Elhozta a békét, mely szótlan volt, mint mikor a sötétedő szobában két megkínzott szív végre egyszerre dobban...

Szávai János úgy véli, hogy ez a kiváló Krúdy-parafrazis (vagy ha úgy tetszik: Krúdy-regény) Márai Sándor közelítési módszerének (iterációjának: ugyanazon eljárás egyre pontosabb értéket adó megismétlésének) egy egészen szélsőséges módját választotta. Ha teljes identifikáció nem is történik, a szerzővel való azonosság nyelvi és történeti létrehozásának aktusát figyelhetjük meg. Szávai János feltételezi, hogy a Szindbád hazamegy azonosulása a Szindbád-figura megte-remtőjével, ez az idézetében Gadamer szerinti „játékként megjelenő s mintegy magától adódó ide-oda ingázás”, egyfelől nyelvi azonosulás, de nem zárja ki annak lehetőségét sem, hogy a regény több erőteljes olvasatot foglaljon magába. „Az egyik ezek közül a tudatos rájátszás Proust eljárásaira, a szagok és ízek világának kiemelése, vagy máshonnan tekintve, a metaforikus és metonimikus ábrázolásnak a proustihoz hasonlatos kiegyensúlyozása. A másik: szüntelen emlékeztetés a Proust eljárásaival élő magyar író hovatarozására.” Ez utóbbi olvasat során figyelhetünk fel arra a motívumorra, mely Szindbádot a „másik Magyarország” írójaként jelöli meg.

Sótér István ugyanerre az eljárásra így utalt 1941-ben: „...a Proust-i teácsésze varázslata ismétlődik meg: ízek és emlékezesek fölél egy csodálatos,

mesés Magyarország látomása épül, mely Magyarországnak talán nem is volt más polgára, az Aranyemberen s a Vörös postakocsi utasain kívül.”

Nápolyban írta 1979-ben következő naplóbejegyzését: „Arany János énekelte, hogy 'száz évben egyszer nyit az áloévirág'. Ilyen titokzatos, szépséges áloévirág a magyar irodalomban a százéves Krúdy életműve.” Majd egy rövid jegyzetben foglalta össze az irodalommal és a valósággal kialakított kapcsolatát, melyet saját magára is érvényesnek gondolt:

„Az irodalom lehetőség megmutatni az embert, mint valóságot. Aztán van a többlet: amikor az irodalom megmutatja az embert, mint látomást. Az író, aki átlép mondani-valójával ebbe a térfogatba, értelmén túli energiát ad az irodalomnak.” Számára Krúdy volt ennek a „térfogatnak” az egyik legnagyobb világirodalmi példaképe, annak ellenére, hogy a Krúdy-jelenség végső soron „azon határokon belül kénytelen maradni, amelyeket az anyanyelvi közeg húz meg”.

Reménytelenül a nyelvhez kötözve.

A nyelvi korlátokra – Krúdy zeneiségével egyetemben – már 1925-ben, Párizsban is felfigyelt Márai, akiről Kulcsár Szabó Ernő mint a „nyelvhez kötött gondolkodás” tipikus példájáról beszél. Év végén született tárcaportréjának legelején leszögezi:

„Különös dolog a magyar olvasó részére Krúdy írásait olvasni az idegben. Nem íserek még egy író, aki olyan reménytelenül oda lenne kötözve a nyelvhez, amin ír, a fajtájához, aminek nyelvén ír, aminek dolgairól, életéről beszámol, mint ez az előkelő, negyvenhét éves magyar

úr, kurtanemes, aki oldalt hajtott fejjel járkal Budapest és Magyarország országútjain (...) aki írásaiban emléket állít kora kalandos férfainak és gáláns asszonyainak, s amellett nem feledkezik meg arról, hogy egy későbbi generáció részére megőriztse a régi Magyarország kenyerének és borának az ízét (...) s közben egy-egy kísérteties biztonságú mondattal lekottázza a vadludak húzásának hangjait, vagy a Sziget éjszakáinak és nappalainak nesztét úgy, ahogy előtte és utána senki nem csinálta meg.”

Idegen nyelven idegen olvasó Krúdyt nem értheti meg – „az ő mondanivalóit csak magyarok érthetik meg igazán, mert ez a mondanivaló, ezek a szavak, ez a rezignáció, ez a humor, ez a bölcsesség, ez az úri distance, amivel a dolgokhoz áll, ezek a képek, ezek a tájak, szobák, életek, asszonyok és férfiak kiválasztott jelképei mindannak a magyar életnek, ami szinte légüres térben játszódott le itt ezen a földrészen a századokban, s amiről extra Hungarian nem tud és nem tudhat senki semmit”.

Egy képzeletbeli, fiktív teret szólatat meg Márai regényének Krúdyja – hozzá hasonlóan húzódott vissza maga is „a nyelv, a fikció védelmébe”.

Utazás a „régii” Magyarországon. Márai számára olyannyira fontos volt Krúdy szellemének regénybeli megidézése, hogy művéhez alapos környezetrajzzal is készült, nemcsak az előkép művének értelmezésével és teljes átélésével.

Az *Ihlet és nemzedék* című (magyar és világirodalmi portrékat válogató) esszékötetében a Krúdyról szóló fejezet – az egy évvel a *Szindbád* haza-

megy elkészülte után a Délmagyarország 1941. karácsonyi számában megjelent cikk – így kezdődik:

„Élete végén a Templom utcában lakott, a kurta óbudai utca egyik földszintes házában, melynek ablakai egy külvárosi éjszakai kávéház bejáratára nyíltak. (...) Legszívesebben egyedül ült, mindenfajta társaság zavarta. A zsokek és pincérek ismerték kedvteléseit, és tisztelték magányát. Órákon át tudott egyedül ülni sör vagy bor mellett, s hallgatni. De nagyon szerette elnézni, ha részeg virtuskodók éjjel után verekednek. A kávéházban ismerték az öreg író passzióit, s néha mesterséges verekedéseket rendeztek tiszteletére. Óbudán még pártolják az irodalmat” – zárta ironikus megjegyzéssel az első bekezdést. Majd így folytatta: – Mikor regényt írtam a varázskörről, mely személye és műve titkát magába zárja, sűrűn eljártam Óbudára, fölkerestem élete utolsó éveinek színhelyét. (...) Éjjel, ha megtért a városból, a kártyások, bormérések, a szerkesztőségek világából, betért az óbudai kávéházba, megivott néhány üveg sört, elnézte a biliárdozó zsokékat vagy a bajvivó döngönyözőket, aztán hazament a földszintes Templom utcái házba. Itt élt, oly egyedül, mint a szentek és a költők. Fia egyszer azt mondta ez egyedüléről: – A papa oly magányos volt a végén, mint Beethoven.”

Vajon a magányosságra ítéltetett-e, vagy a magányt választotta önsorsa minden konfliktusának harmonizálásához? Márai regényéből az rajzoló ki, hogy Szindbádnak, bár tudatos választása volt az elvonulás, a bezárkózás, ám alakjával, személyiségével a régi világot, a régi Magyarországot

képviselte, ezért a jelenben csupán egy átutazó tanú lehetett. Erre figyelt fel Márai másfél évtizeddel korábban, említett párizsi tárcájában (*Krúdy*), hiányolva a régi, boldog Magyarországot.

Saját generációjáról úgy írt Márai, mint amely a szeretet mellett különös hódolattal is tartozik Krúdynak. *„Ez a generáció ma úgy vesz egy Krúdy-könyvet a kezébe, mintha visszarándulna arra a régi Magyarországra, aminek jeleit, színeit, szavait Krúdy följegyezte.”*

Konflison utazza végig a bűnös város éjszakáit, míg a jelen világa a múlt látomása lesz. Rónay László megállapítása szerint: a világot „a szemlélődő távolságtartás fölényével figyelte, s emlékeibe húzódott előle”. Eme írói s emberi alaphabitus egyébként Márai egész művészetét (és publicisztikáját) jellemezte: tudomásul veszt, ítélkezik, de lemond a megváltoztatásról.

Krúdy (és Márai) számára az emlékezés tehát a történelem látomása, egy fajta profán mítoszba emelt visszaidézése, az emlékezés során pedig nem fotográfiát készít a múltról, ha-

nem festményt. A „*megtörtént*” és a „*megtörténhetett volna*” összemosódik. Persze, a múlt képe közben meg is szépül, az ily módon megrajzolt múlt aranyidővé válik, a „törpe jelencsős múlt” viszonylatát erősítő emlékezés meghatározóan nosztalgikus, és ebben ott rejlik a jelennel való elégedetlenség alapérzése.

Németh G. Béla Krúdy lelki adottságait és művészi képességeit Máraira vetítve megállapítja, hogy e képességeket (például a lírai atmoszférát, a melankolikus álomszerűséget, a sztoikus írói viselkedésmód egyik filozófiai alapját is jelentő szkeptikus iróniát) Márai Sándor esetében „egy fölötté kritikus intellektus, másrészt egy de-illuzionált, kiábrándult, polgári kultur-élmény vezérelte”. A Németh G. szerinti együttérző melankólia és elhárító irónia Márai hangnemének jellemzője volt, és ez a *Szindbád hazamegy* című regényben is megfigyelhető.

Varga Imre szobrászművész készítette a nyíregyházi Bessenyei téren 2003-ban felállított Krúdy-szobrot is. A konflison utazó nagyvárosi Szindbád alapötlete a síófokival megegyező, a köztéri mű több részlete azonban jelentősen eltér

„Krúdyt vette tárgyául, mégpedig úgy, hogy egyszerre volt laudatio és distanciózás is, hódolat is és búcsúvétel is írójától és az ő világától. (...) Ahhoz a végkövetkeztetéshez jutott: az autentikus életformának – egy bizonyos belső, lelki és szellemi, műveltségi fok esetében – ebben az időben annyit kell jelentenie, hogy az ember folytonosan, tudatosan és kritikusan átélje és megfogalmazza világának jelenségeit.”

Fentebb ezt idéztem: *„A valóságot látta, a másik Magyarországot, mely a térkép mögött élt s a látomást, mely a valóságból sugárzott.”* Márai szerint Krúdy a valóság törvényeinek érvényét az emlék, a vágy és a képzelet birodalmában tudta legjobban megragadni. S az elégedetlenség a haza féltéséből is fakadt – kiváló példaként szolgál ehhez a regényben a Szindbád írásának indíttatását és célját vázoló vallomások részlet:

„Legfőképpen azért írt, mert szerette hazáját, zsémbelt a nemzettel, s szerette volna életre rázni a nemzet erőit.” Az írói életforma csak látszólag volt magányos és független, ám ez a magatartásforma „alkalmassá tette arra, hogy mindent tudjon a világról”. Márai párizsi Krúdy-portréjában írta:

„Ez a magyarság soha nem kiabált önmagáról, mert nem volt soha szüksége rá, ez a magyarság önmagát bizonyítja létezésével, nem is tud más lenni, mi szüksége rá, hogy a mellét verje? Krúdy az a 'nemzeti író', aki talán soha le nem írta ezt a két szót: 'magyar vagyok' – az ő írásainak magyarsága olyan természetes, néma és magától értetődő, ahogy egy darab föld mindenki szemében föld, és semmi mással össze nem téveszthető,”

A szintén az *Ihlet és nemzedék* kötetben megjelent *A tegnap ködlovagjai* című tanulmányban olvassuk Máraitól azt a megjegyzést, mely szerint a közéleti szerepvállaláshoz az irodalomnak nem kell feltétlenül mellődöngető nemzetvallóként tetszelegnie:

„Csak írónak lenni egy nemzet életközösségében éppen úgy szerep, mint mikor az író tudatosan vállal társadalmi, politikai vagy világnézeti szerepet. Véralkat, jellem, hajlam kérdése ez; nem ritkán nevelés, műveltség kérdése is. Senki nem tagadhatja Ady politikai szerepének jelentőségét a magyar életben, de senkinek nincs joga a 'csak író' Kosztolányi művétől elvitatni a nemzetnevelő, magyarságépítő szerepet, noha minden időszerű politikum hiányzik a műből.

(...) Nem elég egy hont alapítani: be is kell rendezni azt. Nem elég egy hazát a csatatereken, a társadalmi vagy politikai síkon megmenteni: be kell bizonyítani a világnak, hogy volt mit megmenteni, ami érték a világ számára is.”

„Utazás” a régi irodalomban. Az aranyidőre, a „hóskorra” való emlékezés részleteiből, a beleélés és megidézés remekléseinek köszönhetően, az egész századvégi, illetve huszadik század eleji irodalmi (és szerkesztőségi) élet kirajzolódik. A Márai Sándor nagymonográfia írója, Rónay László szerint ennek itt „érzékenyebb leírását kapjuk, mint bármilyen irodalomtörténeti kézikönyvből, s az író kivételes érzéssel jelenít meg apró, hitelesítő képeket, amelyek szinte ellenpontozzák az emlékező és az emlékezés nosztalgiját” – Márai stílusművészetének érett teljességét szintén bizonyítja.

1958-as *Naplójában* írta Krúdyról, miután elolvasta az *Írói arcképeket*, hogy „ez a zsurnalisztikus, hevenyészett irodalomtörténet-írás érzékletesebben mutatja a magyar irodalom sok fenomenóját, mint a hivatásos” – s ebben is Krúdy követője volt. Szindbád azon tűnődött:

„Hová lettek az emberek, a hőskor emberfeletti alakjai? Hol élnek az írók, a magyar írók, az újak és a régiek?”

(...) Mert már csak az álhírlapírókat és az álírókat lehetett látni a városban – az igaziak, a fiatalok és öregek, az a néhány, aki őrizte még titkos barlangjában a nyelvet, a szellemet, a játékszabályokat, az áhitatot, tehát mindenestől mindazt, ami a nemzetnek jogot adott az irigy népek között, élni az ősök földjén – az írók nem járnak sehová.

(...) Látta az irodalmat, mikor még igazi volt, tehát nem kiagyalt 'program', nem is meztelen kenyérharc, hanem szép és bátor szelmalomharc...”

Márai több mint tíz regényoldalon kelti életre a hőskor irodalmi szereplőit. Megjelenik a lapokon „a haza műveltségét a franciás szellemmel” egyeztető Ambrus Zoltán; Kosztolányi és Karinthy, Mikszáth és Kiss József. Megidézi a „titokzatos zengésű, mélyáramú és nemes mondatokat” papírra vető Szini Gyulát; Ady Endrét, Török Gyulát és Lovik Károlyt. Keresi Osvát Ernőt, „aki úgy ült az aranyfüstös szellemi zsbvásár fölött, mint egy ókori pap a Templo legfelsőbb lépcsőfokán”.

Belép aztán a szereplők közé Csáth Géza, Juhász Gyula, „aki valahol egy rácsos ablakú szobában, a gyógyintézet mély csöndjében emlékezik már Anna szókeségére s a bánatra, mely

felszívódott idegeibe”. Ott volt Kaffka Margit és Nagy Endre, Gárdonyi és Hunyady Sándor – általa pedig az apja, Bródy Sándor is. Közben a világ-irodalmi alakok (egy-egy utalás, párhuzam vagy hasonlat erejéig) szintén természetes szereplői lesznek az irodalom füstös Panteonjainak: Dosztojevszkij, Shakespeare, Rabelais, Goethe, Verlaine, Csehov és Victor Hugo.

Major Henrik rajza

„Tulajdonképpen akkor ért véget az irodalom, Szindbád úr, mikor meghalt Osvát, aki csak feketét és hideg vizet ivott, s mégis ő volt a karmestere annak a különös együttesnek, mely itt tanyázott a mélyben és a karzatokon, s amelyben mindenki fújta a maga hangszerét – mondja a Szindbádot kiszolgáló Ede, az irodalmi főpincér. – Meghalt Osvát, s lassan szétesett az irodalom. Ő maga nem tudott írni, egyszer írt

csak kritikát a régi Magyarországra, de aztán rögtön elszégyellte magát. Az írók féltek tőle, s mégis úgy szerették, mint az apjukat.”

Csupa szín és hangulat, bravúrosan pontos (mégsem fontoskodó) megfigyelés, rövid és érzéki jellemzés, a látszólagos nagyvonalúság ellenére is kiváló lélekrajz. Részleteiben is, ám a regény-egészben monumentális remeklés: Krúdy legteljesebb portréja – de a Márai-önjellemezéshez szintén nélkülözhetetlen a mű, az *Egy polgár vallomása* vagy a *Föld, föld!*... esszé-biográfija mellett a *Szindbád hazamegy* Márai Sándor szellemi-művészi „életrajzát” adja.

S egyébként is: amikor Márai Sándor Krúdyról írt, kicsit mindig saját magáról is beszélt. Erről tanúskodik számos, fentebbi idézet (azoknak még hosszú-hosszú sora), de a regénycselekményhez való viszonyának találó értékelése is, melyben viszontlátjuk a Márai-féle regénycselekmény befogadói értékelését: „Nem, bizonyosan nem 'cselekményes' író: Krúdy műveiben a cselekmény az író lelkének áradása.”

Érzékeny „nyersanyag” az irodalomhoz. A történelem és a művészet (az élet és irodalom) kapcsolata A *Szindbád hazamegy*-ben lesz teljes: a hátköznapinál hitelesebb látomásvalóság. Az *Újság* 1933. május 23-i nekrológiájában Márai Sándor így fogalmazott: „Csak az irodalommal foglalkozott, ötvenöt éven át, s a maga módján kereste mindenfelé az irodalomhoz való nyersanyagot.”

Ezzel a „nyersanyaggal” azonban maga is óvatosan bánt. Az *Egy polgár vallomása*iban írói (és újságírói) indulására visszaemlékezve írta ezt:

„Húszéves voltam, s le akartam leplezni valamilyen szenzációs riportban a titkot, nem többet és nem kevesebbet, csak éppen az élet titkát.

(...) De akkor még nem tudhattam, hogy az élet az író számára gyanús anyag, s csak módjával, preparált állapotban lehet felhasználni belőle valamit.”

A mimézis és „poiesos”, az élet és természet utánzásának, majd alkotói újratereztésének egysége hozza létre tehát a másik valóságot, a művészi hiteles fikciós világot, ahol a dolog képe nem feltétlenül egyezik meg magával a dologgal, ám jól kifejezi a dolog lényegét, a dolog lelkét. Esszéregényében a művészet és valóság kapcsolatát kifejező példázatban hasonló összefüggésekre utalt.

„A Valóságra úgy gondoltam, mint valamilyen végtelen leckére, mely elől nem szabad hanyagon kitérni, de aztán, ha munkára kerül a sor, nagyjából mégis csak el kell felejtetni.”

A *Szindbád hazamegy* prózaköltői lendületű emlékezés-folyamában Márai Sándor ezt az „elfelejtést” is művészi tökélyre emelte. Maga is álomutazóvá vált, mint Szindbád, és Krúdy titkát keresve, az egyik legszebb irodalmi szerepvallomást hozta létre. Nekrológiájában ezt a folyamatot „átkozottul testies álom komoly költészetének” nevezte.

„Ez az író nem félt attól a bonyolult igazságtól, ami több, mint az 'őszinteség' – pontosan, ami az irodalom. Néha mindenki őszinte: olesó dolog. A művész őszintesége kendőzött, összetett, s amellet penetránsan, fájdalmasan valóságghú. Művészetének varázsa a vízió, amelyen át az életet látta, a banálisat és tébo-

lyultat, az ásításra ingerlőt, mégis felfoghatatlant.”

De nemcsak az álmodozás volt a Krúdy-regény struktúrájának alakítója, hanem Márainak az a meglátása is, hogy Szindbád minden napja kétségbeesett kísérlet arra, hogy ebből a nosztalgikus meditációból eszmélés legyen.

Szindbád élete utolsó napján azzal az elhatározással indul a városnak, hogy vacsorára már otthon lesz, az estét a családdal tölti, és a megírandó tárca honoráriumából rendezzi az adósságokat. De semmi nem változik, az estéből másnap reggel lesz, és üres zsebvel oszon haza, miközben az elmúlt napban és éjszakában újra átélte világának teljességét. Ám rájön, hogy ez a világ már nincs is, nem létezik, csak álmodozásaiban.

Arra is Németh G. Béla figyelte fel, hogy miként az egész regényben, a felismerés katartikus epizódjában – nemcsak az életformája, de Krúdy Gyula élete is a végéhez érkezett – két módosított időhatározószó uralkodik: a „már csak” és a „talán még”. „Ezzel a gyöngéden, ironikusan, részvétellel rajzolt, szinte halálba ringató félálommal zárul a regény.”

„Egy kihalófélben lévő íróerkölcs vádja”. A 33 éves Márai Sándor Krúdy Gyula ravatalánál tett ígéretet arra, hogy meg fogja írni mindazt, amit kapott tőle, amit kapott a magyar irodalom, a nemzet.

„Élete éppen úgy érdekel, izgat, mint művészete. Semmi más nem érdekelhet ma már néhányunkat, csak az irodalom. Krúdyról összeszedtem mindent, amit tudni lehet felőle, kritikákat, nőket és lump pajtasokat. Izgatott ez a csoda, ez a megfejthe-

tetlen titok, egy író titka, aki nem csinál hibát. Életem legnagyobb kitüntetésének tartom a ritka órákat, melyeket társaságában tölthettem. Egyszer meg akarom írni, amit tudok és sejtek felőle. Ezt meg is ígértem neki, s ő szavamat vette. Ravatalánál nem tehetek mást, mint homályos szemmel megismételni ígéretemet.”

Az ígéret pontosan hét év múlva, 1940-ben teljesült. De a hódolat mellett már megjelent a reflexív ironiával terhes számonkérés is – Márai Sándornak már nemcsak a Krúdy által megidézett 19. század végi világ eltűnésével kellett számolnia, de Krúdy halálának idejével, a két világháború közötti – a nosztalgiára még alkalmas – korszakkal is le kellett számolnia.

Sötér recenziójában olvassuk: „Márai Szindbádjá kalandos szellemidézés, meghatott kísérlet annak a varázslatnak folytatására, mely a Hajós halálával szakadt félbe, s most poszt-humusz bájjal támad fel e lapokon (...) A 'szellemidézés' emellett keserűbb tanulságokat is rejt; egy kihalófélben lévő íróerkölcs vádja szólal meg belőle: hol van amaz 'úri' irodalom, mely példaképeit Vörösmarty-nál – és Petőfinél – kereste, hol az íróbecsület, mely gőgös makacssággal védett egy időszerűtlenségében csak annál örökebb eszményt?”

S hogy ez az aranykori „úriember-Magyarország” már Krúdynak is csak az álmaiban létezett, azért lírai emelkedettségében is nemcsak szerető és megbocsátó lett a regény, hanem az ironia keserű hangjai szintén megszóltak benne.

(Krúdy Gyula 1878. október 21-én született Nyíregyházán, 1933. május 12-én, 55. éves korában halt meg Óbudán.)

*Az évfordulók alkalmából a **Néző • Pont** előző (április–májusi, 12–13. kötetében) Krúdy és Debrecen – Krúdy Gyula publicista pályakezdése címmel írtam esszé tanulmányt, ősszel pedig a Krúdy-publicisztika néhány további jellemzőjéről adok közre adalékokat.)*

*Varga Imre
félalakos Krúdy-szobra Siófokon*

*A kassai Mára Sándor emlékmű
Gáspár Péter, fiatal felvidéki
magyar szobrászművész alkotása*

*Pomogáts Béla írta
a kassai szoboravatásról:*

*„Igen találó módon fejezi ki
Mára Sándor egyéniségét,
azt a keserűen meditatív
és bizony a történelem által
több alkalommal is megsértett
emberi személyiséget,
amely a lélek mély világában
hordozza a maga súlyos sérüléseit.
A szobor egy nagyobb méretű
márványtömb előtt, karosszékben
ábrázolja az író, azzal a meditatív
és kissé sértődött arckifejezéssel,
amely több fényképéről ismerős.”*

A NEMZETI HAGYOMÁNY ÉS AZ ANTIK PLASZTIKAI ESZME

Stróbl Alajos szobrászművész (1856–1926) az ideális és a kegyeletes eszméjét valósította meg

Habár a magyar szobrászművészet 19. század végi fellendülésében, az emlékműszobrok hazai rangjának megteremtésében Zala Györggyel együtt meghatározó szerepet játszott (Lipót-újvárosi) Stróbl Alajosnak nincs jubi-

leuma az idén, annak, hogy egy rövid emlékezés erejéig művészete felé forduljak, két alapvető oka van (s a kapcsolódási pontokat tekintve, mindjárt egyszerre négy is).

Még az év elején jártam egy debreceni magángyűjtőnél, s kollekciójában felfedeztem egy Stróbl Alajos szobrot is: a talpán jelzett, 1904-ben készült, 56 cm magas bronzplasztikát – a *Kisfű huszár ruhában* címűt (lásd balra a reprodukción) –, amit a gyűjtő a BÁV 22., 1993 márciusában rendezett művészeti aukcióján vásárolt meg.

Ez volt a 200. tétel, s erősnek mondható licitharc után a 150 ezer forintos kikiáltási ár végül 320 ezerre kúszott fel.

Ilyen vagy ennél magasabb kikiáltási áron (nem számítva ide az arany ékszereket) csupán négy mű szerepelt az említett aukción, s a Kenessey András művészettörténész által az árverés után összeállított eredmények *Magyar Hírlap*ban közölt válogatásából kitétnik, hogy a képzőművészeti alkotások közül Stróbl Alajos érte el a legmagasabb vételárat a maga 320 ezer forintjával.

Van helye tehát a szobrászművészek a debreceni aukciós szerzeményeket, illetve védett műalkotásokat bemutató sorozatban, melyben eddig már olyan képzőművészek szerepeltek, mint Fényes Adolf, Glatz Oszkár, Gruber Béla, Hollósy Simon, Lotz Károly, Thorma János vagy Vaszary János.

S külön apropó lett számomra a mű témája is. A május 30. és június 1-je között megrendezett jubileumi, 10. Debreceni Simonyi Napok rendezvényeire készülve (zsűri-megbízást kapva az erre az alkalomra hirdetett „A leg-

vitézbb katona” című irodalmi pályázat elbírálásában), illusztrációkat kerestem az eseményhez.

Holló László 1972-ben készítette festményét, a fent látható *Simonyi óbester fát ültet* című olaj kompozíciót már korábban is kiválasztottam, majd eszembe jutott Stróbl Alajos szobra – így újra felkerestem a gyűjtőt, hogy megnézzem a huszárruhás kislíú szobrát.

S szinte ugyanezen a napon kaptam meg a Déri Múzeum s annak baráti köre által meghirdetett gyűjtőpályázat anyagából a polgári Megyesi József könyvét (ezt a Múzeumi Kurír rovatban ismertettem), melynek családi képanyagában egy újabb huszárkislíú témával találkoztam.

*Megyesi József nagyapja, Gáspár,
huszár ruhában*

Utánanézttem tehát Stróbl Alajos szobrászi munkásságának is...

„Stróbl mester művészi lelkesedése, a nemzeti hagyományhoz való csüggedetlen ragaszkodása, a magyar művészetnek valóságos Pantheonjává alakítja a festészeti és szobrászati mesteriskolák környezetét”

A *Művészet* című folyóirat 1911. évi második számában írt (Lipótújvárosi) Stróbl Alajosról nagyobb portrét Erdey Aladár (ebből való a fenti idézet). Beck Ö. Fülöp (Stróbl tanítványa) a mester halála után, a *Nyugat* 1927. évi első számában írt róla méltatást. (Összefoglalóhoz az említett két tanulmányt vettem alapul.)

Az ifjú Stróbl Lőcsére került gimnáziumba – már ekkor sokat rajzolt, fafaragásokat készített, s a művészi pályára inspirálta nagybátyja, Virosztek Ede is, aki festő volt. A bányász és kohász apa ipari pályára akarta küldeni, s kezdetben valóban a művészet és az ipar határmezsgyéjén dolgozott: egy kohó- és kályhagyárban viaszból mintázott a vaskályhákra hegedülő cigányokat. Erdey Aladár szerint az első plasztikai térként szolgáló dekorációban kell keresni Stróbl Alajos rendkívüli díszítő képességének forrását – temetőszobrászatában is felfigyelhetünk a dekoratív érzékre.

Szobrászatot nemsokára Bécsben tanulhatott König Gusztávnál, és már a második évben elnyerte egy *Mer-kúr*-szobrával a császárorszöntdíjat, meghívást kapva a művészeti akadémiára. Itt készítette 1878-ban első nagyobb szobrát, a *Perseust*, amellyel Bécsben is és Magyarországon is sikert aratott. A mintegy másfélzseres életnagyságú szobor antik és reneszánsz befolyás alatt készült, a szikár férfitest megmintázása erős formatudást és komponáló biztonságot igényelt. A test formai megoldása még

jobban érdekelte a fiatal művészt a lelki momentumnál.

Ugyanakkor már itt kialakult benne a konstrukció és tradíció eszméje, ezért állt közel hozzá a francia klaszszikus irányzat, mert ezekben látta „egyrészt a nemzeti hagyomány, másrészt a renaissance közvetítésével az antik plasztikai eszme megvalósítását”. Donatello volt az eszménye, annak „egészséges realizmusa, egyszerűsített formanyelve”

Stróbl Alajos: Anyánk (1896 – márvány; Magyar Nemzeti Galéria)

Első sikerei idején építette Ybl Miklós az operaházat, és a homlokzati szobrokra kiírt pályázaton Stróbl Alajos is a nyertesek között szerepelt, ide Spontini és Cherubini alakjait mintázta meg. 1882-ben Liszt és Erkel szobrainak elkészítésére szintén megbízást kapott. Beck Ö. Fülöp különösen az előbbinél emelte ki, hogy a „nagy-lendületű mozdulat dacára oly kitűnően sikerült a tagok, tehát a kő felosztott tömegeinek a szobrászat törvényei szerint való egyesülésbe hozása”.

A zeneakadémián, majd a várban lett műterme, mecénásainak köszönhetően Stróbl bejutott az arisztokrácia körébe, számos portré- és mellszobor megbízást kapott. Szinte nem is volt olyan jelentős közéleti személyiség, akít ne mintázott volna meg. 1887-ben Párizsba ment tanulmányútra, ahol megismerkedett és barátságot kötött Munkácsy Mihállyal – természetesen az ő portréját is elkészítette –, ő vezette be a francia művészkörökbe.

1894-ben mintázta meg „leg hatalmasabb, egyszerűségében legmonumentálisabb művét, az édesanyja szobrát. *Anyánk* címmel mutatta be Budapesten, majd az 1900. évi párizsi világkiállításon, ahol Grand Prix lett a jutalma. Az életnagyságú szobor márványba faragott példánya a Szépművészeti Múzeumba került.

A milleniumi ünnepek megbízásai a további mellszobrok mellett emlékművek sorát eredményezték, s a bizalmat egyebek közt korábbi, 1890-es Arany-szobor pályázaton elért első díja is megelőlegezte. A kritikusok Engel József Széchenyi Istvánja, Huszár Adolf Petőfi, Deák Ferenc és Eötvös-szobra után joggal írhatták, hogy Stróbl Alajos új korszakot ígért

a plasztikai felfogásban, elsősorban a térkezelésben, a beállításban és mintázásban. (Stróbl egyébként a kritikában említett Huszár Adolf tanszékét foglalta 1885-ben a Képzőművészeti Főiskolán.)

Stróbl Alajos nagykőrösi Arany-emlékműve 1909-ből

1896-ban állították fel *Justicia* ülő szobrát is az igazságügyi palotában; illetve a tíz éves munka eredményeként elkészült, 1906 tavaszán felavart Szent István-szobor a hazai monumentális szobrászat egyik kiemelkedő műve lett. Az egész alak mintázásán nyugodt, templomi hangulat uralkodik, a gazdagon faragott talapzaton domborműveket helyezett el. „A Szent István-szobor domborművei nemcsak a mintázás virtuozitásáról, hanem a relief különleges távlati törvényeinek alapos ismeretéről is” beszámolnak.

Közben Gerster Károly építésszel 2. díjat nyert az Erzsébet-emlékmű pályázaton, de első díjat és kiviteli megbízást kaptak a Kossuth-mauzóleum pályázatán – a mauzóleumot 1909 őszén avatták fel. A királyi palotába 1901–02-ben készített el egy bronzba öntött Mátyás-kutat – ez poézisét is dicséri, egyik részletével a Múcsarnok kiállításán állami aranyérmet nyert –, 1906-ban leplezték le Semmelweis Ignác márványszobrát, melynek legsikerültebb része az anya alakja; és a következő esztendőben Egerben avatták Dobó István emléksobrát.

Stróbl Alajos Semmelweis-emlékműve a Rókus-kórházban (1904) – 515 cm, a főalak 260 cm magas

Beck Ö. Fülöp emlékezésében arra is felhívta a figyelmet, hogy a világháború éveiben Stróbl munkásságában némi változást lehetett észlelni – úgy tűnt, mintha fiatalkori törekvéseihez kanyarodott volna vissza. „Felhagyott

a genialis agyavájkkalással, formái most megint megteltek, megegyszerűsödtek, kitisztultak. Kezdték márványfejeinek végső kiformalásával most saját kezüleg foglalkozni. Művészkörökben nagy lelkesedést kel-tett 'Génius' című női feje, szinte klasszikusan egyszerűsített formaadásával.”

Stróbl Alajos Mátyás király kútja (1901–02 – bronz, márvány, mészkö)

Talán nem lehetett véletlen, hogy Stróbl Alajos negyven éven keresztül a legfoglalkoztatottabb szobrászművész volt. Művészete érzékenyen reagált a gyorsan változó európai stílusáramlatokra. Az eklektika és a szecesszió fázisain túljutva, a klasszikus eszményeket úgy tudta megvalósítani, hogy az ábrázolást megtisztította a patetikus és érzelmi vonásoktól.

A FÁBAN AMI ÖRÖK – S AZ ÉPPEŒ ÁTALAKULÓ

Bertók Béla szoborkiállítás a Kőlcsey-főiskolán

„A szobrásznak könnyű dolga van: csak le kell fejtenie a fölösleget a körül, hogy kiszabadíthassa az anyagban már eleve benne lévő formát.” – E sokat citált mondás állítólag Michelangelótól származik. Reneszánsz mővész s (a leonardói mintához hasonló) reneszánsz ember volt: életében és mővében több testvérmőzsa találkozott, szerveztette magában a költészetet, az építészetet, a szobrászatot és a festészetet.

Az idei Reneszánsz év alkalmából sokat beszélünk Mátyás örökségéről, a magyarországi reneszánsz és humanizmus mővészeti–mővelődéstörténeti szerepéről, bemutatjuk a Mediciek korát, ám kevesebbet hallunk a „reneszánsz emberről”. Pedig ma is sok követője van e modellnek, amikor a specializálódáson van a hangsúly, hogy valaki egy dolgot tudjon nagyon jól. Úgy tűnik, a technokrata korban már-már visszatértünk a manufaktúrális munkamegosztáshoz, miközben a humanista teljességigény éppen arra utal, hogy az ember összetett voltában lássa az életet s alkotását.

Csakhogy ez a kor nem annyira az alkotásra, mint inkább a fogyasztásra ösztönöz, és ezért is jóleső érzés egy olyan mővésztanár munkáival találkozni, aki valamely formában a reneszánsz ember típusát testesíti meg – amennyiben tevékeny életformájában, a világ meglévő elemeinek alkotás-ként aposztrofált újrendezésében, újformálásában, illetve újraértelmezésében egyszerre több területen teszi le kéz- és névjegyét. Bertók Béla nem

csak testkultúrával foglalkozik, főiskolai docensként oktató (és egészség- vagy mozgáskultúrára nevelő) munkát végez, de évek óta műveli a szobrászatot és az építészetet.

E kettő a tradíció szerint is összekapcsolódik: az épületet egészében és részleteiben, külső megjelenésében és belső használatában tervezi – ennek fotódokumentációját láttuk a kiállításon –, már a tervezés pillanatában hozzágondolva annak funkcionális és autonóm, plasztikus díszeit, legyen szó stukkóról, álkandallóról, virágtartóról vagy éppen ékszerdobozról, illetve az épületben vagy a külső térben elhelyezett szoborról.

*Bertók Béla szobrának
(Cím nélkül) részlete*

Bertók Béla az utóbbi hat-hét évben több egyéni kiállítást rendezett, más helyszínek mellett már a főiskolán is bemutatkozott, beszámolva értékorientációjáról és az önfelmutatás gesztusáról, a valamiben való hit és a tett együtteséről (a szobrok nyelvén be-

szélve történelmi és szellemi vonzódásairól), az érzelmek és gondolatok plasztikai nyelven való kifejezéséről.

Régi kísértésnek engedve fordult a megformázandó anyaghoz. A képzőművészetek iránti vonzódást kezdetben a rajz és a festés jelentette, ám a gimnáziumtól kezdve már a szobrásztechnikák érdekelték: mintázott, öntést tanult, kezdetben elsősorban a gipsz foglalkoztatta, de már faragott követ is. Majd felváltotta eme anyagokat a fa. Az egykor élő testből annak „halála” után bontott ki újabb életeket – találunk példát arra: olykor több életet, több személyt (vagy több megszemélyesülő sorsot) látott meg az anyagban: a szó szoros értelmében közös gyökerű sorsokat, így az egy törzsben különleges kapcsolatokat tudott újratereíteni. Alakjai kommunikálnak egymással, archaikus vagy

mítoszi kontextust alakítva ki, de a véső nyomán a fa törzséből megformálódó figura akkor is párbeszédhelyzetet mutat, amikor egyedül van.

Elsősorban nem a nézővel, a külvilággal lép kapcsolatba, hanem saját testével, emlékeivel, és saját titkának tudatában békül ki a végtelen idővel. Még akkor is, ha arca vagy mozdulata valamilyen megérett fájdalmat fejez ki, hiszen éppen a véges és a végtelen határán áll, az anyagból való kiszabadulás pillanatában. Ebben a vonatkozásban Bertók Béla szobrai egyszerre (tudatosan) szimbolikusak és (ösztönösen) impresszionisták, mint Rodin számos műve: megtartják jelkép-erejüket, de a pillanatnyit, az éppen átalakulót is megfogalmazzák.

Megmunkálta a vadkörtét és a diót, a vadeseresznyét, a hársat, a juhart és a tölgyet – attól is függően, hogy súlyt

vagy könnyűséget, testet és emléket, annak megtestesülő hangulatát, történelmi esemény plasztikus értelmezését vagy értékeink értelmező reflexióját kívánta-e megjeleníteni. Újabbban ismét visszatért a kőhöz, itt is láttuk mészki faragásait – alkalmazkodva a kőben már benne lévő formához –, illetve már organikus közteri munkáit szintén avatták.

Amikor Budapesten testnevelő tanárnaként dolgozott, elfogadva a rajzos kollega útmutatásait, Bertók Béla indította el a szobrász szakkört. Azóta is figyelemmel kíséri a klasszikus és kortárs művészeti bemutatásokat. Ha csupán egyetlen nevet emelünk ki a kortárs patrónus művészek közül, az a Tamus Istváné, aki hasznos művészeti tanácsokkal látta el, egyebek mellett a kiállításokra, a nyilvános megmérettetésre is gyakran ő ösztönözte.

Bertók a belső lényeg felé közelít az ábrázolásban. A fa lelkét, a fával kifejezhető szellemiséget helyezi középpontba, melyek az egyéni és a történelmi viselkedés mintáit is képesek megeleveníteni. A fa kiválasztását is meghatározhatja ez az elv. A választást befolyásolja, hogy milyen formát lát meg benne a művész. Számos példát hozhatunk erre, az *Apostolokat*, a *Családot*, a részben szimbolikus *Női fejet*, ahol a nő testeként megmarad a bodzafáé, annak saját ritmusával és íveivel, és ebből a hajlékony karcsúságból bontakozik ki a fej, együttesen alakítva a karaktert.

Mészki szobraiból szintén bemutatott néhányat (anyag és forma viszonyára ugyanígy alkalmazható a fenti elv), s bár a fánál is jelen volt a szimbolikus és impresszionisztikus szobrászi stílus mellett a népi és az archaikus karakter, véleményem szerint a

köveknél ez utóbbi lesz meghatározó. Nem finomítja a felületet, a rusztikusan hagyott anyagban testet ölt maga az idő, és ebben a valóságában egyszerre hat az ösztönre és a szellemre. (Itt jegyzem meg, hogy Bertók – néhány kivételtől: királysobroktól, önportrétól vagy a barokkos *Madonnától* – eltekintve nem idealizál, meghagyja az anyag eredeti sérüléseit. Az esztétikum igazságához hozzátartozik a kő vagy a fa hibája, repedése, görccse. Ezeket beépíti a kompozícióba, így őrzi meg a benne rejlő természetes emberséget.

A szakmai és technikai inspirációk után meg kell említeni a történelmi és civilizációs érdeklődést. Kezdetben az egyiptomi művészet tartotta búvkörében – erre néhány, fából faragott ékszerének motívumkincse, figurákat megidéző formavilága utal, és ugyanezen iránytűk alapján azonosítjuk a keleti érdeklődést, követjük nyomon az utat, ahogy eljutott a magyar történelemhez. Reprezentatív darabok a királyok: István, Mátyás, László, Corvin János – ők a reneszánsz szellemiséghez való vonzódást is jelképezik, s egyet lépve a műtörténeti korszakokban, előhangolták a barokk plasztikai és ornemens kultúra saját alkotói világban való felhasználását.

A faragásokat alapvetően két csoportba osztjuk: a funkció és az esztétikum mentén. Bertók készít használati, berendezési vagy dísz tárgyat is, ám többségében autonóm plasztikáról, önálló, egyedi művészeti alkotásokról beszélünk. Sokszor a használatosság vagy díszítő jelleg sem mond le az autonómításról, az önálló műtárgyként való létről, hiszen szinte mindegyik darab markáns példája a művészi karakterteremtésnek, de az

ornamens elemek is az esztétikum szintjére emelik a tárgyat. A használatosságra utaló jegyek csupán kompozíciós keretként szolgálnak, míg a faragott figurák önálló életre kelnek.

Hasonló az ékszerek, kollekciók hatása: a miniatürizálásban is megnyilvánuló technikai bravúrok a használati jelleg nélkül érvényesülnek. Szinte ismétелhetetlen bravúr a cigarettás doboz gazdag díszítése. (Ezt a munkáját Bertók még 1968-ban kezdte el, a kiállítási darabok tehát egy 40 éves alkotói jubileumra utalnak.) Két évezred történelmét jeleníti meg precíziós finomsággal – a befogadás terének leszűkített volta miatt – a vele intim viszonyba kerülő néző számára. Rendhagyó történelemórába csöppenünk a vándorlásoktól, a honfoglalástól és barangolásoktól, az államalapítástól kezdve, a Hunyadiak korán, a török támadásokon és hódoltságon, a negyvennyolcas jelképeken, a szabadságharcon át a kiegyezésig, Deák Ferencig, sőt, egészen a huszadik századig – számos jelképpel és több mint negyven figurával a felületen.

A történelmi portrék, figurális szobrok mellett idézem ismét *Önportréját*, hitele-

sen érzéktve meg a markáns jellemet: a földközeli sorssal való elkötelezettséget, a kitartást és bölcsességre törekvést, az erkölcsi, etikai és szellemi, ideológiai vállalásokat.

Háromfigurás műve, a népi szobrászat értékeit őrző *Család*-kompozíciója önéletrajzi inspirációjú, érezni a sorsszövetség dinamikáját, másutt az összetartozás mellett a mindig elszakadni vágyást, az ezzel járó fájdalommal egyetemben.

Az *Apostolokban* Bertók újrafogalmazza, újratereget a fát. Az ágakba, a törzsbe és gyökerekbe fogalmazza látomását, s nemcsak a bibliai alakok emlékezetét, ha-nem az emberség és az egyes embertípusok sorsát is.

A kiállítás címe: „A szépség szeretet, avagy a művészet megértése”. Bertók Béla nem tagja a hivatalos művészeti szervezeteknek, magát képi és alakítja a fával és a kővel együtt. Amatőrnek mondjuk, ami azt jelenti, hogy szerető. *Ars amatorium* – a művészet szeretője. Ez a szeretet nemcsak alapja, de kiterjedése is a megértésnek.

Bertók Béla kiállításának részlete

Fotók:
ANGYAL ÁDÁM

KACSIKAI MAGYAR SZENTMISE

Andics Árpád fotókiállítása a Benedek Galériában

Andics Árpád fotóművész *Kacsikai magyar szentmise* című összeállítását láthattuk április második felében a Benedek Könyvtárgalériában.

A moldvai zarándokhelyen 2007 őszén készült sorozatból itt egy rövid válogatást közlök.

„MAGYARORSZÁGI RÉVÉSZ”

Aranybika Galéria: Kiss Árpád (Mo-ré) fotográfus kiállítása

Bevallom: Kiss Árpádot én vettem rá arra még az elmúlt év végén, hogy állítsa ki fotográfiáit a nagyközönség előtt. Úgy gondolom, szakmai és művészi fejlődéséhez ugyanúgy szükség van a nézőkkel való kontaktusra (fotókon keresztül megvalósuló kommunikációra), miként a kollekciót alkalmasnak tartottam arra is, hogy természetképünk, az ember épített és természeti környezetével való kapcsolat minősége, megítélése újabb árnyalattal gazdagodjon optikájában, a látvány sajátos értelmezése, a hangulat továbbgondolása, az érzéki asszociációk kibontása révén.

Korpusz

Habár Kiss Árpád Debrecenben él, s az utóbbi öt évben ismét aktívan foglalkozik fotózással, mégis kevesen ismerik e szenvedélyét. A képzőművészet pártolója: a Kálvin téri (Vár

utcai) ingatlanfejlesztő MOX-irodában egy galériát is kialakított (ez a Vár Galéria), ahol korábban Sholcz Endre vagy az erdélyi Péli Emődi Etelka képeivel találkozhattunk. Saját fotóinak azonban csak a hátsó fülkében adott helyet, ám valóságos természetszentélye lett ez az irodának.

S elfogadva az ösztönzést: hamarosan láthatók lesznek fotói Hajdúszoboszlón, az UCB Irodában, Orosházán és Békéscsabán, a MOX Irodákban; és felvételeit korábban e folyóiratban is közöltem, éppen a fent jelzett értékvonzódások miatt. Önálló időszaki kiállításon Kiss Árpád áprilisban első alkalommal mutatkozott be a nagyközönség előtt.

Amint a meghívójában is olvastuk: Kiss Árpádot elsősorban az ember és a táj, a természet és az ember kapcsolata foglalkoztatja. Szívesen készít lírai áttételekkel megfogalmazott életképeket, sejtelmes valóság-tükröztetésekben sem mondva le az allegorikus kifejezés lehetősé-

géről. Visszatérően megjelennek az állatok – köztük a madarak líraiszimbolikus ábrázolásában véli felfedezni a kifejezés további útjait. A 'Magyarországi Révész' (Mo-ré) optikája befogja a közösségi felelősség tereit is, ember és sors párhuzamait keresve a természetben.

Talán némi magyarázatra szorul a „Magyarországi révész” és a belőle képzett „Mo-ré” elnevezés. A révésznek a konkrét jelentésen túl mitologikus és szimbolikus asszociációi is vannak. Kháron ladikján a túlvilágra viszi át a lelkeket, Nagy László „túlso partjára” a szerelmet kell átvinni, s általában segít a révész, hogy hazajérjünk (hazataláljunk – hazát találjunk), hogy legyőzzük a határokat. A révész az összekötésben, az összekötésben segít.

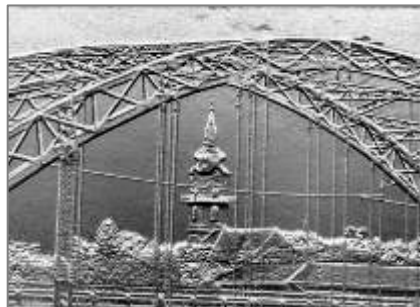
Emlékezhetünk Gulyás Pál verssoraira, a debreceni „révész” szerepre: *„Itt fekszik a Tiszán túl, benne pihen Dunántúl, / ércpiramidja lakat: őrzi a szép utakat... / Debrecen ó-kikötő, tájakat összekötő!”* A Magyarországi révész Keletet és Nyugatot köti össze, egyszerre utalva eredetünkre s jelenünkre, kiválasztva ehhez Debrecent, az Alföldet és a Hortobágyot: valóságos és szimbolikus térként.

A filozófiai (heideggeri) értelemben „kéznél-lévővel” (vagy esetünkben a szemnél-lévővel) dolgozik az alkotó: tehát mindazzal, ami már eleve ott van a tájban, a természetben, tárgyként kerül az épített környezetbe, élőlényként határozza meg annak mindenkori életét. A kéznél lévő megörökítése (amint erre Dömötör Mihály fotóművész Élettudományi Galériá-

ban rendezett kiállítása is felhívta a figyelmet) a létezővel való megegyezést feltételezi. Ám éppen attól (vagy attól is) válik művészivé egy felvétel, hogy a létezővel való megegyezés mégsem olyan egyértelmű, a kéznél-szemnél lévő nem mindig kézzelfogható.

S mik ezek a szemnél lévő, ám az átlagember számára sokszor észrevétlen vagy másként látható tárgyak, dolgok, jelenségek? Emeljünk ki néhány motívumot, melyek optikai kompozíciójában a humor ugyanúgy megjelenik, mint a zsáner, a líra és a fegyelem, felidéződik az emlékkép, megáll a tünékeny hangulat, ott van az erő a pillanatban és a gyöngédség a szépben!

Fent: Kotta; Magasban;
Lent: Tér-erő

Amellett, hogy felfedezzük a jégen lévő narancs iróniáját, archaikus ös-képzeteket sejtet a digitális eszközökkel transzponált kép (egyébként az utólagos, virtualizált grafikai megoldásokat más alkalommal is használja a fotográfus).

A *Transzformátor-állomás*ban is ott a disszonancia helyzetkomikuma, a *Jó fejek* a címadással teremt átminősülő befogadói közeget, a *Füstvágó* profán sejtelmességében visszarájzolódik a hétköznapi látomás.

Az életképek közé tartozik a *Rőzsehordó*, a *Család az életben* (itt az élet az aratott búzára is vonatkozik), és egyértelműen a természet allegória értéke fedezhető fel a tavaszi és téli hortobágyi képeken, az *Egyedül* vagy a sokatmondó című *Magányok* fotográfiáin.

Megrázó erejű a *Korpusz*, elgondolkodtató kompozíció a *Tükröződés*. A *Tér-erő* a szakrális és a profán, a templom és a szeghalmi híd sajátos perspektívájával adja vissza a cím kettős terét és egymásba átminősülő erejét. S nézzük meg a *Kotta* képeit! A távvezetéken ülő varjú egyetlen dörgedelmes hangjegy az ólomszürke csöndben, a vezetékháló galambja a rendet és a szabadságot, a lírát és a geometriát egyaránt jelképezi.

Új nézőpontból újnak tűnik a valóság szelet, egy tárgy új beállítása új tárgyat hoz létre, a madár repülésének pillanatában nem a madár, hanem a tánc minőségeit is magába sűrítő repülés lesz a fontosabb.

Tükröződés – Kiss Árpád fotográfiái

METAMORFÓZIS

Serfőző Attila kiállítása a Fókusz Könyvárúhá Galériájában

Serfőző Attila a Fókusz Könyvárúhá Galériájának négy éve rendszeresen visszatérő művésze: legelső önálló kiállítását itt rendezte 2005 márciusában. Azóta minden év tavaszán bemutatkozik Németh Jenőnél új anyagával, s csoportkiállítás keretében is láthattuk munkáját a galériában. Első jelentkezése óta több mint tíz önálló bemutatója volt (egy pályázati összeállításban Komáromban is szerepelt), s e május 2-i kiállítás után június 13-án a Déri Múzeum Baráti Köre szervezésében a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum Látványszobájában találkozhatunk ismét vele.

De a hagyomány helye Serfőző Attila számára a Fókusz azért is, mert alkotó-éjének másik oldalát, a képzőművészeti kifejezéssel párhuzamosan fejlődő irodalmi tevékenységét reprezentáló köteteit mutatja be ezen a helyen. Most a *Lélekfoltozót*, mely a harmadik kötete. *Színfalak mögött* címmel verseivel jelentkezett először 2006-ban, s egy év múlva jelent meg *Vallomás* című könyve. Ebben már a prózaíró is helyet követelt magának (öt novellával), a *Lélekfoltozó*ban pedig a novella olyan szintre ért, amely akár önálló prózakönyvben is teljes értékű írói mű. (Kötetének beharangozó értékelését a folyóirat előző kötetében olvashatták.)

Megfigyelhetjük, hogy Serfőző Attila a festményben nem elmesél (még ha a szituációnak fontos szerepe is van); nem dramatizál (akkor sem, ha a sors áll műveinek középpontjában); és nem valamilyen újmítoszt épít fel magának (bár ha a profán jelek vagy

környezeti elemek egy fajta időtlen megemelkedése figyelhető meg nála).

Az epikus történetből rendszerint egyetlen stációt emel ki (a kocsmasztalnál az összesűrűsödő pillanattól sejlik fel egy egész múlt – *Kiégve*). A *Céltalanul* allegorikus helyzetben a drámái – tehát sorsra vonatkozó –, tragikus értékvesztés helyzetét látjuk. Impresszionista kompozíciójában a színek és a hangulat játéka mellett az expresszív érzelmi kifejezés is alakítja a képet; s némileg melankolikus hangulatában is igen expresszív kép lett a *Korpusz* című festmény – az epikus, dramatizált és mitikus vonások helyett az allegorikus vonulat erősödik fel.

Serfőző Attila: Kiégve (olaj, vászon)

Serfőző Attila természetesen szimbólumokat is alkalmaz. Ilyen a híd, illetve maga az út – másutt az alkotó előéletére vagy jelenére vonatkozó, egy fajta névjegyként is használt bokszesztyűi –; a lelkiállapotok, s gyakran a magány-helyzet fény-árnyék segítségével való bemutatása, ám a természetes viszonyok helyett a mestersé-

ges fény – lámpa, öngyújtó – használata. Ugyanakkor a jelkép hiánya – mint maga is szimbólum – emeli az allegória szintjére Serfőző műveit.

Mire is gondoljunk? Csupán az említett festmények is tanúink lehetnek itt. A híd az életszakadékok fölött átvezető biztonságos út, de hiányzik a cél – tehát abban sem lehetünk biztosak, hogy miért jó nem venni tudomást a szakadékokról, ráadásul az anatómiai félszegség az úton lévő bizonytalanságára játszik rá. A kiégett embersors feltételez valamilyen hasznos élettartalmat, melynek a hiányával kell szembesülni, s szintén a jövőnélküliség tudatában.

A *Korpusz* szélmalma pedig egyszerre négy értelmezési mezőre nyitja meg az utat: az építmény csupán emlék, ma használhatatlan tárgy; a szélkerék (mint szárny) a repülésre való képtelenséget idézi (megint csak a hiányt, de ez már egzisztenciális és lelki vagy transzcendens hiány is); és irodalmi képzettársítása nyomán juthat eszünkbe, hogy a mai donquijotéknak nincsen mivel hadakozni, illetve nincsenek is már donquijoték. S a cím szakrális asszociációi valamilyen ál-

dozatvállalást sugallnak, transzcendens vágyat, tehát újra a hiányt.

S itt kanyarodhatunk tovább a látomás szintjéhez – Serfőző konkrét, tárgyiasított képvilágában is nagy szerepe van a látomásos, átémelt jellegnek. A nyers erő mögötti finom ráhangolódásokkal teremti meg az elvont és a konkrét, a lelki-szellemi és a tárgyi, a kitapintható és az álmok világában jelenvaló gesztusok és ösztönök között az átmeneteket. Teszi ezt anélkül, hogy hagyományosan realista lenne, hogy absztrakciós, elvont és formabontó megoldásokat alkalmazna, vagy hogy szándékoltan szürrealista elemek jelennének meg a látomásban. Leginkább a lírai groteszk jelzőt tartom érvényesnek Serfőző Attila több munkájára, amiben ott van az erő és a finomság, a testiség és a megfoghatatlan, olykor az anatómiai túlzás, de az esendőség viszonylagossá tétele, a kritika és a megbozcsátás is.

Serfőző Attila:
Korpusz (olaj, vászon)

Ezekre a belülről feszülő ellentetekre – melyek fontosak az atmoszférateremtésben – érdemes felidézni korábbi kollekciói közül néhány olyan címet, amely a válogatásokat egy-egy meghatározó gondolat vagy hangulat köré rendezte. *A színpalak mögött – Szerelmi álmok – Sodrásban – Hangulatjáték – Erő és szépség – Fényben – Számvetés – Vallomás*. A rejtőzködés, valamint a kitarulkozás, a keresés mellett az összegzés, a titkok faggatása és a szembenézés pillanata-

inak egyszerre megrendítő és védelmező fátylat lengedezettető atmoszférája nőtte körül a képeket, a festményeket és grafikákat. S az alkotó *Vallomásának* részesei voltunk, melyben ugyanúgy ott leltük a színpalak mögötti világot, akár a hétköznapok sodró lendületét, az élet érzéki átélésének gyakran erotikus, szinte zenei futamait vagy az erő és a szépség egymást fokozó mozzanatait, a tűnő hangulatok vagy a leltárkészítés állapotának helyzetrajzait.

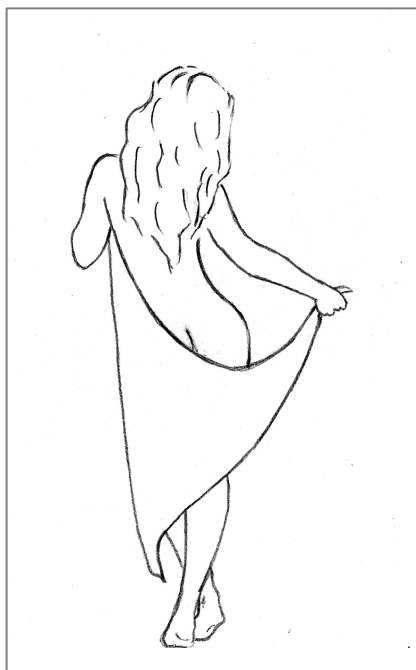
A legutóbbi „*Vallomásból*” most *Metamorfózis* lett. A szó egyaránt jelenti az átváltozást (ami lehet csupán egyszerű szerepjáték); az átalakulást (ami a behelyezkedésre, a szereppel való azonosulásra utal); illetve az átlényegülést (mely már egy magasabb szellemi szinten valósul meg, a teljes beleélés után azt a fokozatot mutatva, amikor már nincs mód a visszaváltozásra, a szerepből való kilépésre, hiszen nemcsak a karakter, hanem maga a sors is megváltozik).

Úgy vélem, hogy Serfőző Attila túlépett a szerepjátékon, immár a behelyezkedés, az azonosulás szintjére érkezett, és az átlényegülés nála tulajdonképpen nem mást jelent, mint azt, hogy megtalálja saját, eredeti identitását. Ebben meghatározó szerepe van az alkotásnak, a társművészetek párhuzamos művelésének, a festészetnek (grafikának) és költészetnek (prózának).

*Serfőző Attila grafikája
a Lélekfoltozó című kötetből*

Serfőző a novellákban és versekben sem feledkezik meg festői és grafikai alapjegyeiről. A festményben nem elmesél – de a történetben is fest, miközben a prózaeszközök kiváló alkalmazásával sors-alakulásokat érzékeltet, eme narrációban is nagy hangsúlyt helyezve a humorra, a groteszkre, az iróniájában megfogalmazódó jellem- vagy társadalombírálatra.

Költői világára pedig legjobban az érzéki jelző illik – s csak a legritkább esetben fontos a helyzet –, a lélekállapotok képi láttatásra törekvő rajzait feszíti a szenvedély, de a versekben fegyelmezi a vad áramlást, költői eszközökkel sűrít, miként a sűrítés (másutt a minimalizálás) jól kifejeződik a vonalrajzokban.

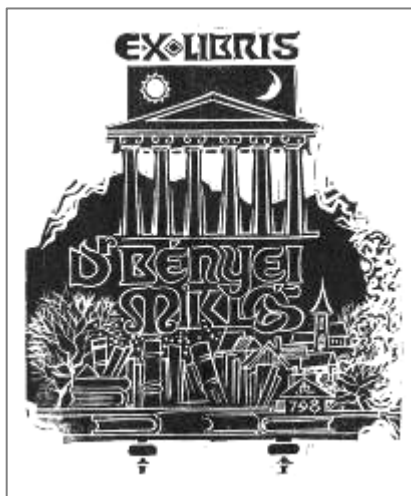
A CÍVIS SZELLEM NYOMTATOTT HÍRNÖKEI
Írások a debreceni könyv- és lapkiadás történetéről
BÉNYEI MIKLÓS tanulmánykötete (Debrecen, 2007.)

Dr. Béneyei Miklós helytörténeti kutatóként és könyvtárosként több mint 40 éve foglalkozik a debreceni könyvkiadás és időszaki sajtó múltjával. Miként történészi érdeklődésének középpontjában is a reformkor, illetve a 19. század áll, könyv- és sajtótörténeti kutatásai is ezt az időszakot vizsgálják elsősorban, de a debreceni könyvkiadás múltjáról írott tanulmányai (s esszéi, könyvismertetései) a 20. század néhány jelenségére is reflektálnak: például Kenézy Gyula betegápolóknak szóló 1910-es tankönyvét, az *Új Írók* sorozatot, a *Túl a Tiszán* című 1954-es antológiát, az 1909-es debreceni *Petőfi-kiadást*, a *Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyveit* vagy az 1992-ben alakult *Debreceni Bibliofil Műhely füzeteit* ismertette.

A könyvkiadásról szóló karcsúbb fejezet élén (ha a mutatókat nem számítjuk is, a 250 oldalból mindössze 70 szól erről a területről) egy átfogó ismertetés áll a debreceni könyvkiadás múltjáról és jelenéről, melyben Béneyei Miklós már 1987-ben felhívta a figyelmet egy monografikus debreceni kiadástörténet hiányára. (Áttekintő esszéje eredetileg a Debreceni Szemlében jelent meg, s bár Béneyei vázlatnak szánta munkáját, ebből az írásból is kiderül, hogy mögötte igen gazdag ismeret- és forrásanyag áll.

S ha hozzávesszük ehhez a bevezetéshez az aktuális fejezetben található többi cikket, az említett hiány a több mint húsz év alatt nagyrészt ki is töltődött, így a rendszeres kiadástörténeti monográfiához (az úgynevezett szintézismunkához), már csak néhány további tanulmánynak kellene elkészülnie,

azokat a meglévőkkel együtt illesztve be az áttekintés kronológiai és szemléleti rendjébe.

*Exlibris dr. Béneyei Miklós
Szilágyi Imre linómetszete (op. 798)*

A debreceni lapkiadásról szóló tekintélyes fejezetet azonban, ha a szó szoros értelmében nem is tekinthetjük szintézismunkának, nyugodtan értékelhetjük azt a debreceni sajtótörténet monográfjaként. Érdemes lenne ezt önállóan is kiadni, dokumentumokkal illusztrálva a kötetet, s a magam részéről csupán egy olyan nagyobb fejezetet illesztenék ehhez, amely az itt is olvasható *Jókai Mór, a debreceni újságíró* című íráshoz hasonlóan egy fajta publicisztikatörténeti kitekintést is adna a debreceni sajtóban jelenlévő szépíró-publicisták tevékeny-

ségének vagy a róluk szóló reflexióiknak a tükrében.

S munkatársakra is lehet itt számítani: Bényei Miklós testvére, Bényei József a *Szellemek és délibábok* című kötetben fontos adalékokat közölt a „szűkebb haza” folyóiratairól; Bakó Endre számos tanulmányt adott közre neves publicisták és Debrecen kapcsolatáról (köztük Wass Albertről, Kosztolányiról, Móráról, Adyról); de Ady Endre és Móricz Zsigmond debreceni újságíró éveit megfelelően feldolgozta Szabó István Géza – magam Krúdy Gyula debreceni újságíró időszakáról írtam –; Nagy Zsuzsa önálló könyvből adta közre a *Néplap* és a *Hajdú-bihari Napló* első fél évszázadának történetét 1994-ben. És a vállalkozás azért is lehet „könnyebb”, mert nem négy és fél évszázadot kell áttekinteni, „csupán” 165 esztendő: 1843. szeptember 4-én jelent meg ugyanis először a *Debrecen–Nagyvárad* *Értesítő*, mely majdnem hat évtizeden keresztül, 1902-ig állt fenn.

Bényei Miklós erről a lapról külön cikket is közölt 1990-ben az *Erdélyi Tükör*-ben; a debreceni sajtó másfél évszázadáról 1993-ban jelent meg hosszabb újságcikke a *Hajdú-bihari Napló*-ban; a polgári fejlődés és a helyi sajtó viszonyáról írt esszét 2004-ben a *Debreceni Disputa* hasábjaira. Mint Bényei megállapítja: „Debrecen történetének sajátos ellentmondásai közé sorolható az is,

hogy (...) csak viszonylag későn, a magyar nyelvű időszaki sajtó megszületése után több mint hat évtizeddel jelent meg az első újság” Debrecenben, miközben volt nyomda, létezett egy viszonylag színvonalas szellemi elit, tehát a városban és környékén megfelelő közönség is verbuválódhatott volna.

Külön kiemelem Bényei Miklós valóban monografikus igényű és mélységű tanulmányát 1918–19 debreceni sajtójáról, a helyi sajtóviszonyokat 1944 októbertől és 1945 áprilisa között minden szegmensében feltáró írását, kiegészítve azt a nagyjából ugyanerre az időszakra vonatkozó tanulmánnyal, mely *A debreceni sajtó a közoktatás megújulásáért* címmel olvasható a kötetben. Előbbi tanulmányok a megyei levéltár évkönyveiben és a *Debreceni Szemlé*-ben jelentek meg, *A debreceni sajtó 1944 után* című tanulmány pedig a *Debrecen története* ötödik kötetében.

A szintézismunka megszületését ösztönözve Bényei valószínűleg ilyen jellegű feldolgozásokra utalt, ám rendszeres debreceni könyvkiadás- és sajtótörténet híján egyelőre *A civis szellem nyomtatott hírnökei* című könyvet is jól tudják használni nemcsak a szorosabb értelemben vett helytörténettel foglalkozók, de a magyar- és történelemtanárok is, nem beszélve a sajtómunkásokról, akiknek nem ártana időről-időre ez irányban is tájékozódniuk.

TÓTH MÁTHÉ MIKLÓS újabb kulcsregénye: AZ ANGYALOKAT HAJNALBAN VISSZAHÍVJÁK – életünk könyve – Debrecen, 2008

Tóth-Máthé Miklós Kölcsey-, Holló- és Károli-díjas író 30. könyve jelent meg tavasszal. Ez a mostani naplóregény is az író kulcsregényei közé tartozik. Az első ilyen könyv a *Tapshoz kérem a szereplőket!* című novellafüzér volt (ön-

életrajzi vezérmotívumként a prózaírói váltást megelőző színészkariere során megismert világból merítve élményeit); a *Pecúrok* a kollégiumi kisi diákság külső és belső atmoszféráját dolgozta fel; a *Figuránsok* című regény az 1956-os for-

radalom és szabadságharc, illetve az azt közvetlenül megelőző időszak lírai erővel megrajzolt – a fikciós továbbgondolásban drámai zárású – személyes feldolgozást adta; majd az *Anyám könyve* címmel megjelent „visszaemlékezés” egy korszak (benne a felnőtté érő ember) esszévallomása volt; gyermekeinek „könyve” lett a *Megírod, apa?* címmel kiadott kispróza-kötet; a *Múlt időben* tiszalúci emlékkönyv, benne a szülőfalu öröksége és nosztalgiája elevenedik meg; s most az első verseskönyv, a *Hiányod hűsége* után, a Feleségnek állított monumentális emléket.

Enikővel 1977-ben ismerkedett meg az író Tiszalúcon – akkor már szakítva a színészettel, a találkozás emlékét az *Anyám könyve* is őrzi –, de *Az angyalokat hajnalban visszahívják* nem itt kezdődik, hanem a jelenben, a Kedves halála után, halálának évfordulóján.

Írás közben érzük Tóth-Máthé Miklóst, mintegy az írásra reflektálva, illet-

ve mindarra, ami az írással összefügg, aminek az írás a metaforája: az életre és a hitre, a szerelemre, a családra, magára az időre, melynek mérője nem valamilyen egyetemes szerkezet itt, hanem a közös élet és a múlt időben való lét természetéből adódóan az egyszerre fizikai, lelki és szellemi hiány.

Tóth-Máthé Miklós éppen ezekkel a kurzivált, jelen idejű, reflektáló bekezdésekkel – kiváló, bár a modern prózában nem példa nélkül való regényszerkezeti kompozíciós megoldással – érzékelteti, hogy az idő az emlékezés számára szabadon kezelhető, s ebből megint csak törvényszerűen adódik a megoldás, hogy a közös életen túlra is tekint: a sajátjára és az Enikőére.

A találkozásukig a személyes életutak párhuzamosan futnak (a visszavetítő relativizálással azonban minden, másiktól független életeseménynek megtaláljuk a külön sorsok eggyé fonódásának tükrében megvilágosodó célját), de a közös élet párhuzamai innentől átfedik egymást. A jelen reflexiói ezt a sorsközösséget is visszaoldják egy egzisztenciális térbe és időbe – hiába a naplószerű feljegyzések sora, a hiány lassan eltűnik (s talán éppen ezért), Enikő pasztikusan elevenedik meg az emlékezésben, miközben egy társadalmi környezet finom utalásos kritikáját is kapjuk.

Különös ez a létidő: egyszerre transzcendens és érzéken realista. Nem egyszerű múltban kalandozás, nem a múlt megváltoztatása, jelenné tétele, nem is a jelenben való lét biztonságának keresése a múlt megidézésével. Az írás külön-idejének valósága teremti újjá magát az író, a legtökéletesebben abban a pillanatban, amikor a feleség meghal.

Tulajdonképpen egy anti-egzisztencialista dráma éled a regényben: nem a hiábavalóság uralja a teret és az időt, de még csak nem is a hiábavalóság körülmenyeinek és okainak a nyomába ered a hős, hanem a tragédiában is keresi az

okszerűséget, mely a hit által érhető a hős számára, aki Enikő lenne, mégis a férj (mint narrátor és társ) a szubjektum-középpont. Pontosabban, narrátortársakról van szó, hiszen minden szinten az eggyé válás fokozatait érezzük.

Ha a biografikus esszéregény narrációs megoldásait vizsgáljuk, megállapítható, hogy Tóth-Máthé Miklós itt alkalmazza ezek leggazdagabb változatait, s éppen a fenti látens szándék tükrében. A jelen idejű reflexiók, a visszatekintés, majd a kronologikus sorpályák ebbéli szerepét már említettem. De itt sorolom még a monológ-rajzot, a megszólítást és a dialógusokat. A párbeszédreszek természetes modulációja is jól simul az első és második személyek közé, az írónak és a feleségnek szinte ugyanaz lesz

a hangja, s a lamentáló jelleget a kellő helyen mindig megszakítja a dialógus.

A párhuzamos életrajzokat is idéző „kettős biográfiának” vélte Tóth-Máthé Miklós könyvét a régi barát, Páncél Lajos az írónak küldött levelében. „Törődelmesen bevallom, hogy az utolsó – ’az angyalok hajnali visszahívásáról’ szóló fejezet olvasása közben – bizony könnyes lett a szemem. Pedig – s ezt mint férfi a férfinak mondom – ’volt hegyivadász’ már nem igen szokott sírni” – hallom a levélsorokat.

Ez a harmincadik lett a legszemélyesebb könyv. Az „angyalok hajnali visszahívása” számára is hívás volt: prózaművészete új színekkel gazdagodott.

PAPP JÁNOS: RÁMCSUKÓDOTT AJTÓK MÖGÖTT

– versek; *Hajdúböszörmény, 2007*

A 31 éves Papp János első verseskötete „váratlanul látott napvilágot, de kész költőt mutat a nyilvánosságnak” – írta a tekintélyes (210 oldalas) bemutatkozó, 120 verset tartalmazó kötet ajánlásában Székelyhidi Ágoston, aki szerint Papp János számára a költészet olyan menedéket jelent, amelyet maga választott, megbecsül és illően bánik vele. A magányról szólva nem járja körül a sors fogalmát – a magány mintha valóban nem is lenne sors, csupán helyzet –, ám körbejárja a közvetlen tárgyi környezetet, s azt is csupán azért, hogy kontrasztos rajzot adjon belső világáról, hogy amikor a magány egyetemes élménye visszaérzi magát a lélektükörben, feloldódjon a jelentéktelenné halkult tiltako-

zásban. Mert nincs tiltakozás, helyette megállapítás és leltár van, az önismeret fokozatait éli át a költő, az önvallomásban maga is feloldódik, és bár nem beszél a sorsról, érzi és érezteti a sorsszerűséget. Többnyire hosszabb verseket ír, nem egyszer a gondolati költészet igényével (formai bravúrként benne a *Vázlatok* című, csupán a mester-szonettet nélkülöző szonettkoszorúval), most mégis csak egy rövid szakszt idézek – az *Egyedül* című versből:

*Ma füállattal alkonyult.
Nehéz némaságot fúj a szél.
Görbe háttal zsebbe nyúl,
és a háztetőkre ül az éj.*

Pontos rajz a kintről s a bentről. Mint egy metszet a terek találkozásáról.

Vitéz Anna Veronika (4 éves) rajzai

HERCEGFIK ÉS KIRÁLYLÁNYOK

(Fodrásznál volt a rét...)

Fodrásznál volt a rét,
s egy csöppnyi margarét'
bújt szoknyád mögé
bársony napsütésben.

Fűszálhoz sárga ék,
zöld mezőn Napba lépsz,
s angyalport fú a szél
a báránys égen.

(Jöjjetek, hozzatok)

Hercegfik és királylányok,
jöjjetek, jöjjetek!
Rozmaringot, mályvalángot
hozzatok, hozzatok!

Liliommal, orgonával
teljen meg fényetek!
Gyógyítsátok búzatánccal
szememet, szívemet!

(Pörög a szoknyád...)

Pörög a szoknyád,
tulipánt rajzolsz
fodraiból:

pirosat, sárgát –
koronád lesz mind
álmaiból.

Sugarad hét ág,
csalogány szíve
tenyeredben –

az egész erdő
dala kél karcsú
leveledben.

(Táncol a királyné...)

Táncol a királyné:
homlokán szivárvány,
topánja szarkaláb,
hajában harmat-ág.

Hercegfő hold ölen
hintázik, s könnyedén
szakajt egy csillagot,
szerelmi zálogot.

Az ég az éjszaka,
a föld a Nap tava –
a táncba szikra gyúl,
s a rét is elpirul.

(Volt egy herceg...)

Volt egy herceg, Matyika,
beszorult a fába,
s lett belőle galiba,
nem ment iskolába.

Sárkányokat kergetett,
azt mondta, a fában
hét sárkány is bent rekedt,
jegénye odvában.

A meséről lemaradt,
nem lett hercegnője,
a lába meg bedagadt,
nem fér a cipőbe.

(Vitéz Anna Veronika rajza)

BÁRÁNYKÖNNYEK

Folytatásos regény (II. rész)

3.

Már lassan két éve annak, hogy Martinka Emília az igazira várt. Előtte is ezt tette folyton, de most azzal a különbséggel kereste a férfit, hogy már nem hajszolta a nagy Őt, hanem tényleg várta. Ez a várakozó álláspont az ő korában megbocsáthatatlan tétlenségnek tűnhetett, hiszen a nők ilyenkor kezdenek kétségbe esni. Se karrier, se család, a tapasztalat egyre válogatósabbá tesz, miközben könnyörtelenül átrendeződnek az esélyek: úgy tűnik, hogy az első adandó alkalom a házasságra mind inkább az utolsó alkalom is. Az idő Emíliát is sürgette.

Nem tudta azonban kitörölni emlékezetéből a két évvel ezelőtti születésnapját, amely az egész viselkedését megváltoztatta. Emília szerette, ha leskelődnek utána. Harmincadik születésnapján éppen facér volt, s míg a fürdéshez készült, nyitott ablaknál, teljes fényárban meztelenkedett. Ám mohó férfiszemek helyett csak egy varjú szállt az ablak párkányára. Nézte egy darabig Emíliát, majd káromva elrepült. Emília akkor este felbontott egy üveg konyakot és lassan, de biztosan berúgott.

Amikor harmadszor is öntött, a konyak olajos csillogásában meglátta a varjú elmosódott tekintetét. Megborzongott, a gyomra émelyegni kezdett. Valaki megkocogtatta kintről az ablakot, amit időközben bezárt. Emília sejteni vélte, hogy a varjú jött vissza. A félelemtől liftezni kezdett benne a konyak, s ahogy az ilyenkor más alkalommal is előfordult nála, éppen csak kiért a fürdőszobába, és az egészszet a csapba öklendezte.

Az italtól megundorodott, nem volt kedve semmihez sem. Jobb híján betette a lejátzóba egyik kedvenc filmjét: *Mi kell a nőnek?* – Mel Gibsonnal. Habár éppen az előző pasija mondta, hogy ez inkább férfiaknak való film, mert megélhetik általa azt az illúziójukat, hogy egyszer talán képesek lesznek megérteni a nő vágyait. Azért Emília is örült volna egy ilyen férfinak, még ha nem is Mel Gibsonnak hívják, hanem Kovács Bélának, harmadany-nyi sármmal, és a humorérzéke eléri legalább a tíz százalékát az amerikai fickóénak.

Most azonban egy ilyen Kovács Bélára sem vágyott. Bevett két szem altatót, reggelre elfelejti az egészszet.

Másnap elég nyomottan ébredt, mikor hat óra húsz perckor jelezni kezdett a telefonja. Pedig aludt legalább tíz órát. Összeszedte magát, s míg öltözött, ösztönösen dobálta félre ruháit, melyek testre szabása – egyéb-

ként majdnem a teljes ruhatár összeállítása – azt a leplezetlen célt szolgálta, hogy ne hagyja hidegen a férfiak tekintetét. Persze, az önkormányzatnál azért be kell tartani egy öltözködési minimumot, de úgy gondolta, hogy ebbe belefér egy bő fekete nadrág és egy méreténél két számmal nagyobb sötétkék pulóver.

Kerülte a munkatársakkal való beszélgetést is, igaz, aznap a szokásosnál több munkája volt. Kollégájánál, aki gyereket várt, komplikációk léptek fel, pedig még csak az ötödik hónap végén járt, veszélyeztetett terhesség miatt kiírták, így átmenetileg (hirtelen jött megoldásként) őt bízták meg a pályázatfigyeléssel, és neki kellett a kapcsolatot is tartani a pályázati céggel.

Férfi nélkül telt el a tavasz, a nyár is, két barátnőjével mentek el nyaralni a horvát tengerpartra, és maga döbbsent meg a legjobban, hogy semmi kedve nem volt bepaszni. Egyszer azt gondolta, hogy megöregedett, rög-tön utána élvezni kezdte az érett, fiatal nő önállóságát.

Nem burkolózott be a magányba, rendszeresen járt társaságba, ám diszkréten elhárította a férfiak közeledését. Akkor is csak mosolygott, amikor az egyik építkezési vállalkozó ismerőse célzott iróniával megjegyezte, hogy csak nem a legújabb divatot követi, már ami a megváltozott nemi identitását illeti.

Az identitásával semmi baj nincsen, mondta Emília, s hirtelen azt a buta választ adta, hogy fogadalmat tett. Jövő év szilveszteréig vezekelni fog korán elveszített szüzességéért. Ráért volna annyival később kezdeni, mint amennyit most kihagy. S ez a fogadalom-ötlet hamarosan neki is megtetszett, habár a szigort ugyanolyan ostobaságnak tartotta, mint a könnyelműséget.

Emília továbbra is tetszett magának, ezután is gyakran kapta magát azon, hogy titokban figyeli, nézik-e, ám szemérmetlen ösztöne szublimálódott a szingli felsőbbrendűség hamis tudatában.

A 2006-os önkormányzati választások semmilyen alapvető változást ne okoztak a város életében, hacsak azt nem, hogy Debrecen jobboldali pozíciója még jobban megerősödött, ha lehet, még jobboldalibb lett. Sokakban újraéledt a „csak azért is” virtusa, amin Emília jobb híján mosolygott, mert – számos munkatársával ellentétben – benne nem buzgott túl az ideológiai elkötelezettség, ezt azonban kellő diplomáciával titkolta.

Szinte észre sem vette, hogy másfél év telt el férfi nélkül. Nem számolta a napokat. (Persze, ez nem igaz, egyre gyakrabban eszébe jutott, mennyi idő van még 2007 szilveszteréig, s már az előző év végén eldöntötte, hogy akármilyen is lesz, nagy bulit fog rendezni, már amilyen nagy bulira alkalmas lehet másfél szobás lakása.)

Novemberben Pestre utazott egy kis csapat a gazdasági ügyekért felelős alpolgármesterrel – polgári vezetésű önkormányzatoknak rendeztek egy fórumot –, utána fogadásra voltak hivatalosak. Találkozott egy kopasz pincérral, aki kiszúrta őt, legalább is ennek tulajdonította, hogy kétszer is

leöntötte pezsgővel. Azzal az ürüggyel, hogy majd versben kér bocsánatot tőle, elkérte az e-mail címét.

Levelezni kezdtek. Az ígért verset azóta sem kapta meg tőle, de Bódogot – így hívtak, Keserű Bódog, Emília már a nevét is fölöttébb szórakoztatónak találta – meghívta a szilveszteri buliba, amit elhatározásához híven már az ősszel elkezdett szervezni.

Közben kiderült, hogy Bódog az újesztendőt Debrecenben kezdi, itt talált munkát magának. A férfi arra is tett egy utalást az egyik levelében, hogy Emília miatt költözik Debrecenbe, és ezt egyáltalán nem érzi áldozatnak, mert neki bármit megér, hogy akár naponként is láthassa.

Keserű Bódog óvatosan udvarolt, persze, az is lehet, hogy csak Emília vélte udvarlásnak a férfi leveleit. Mindenesetre nem érezte idegennek a lehetőséget, hogy hosszú idő után komolyabban is megismerkedjen újra valakivel, illetve, ha a komolyságról van szó, lehet, hogy először.

Erikáék hozzák a malacsültet, Ivánék az italról gondoskodnak, Csilla és a húga bőléjára sokan esküsznek, süteményeket az édesanyja készítette, Bódog egy üveg meglepetést ígért. Ja, és Lajos lesz a társasjáték-felelős.

4.

Berta Bertalannak fázott a feje, hogy kopasz lett, tudomást kellett venni a saját fejről, de olyan volt, mintha egy idegen tömeg lenne a nyakán, mindemellett egyszerre könnyűnek és üresnek érezte. Pedig alaposan felzaklatta Bódog ötlete, de minden olyan megfoghatatlanul nyálkás volt, mint a füle tövébe csorgó hólé.

Újdonsült albérlete felé gyalogolva, zavarta, hogy mindkét keze foglalt (egyikben a laptopot, másikban a férges tequilát és saját aktatáskáját vitte), visszatartatlan kényszert érzett, hogy végigsimogassa tar kobakját. A zebránál várnia kellett, míg zöldre vált a lámpa. A laptopot lába mellé tette, és beletenyereelt ragadós és síkos koponyájába. Aztán gyorsan el is kapta onnan, kezét beletörölte a nadrágjába, az érintés arra emlékeztette, mintha bőre a nem megfelelő helyen távozó testnedvekkel találkozott volna.

Új munka, új város, portaszolgálat, Emília, megfigyelés, házibuli... Berta Bertalan Keserű Bódog szerepében, kaland, zsarolás, lehetőség... Lehetőség, új élet, nem az ő élete, neki nem is volt élete... Kész örület ez az egész, pedig még nem is történt semmi, gondolta.

Kibányászott a nadrágjából egy csíkos szövetzsebkendőt, és szárazra törölte a fejét.

Vajon melyik szatyorban lehet a sötétzöld farmernadrágja? – nézett szét a kis szobát beborító csomagokon. Nem hozott sok ruhát, úgy gondolta, hogy két- vagy legfeljebb háromhetente hazautazik majd Egerbe, tisztára

cseréli a szennyeseket. Az alsóneműt kimossa a csapban, de az ingekkel nem bajlódik. A zöld farmerhez a bordó póló jó lesz, s van egy zöldes-szürke gyapjú zakója – tökéletesen illik az alkalomhoz. A zakó külön vállfán volt, hogy ne gyűrődjön, a harmadik táskabontásra a farmer és a póló is előkerült.

Egy gyors borotválkozás, csak nehogy megvágja magát a kínos röhögés közepette. A tükörből ugyanis egy fölöttébb nevetséges arc nézett vissza rá. Ezt az Emíliát majd abba az irányba kellene terelnie valahogy, beszélje rá, hogy növezzze vissza a haját.

Átöltözött, van még egy jó órája, hogy átolvassa Bódog és Emília levelezését. A számítógép beüzemelésével most nem töltötte az időt, egyébként is ki kell még tapasztalnia, hogyan működik a mobil internet, inkább elővette a dossziéból a nyomtatott lapokat.

Szerencsére nem volt sok levél, Bódog szűkszávúan, de lényegre törően fogalmazott, Emília viszont beszédesebb volt. Megírta, hogy a szülei elváltak, az apja már vagy tíz éve Amszterdamban dolgozik, tőle kapott lakást ő is, a húga is, aki még csak most főiskolás. Aztán beszélt a saját munkájáról, hogy a humán kapcsolatok mellett most a pályázatok tartoznak hozzá. A harmadik levelében bevallotta, hogy egy ideje nincsen párkapcsolata, homályos utalásokat tett az előéletére, miszerint szüksége volt egy kis magányra, hogy át tudja gondolni a döntéseit. Írt arról, hogy szeret focimeccsre és kiállításokra járni, van egy bölcsészdiplomája és egy felsőfokú angol nyelvvizsgálója, most éppen olaszul tanul, és elvégzett egy felsőfokú szakképzést gazdasági kommunikációból. Nincs kedvenc színe (korábban a vörös volt, még a haját is befestette, de most újra természetes barna), nincs kedvenc zenéje (talán a Republic, s inkább a régebbi számok), de van kedvenc focistája (Sándor Tamás, „ő is kopasz”), és kedvenc írója is van, sőt, egyenesen kettő: Moravia és Kundera.

Bertalant egy fajta intellektuális izgalom töltötte el ennek az utóbbi két névnek az olvastán – legalább lesz miről beszélgetniük, bár azért nem volt teljesen meggyőződve róla, hogy éppen egy szilveszteri buli lenne a legalkalmasabb például a cseh-francia irodalomról való eszmecseréhez. Majd kicsit elmélázott, Kunderát ugyanis alkalmatlannak találta arra, hogy kedvenc olvasmányja legyen a nőknek. Emília Kunderához való viszonya eleve magában foglalhatta a provokatív jelzőt is, és ha nem ma este, egyszer azért meg fogja kérdezni tőle: Mit szól hozzá, hogy Kundera férfihősei egytől egyig eszközként használják a nőt saját boldogtalanságuk fokozásához?

Nem mérlázhatott azonban az irodalom pszichológiai vonatkozásain, figyelemztette magát az idő szokottnál gyorsabb múlására, vissza kell térni a levelekhez. Bertalannak feltűnt, hogy Bódog az első pillanattól kezdve nem magáról, hanem róla írt, tehát már hetekkel korábban kiszemelte szerepének eljátszására. Nem igaz, hogy közbejött egy másik munkája, eleve őt gondolta ki erre a feladatra, és ettől még jobban szorongani kezdett.

De Bertalan most a miértekkel nem foglalkozott, igyekezett akként fel-fogni a dolgot, hogy az egész csak egy játék, félig-meddig szélhámosság, de mégsem az, mert van szerződése róla, és még pénzt is kap érte, és bérszerelmesnek lenni sokkal jobb, mintha mondjuk, bérgyilkosnak szegődött volna. Különben is, nem akarta, hogy szerencsétlen apjának valami baja származzon a hülyeségéből.

Bódog arra is tett néhány apró utalást, hogy szeretne komolyabban megismerkedni Emíliával, és éppen ezért döntött a debreceni munkalehetőség mellett. Azt írta, hogy az utóbbi időben megfogyatkozott a bizalma a nőkben, volt ugyanis egy nagy csalódása, de az új környezetnek hátha sikerül helyreállítani ezt a bizalmat.

Bertalan sóhajtott egy nagyot, és mintha segítséget várt volna, tehetetlenül nézett rá a Shakespeare-kötetekre és az eperlekvárra. Erről jutott eszébe, hogy Bódog valamilyen verset ígérhetett Emíliának, legalábbis erre utalt a nő egyik utóiratban tett, talányos, rémes-rímes megjegyzése („A verset még mindig várom, a pezsgőfoltra, a ruhámon!”). Ha szóba kerül, legfeljebb elmondja Shakespeare egyik szonettjét, tud fejből vagy négyet is, a maradék száztövennel még adós a világirodalomnak.

Indulni kell, nyolc óra lesz tíz perc múlva. Emília címét és telefonszámát a biztonság kedvéért beírta a noteszébe. Útban az albérlet felé látott egy taxit, a telefonszámot könnyen megjegyezte, hat darab négyes. Rendelt egy kocsit, a konyhapultról magához vette a tequilát a féreggel.

Végig az új nevét ismételte magában, nehogy véletlenül az igazin mutatkozzon be. Kisfiús zavarában még a taxisnak is ezt mondta köszönés helyett:

- Keserű Bódog vagyok.
- Örvendek, uram. Én meg Bakos János. Hová lesz a fuvar?

5.

Erika még az egyetemen lett Emília barátnője. Mátyás, a művelődéstörténet tanára mind a két lánynak tetszett, versenyeztek, hogy kinek sikerül hamarabb elcsábítani. Mátyás tizenöt évvel volt idősebb, nős volt, két kisfiú apja. Egyébként Hunyadi volt a vezetékneve, s ezen a két lány is jót szórakozott, maguk között csak Királynak hívták. Emília a csábítási trükkök tucatjait vetette be, a negyedéves tavaszi szünet után viszont Erika büszkélkedhetett azzal, hogy összejött a „királlyal”. Nemcsak a neve miatt hívták így maguk között a tanárt, hanem az orra is olyan művészi volt: férfiasan reneszánsz ívben hajlott.

Kapcsolatuk néhány hónap múlva megszakadt, Mátyáson látszott, hogy mindenféle közeledés elől elzárkózik, eldöntötte, hogy megint normális családi életet kíván élni, és Emília fölöslegesnek tartotta, hogy második-

ként rástartoljon. Öt éve azonban Erika meghívta az esküvői szertartásra, aki akkor már túl volt egy hirtelen jött, szerinte az egész lelkét megrengető, de annál sikertelenebb házasságon, végre Mátyás is elvált, megtudta, hogy a felesége már az egyetemi kalandja előtt is csalta – és ez azóta is így van, mondhatni: folyamatosan.

Erika egy év múlva ikreket szült, és Emíliát kérte meg, hogy legyen a lányok keresztanyja. Erika is, Mátyás is örömmel vette tudomásul, hogy Emília felhagyott a férfifaló életmóddal, és csupán néhány kísérletet tettek arra, hogy férjhez adják. Emília viszont tartotta magát fogadalmához, s ha olykor meg is ingott ebben az elhatározásában, a varjú tekintete mindig emlékeztette harmincadik születésnapjának traumájára, már ami a felismerést illeti, hogy ne tárgyképzet legyen a férfitekintetek tükrében, hanem merjen szembenézni saját, igazi tükrevel.

Erika nagyon kíváncsi volt Bódogra, akiről csak annyit tudott – apróbb beszélgetésfosztlányokból összerakott, távirati stílusú jellemzést fogalmazva meg –, hogy nagyjából velük egyidős, alacsony, kopasz és jókedvű. Nem debreceni, munkája miatt csak most költözik a városba. Pesten ismerkedtek meg egy fogadáson, Bódog kétszer is leöntötte Emíliát pezsgővel, a barátnöje pedig az őszinte megilletődöttség báját vélte felfedezni ebben az ügytelenségében.

Emília meghívta Bódogot is a szilveszteri buliba, úgy intézte, hogy a férfiak és nők aránya egyenlő legyen. Lajos nem számít, ő fölösleg volt, már ami a párokat illeti, egyébként elengedhetetlen tartozék. Negyvenéves, megrögzött agglegény, számítógépszeni, és ellentétben az informatikusokkal – akik az érzékeny emberi viszonyokat nem, csupán az érzéketlen számítógépes rendszereket képesek átlátni –, kiváló szervező, móka- és játékmester, az önkormányzati számítógépes park egyik munkatársa.

Lajos már hat órákor megérkezett, és letelepedett az átmenetileg italtultnak kinevezendő íróasztal mellé, ahol még volt elég hely, mert Ivánék szállítmánya kicsit késett. Mindenféle színes kartonokat rendezgetett, a sárga lapok hátuljára feladatokat másolt a magával hozott papírlapról egy különleges filctollal. Azért ezt a kézi megoldást választotta, mert a szöveg csak UV-fény alatt olvasható, az erre alkalmas öngyújtókat azonban egy másik feladat megoldásával lehet elnyerni.

Hét óra körül Iván két üveg rövid itallal, két karton borral és néhány üveg pezsgővel jelent meg. Azt mondta, hogy az üdítőket és a söröket is megvették, de azokat Csillánál tették le, majd a lányokkal együtt elhozzák. A bornak elég lesz az előszoba hidege, a pezsgőknek viszont kellene egy kis hely a hűtőben.

Iván Emília unokatestvére volt, egy lízingközvetítő céget vezetett, a barátnöje, Csilla pedig az egyik banknál dolgozott, amellyel a cég kapcsolatban állt. Csilla munkatársára, a visszafogott külseje ellenére is mérhetetlenül vonzó Zitára Iván barátja, Pisti vetett szemet, s hogy véget vessen a

forró kása kerülgetésének, ehhez kiváló alkalomként ígérkezett a szilveszteri, baráti buli.

Zita egyébként postai alkalmazott volt egy bevásárlóközponti fiókban, és Pisti azzal kezdte az udvarlást egy csekk befizetésekor, hogy ő ki nem állhatja a Fradit, de képes lenne megszeretni, ha Zita a munkája után elfogadná a meghívását egy kávéra. (A lány nevét a fehér blúzon lévő kitűzőről olvasta el, és a Fradi-hasonlatot is megmagyarázta, a postai színösszeállításra utalva: a hölgyek egyenruhája fehér blúz és zöld sál volt.) Zita csak mosolygott, a meghívást elhárította, Pisti azonban megvárta, amíg elfogy a sor – erre majdnem fél órát kellett várnia. Arra gondolt, hogy az ártatlan kávé helyett rögtön komoly súlyt ad az invitálásnak: megkérdezte, hogy ráér-e szilveszterkor. Zita azt mondta, hogy már van meghívása.

Két nap múlva Iván telefonált neki, hogy megbeszéljék a szilvesztert, Csilla hozza a barátnőjét is, beülhetnének egy kávéra valahová, hogy összeismerkedjenek. Amikor beszállt Iván autójába, mindenkinek enyhe derültséget okozott a véletlenek egybejárása. Zita lesütötte a szemét, Pisti pedig büszkén kihúzta magát: „Lám, lám! A kávé és a szilveszter is összejön” – mondta leplezetlen sikermámmal.

Zita kicsit feszengett, zavarta, hogy Pista nem kevés önelégültséggel fixirozza – nem volt ellenszenves neki a fiatalember („Mennyi lehet? Harminc–harmincöt éves?), de különösebb vonzalmat sem érzett iránta, inkább attól félt, hogy a férfi csak egy újabb trófeára vágyik. A viselkedéséből arra következtetett, hogy van gyakorlata a hódításban, ezért – mint ez ilyenkor lenni szokott – jóval többet gondol magáról, mint ami.

Csilla húga, Manuéla még főiskolás, ő úgy tervezte, hogy a barátjával jön, akivel éppen szétmenő félben voltak. Ha sikerül újra összeizzasztani a kapcsolatukat, nem is maradnak sokáig, még éjfél előtt lelépnek, és a főiskolás csapatnál folytatják hajnalig, az egyik csoporttársa szüleinek háromszintes házában.

Emília rajtuk kívül a pályázatíró csapat vezetőjét, Mártát is meghívta még – akinek a bátyja a területfejlesztési minisztériumban dolgozik –, a barátnőjével, illetve párjaikkal együtt. Ők nem ígérték biztosra érkezésüket, azt mondták, ha nem ragadnak ott Hajdúszoboszlón, akkor elmennek Emíliához.

Bertalant nyolc előtt két perccel tette ki a taxi a ház előtt. A Miklós utcára tulajdonképpen gyalog is odaért volna húsz perc alatt, ha ismeri a járást, de nem ismerte. A taxik már ünnepi tarifával közlekedtek, mint a délutáni lánegos illata. Bertalan erre csak akkor jött rá, amikor fizetett.

Nem akart pontban nyolckor csengetni, úgy gondolta, illendőbb néhány perccel késni ilyenkor. Próbált lábujjhegyre emelkedni, belesni az ablakon, de a sötétítő el voltak húzva. Átsétált a túoldalra, hogy előbb kívülről barátkozzon meg a házzal, majd visszament, a bádogkapu mellett négy csengő jelezte a megviselt vakolaton, hogy az udvarban négy lakás van.

A legfelsőre az volt írva, hogy „Martinka E.” – Bertalan vett egy mély lélegzetet, megnyomta a csengőt.

Ebben a pillanatban egy sötétkék Renault állt meg a kapu előtt, két hason-korú fiatalember és két nő szállt ki az autóból, a sofőr a csomagtartóhoz ment, kiemelt egy karton sört, a másik a kapuhoz lépett, köszönt Bertalannak, és megnyomta Martinka Emília lakásának csengőjét.

– Már csengettem az imént – mondta félszegen Bertalan. – Engem is Emília hívott meg.

Ekkor már ott állt Iván is: – Tejszi? – kérdezte. Bertalan előbb nem értette pontosan a becenevet (már ha az volt), persze, a levelekben nem talált semmilyen utalást erre, s miután elvetette az ötletet, hogy a másik az ölében tartott dobozos söröket hívja „tejszinek”, két lépésben gyorsan kikövetkeztette az etimológiát: Emíliát tulajdonképpen lehet Milinek is becézni, a tejipar privatizációja után pedig a márkanévvel való hasonlóság önkéntelenül kínálta a becenév továbbképzését. – De ha jót akarsz, inkább Liának szólítsd, a Tejszit nem szereti! – hadarta gyorsan, közben intett Pistinek, hogy vegye ki a csomagtartóból az üdítőket. – Te vagy az egri srác, ugye?

– Berta... beletrafáltál... – Bertalan már majdnem az igazi nevét mondta a bemutatkozáskor, és bosszantotta, hogy hirtelen zavarában szerinte elég flegma kifejezést használt, amit egyébként nem szokott, aztán megtoldotta még egy udvariatlan mozdulattal is szót, amikor nyújtotta volna a kezét Iván felé, aki azon egyszerű oknál fogva nem tudta viszonzni a parolát, hogy tele volt a keze sörrel. – Keserű Bódog vagyok.

– Martinka Iván.

– Úgy tudtam, hogy Emíliának lánytestvére van...

– Unokatestvérek vagyunk, de olyan, mintha a testvérem volna. Amúgy majd bent megejtjük a bemutatkozást.

Manuéla nyitott ajtót, nem éppen a szilveszterhez illő hangulatban, látszott rajta, hogy ki van sírva a szeme.

– Szia, Manó – köszönt neki Iván, és megpuszilta a homlokát. – Zoli? – kérdezte, s mikor látta, hogy Manuéla ajka már a név hallatán is lepittedt újra, csak annyit mondott, hogy a fiúk mind barmok.

6.

– Meghoztam a maradék italokat és a vendégeket! – cuppantott Iván a levegőben Emília felé. A kartont letette az egyik fotelbe, és hüvelykujjával hátramutatott. – Van köztük egy különleges példány is... – Jelentőségteljes szünetet tartott, és a várt hatás nem is maradt el, mert Emília rögtön elvörösödött. – Egerből. Egyébként nem onnan hoztuk, hanem itt találtuk a kapu előtt.

Emília kislányosan feszengett, lábujjhegyre állt, majd kissé idétlenül ugrott egyet az előszoba felé, majdnem kifecamította a bokáját, Bertalant kereste a tekintetével, aki egészen összehúzta magát, miközben folyton arra koncentrált, hogy álljon feszesen, legalább gondolatban ellensúlyozandó magassági hátrányait.

Előrébb lépett egy bunda mögül, ami félig eltakarta, s megdörzsölte az orrcimpáját, mert a szőrmétől viszketni kezdett. Csak nehogy előjőjön megint valamelyik allergiája! – futott át rajta a kellemetlen gondolat, de ezzel most nem volt ideje foglalkozni, mert Emíliát megpillantva, a várakozás üres mardosása enyhe kétségbeeséssé alakult át a gyomrában (csak nehogy azzal kezdje a bemutatkozást, hogy rögtön a mellékhelyiség után tudakozódik!), és fogalma sem volt, hogy a kezét nyújtsa-e köszönésképpen vagy illik ilyenkor a puszi is...

Emília megoldotta a helyzetet, átkarolta a vállát, és két hosszú puszit nyomott az arcára, ami több volt egyszerű üdvözlőcsóknál: a karok szorításával együtt beszédés volt a nedves ajkak érintése a hideg arcbőrön, azt üzenve, hogy „már nagyon vártalak”.

– Azt hittem, felhívsz, ha itt vagy – érkezett viszont rögtön a számonkérés is, de ettől Bertalan egy kicsit mégis megnyugodott, mert az első természetes reakcióból úgy tűnt, Emília nem vette észre, hogy ő Berta Bertalan, nem pedig Keserű Bódog – persze, a nő Bertalan létezéséről semmit nem tudhatott.

– Csak nemrég érkeztem, még ki sem pakoltam. Éppen csak bedobáltam a cuccaimat az albérletbe.

– Nos, akkor érezd itthon magad! Csak jobb, mint az albérlet, itt legalább már van egy ismerősöd. Fiúk-lányok! – emelte meg a hangját Emília, és ettől kicsit tanítónős lett. – Bemutatom nektek Keserű Bódogot.

Bertalan mindenkivel parolázott, igyekezett megjegyezni a neveket, háromig ment is, de utána már nem az emlékezés, hanem az udvariasság szándéka vezette, mert tudta, hogy úgyis elfelejti.

Iván – az ő nevét már másodszor hallja –, Csilla és Zita – Zita már az érkezéskor kicsit félrehúzódott, Bertalan azt érezte rajta, hogy csakúgy, mint ő, nem szívesen van itt –, István, Lajos, Mátyás és Erika – mindkettő Hunyadi, biztosan férj és feleség, az asszony büszkén vehette fel a férje nevét. Manuéla még mindig szipogott, és a bemutatkozás után azonnal visszaült a tévé elé.

Bertalan felkészült rá, hogy eleinte valószínűleg ő lesz a középpontban, hiszen mindenki ismer mindenkit, csak ő nem ismer senkit. Szerencsés esetben nem a munkájáról kérdezik, hanem Egerről. A városról legalább tud beszélni, mi több, szeret is, mert ilyenkor úgy tűnik, hogy ő is jól érzi magát a bőrében. És természetes lesz, ha ő pedig Debrecenről faggatja a társaságot, hiszen csak most érkezett, minél több új információt meg kell tudnia új életének kereteiről.

– Mondtam, hogy ma este nincsen tévé! – kapta fel Emília a távirányítót Manuéla elől az asztról. – Lajos új játékokat hozott nekünk – Lajos sűrűn bólogatott, és látszott rajta az izgalom is, hogy mit fognak szólni hozzá a többiek –, de addig is koccintsunk annak örömére, hogy ilyen szépen ösz-szegyültünk.

– Jaj, majd’ elfelejtettem – kapott kopasz tarkójához Bertalan –, hoztam én is egy kis meglepetést.

– Na, mivel akarsz „bódogítani” bennünket? – kérdezte mosolyogva Iván, s Bertalannak előbb fel sem tűnt, hogy a másik a nevével játszik.

– Tequila.

– Csak nem szerelemital? – nevette el magát Erika. – Kiváló ötlet, Liára úgyis ráfér már egy kis szerelem.

Bertalan nem reagált a célzott megjegyzésre, kivette az italt a tasakból, amit még mindig a kezében szorongatott.

– Ez a férgeséből való. Eredeti mexikói.

– Mikor jártál Mexikóban? Igaz, hogy az inkák emberáldozatokat mutat-tak be? – kérdezte Csilla.

– Be kell vallanom, hogy nem jártam ott soha. Az egyik barátom hozta ajándékba. Néptáncos, egy turnéra kaptak meghívást. Egyébként az ősla-kos indiánok szertartásairól én is hallottam. Csakhogy azok nem az inkák, hanem az aztékok voltak. Az inkák Peruban éltek.

Csillának most majdnem mindegy volt, hogy Peru vagy Mexikó, az üveg kézről-kézre járt, hogy megcsodálják az amúgy elég giccses, kapatos mexi-kói figurát és az italban úszó, bebázódott hernyót. Bertalan mexikói őslakosokkal kapcsolatos rövid helyesbítésére csak Lajos szólalt meg, kissé bosszúsan: – Az egyik kvíz-kérdésemet lelőtted.

A társaság felnevetett, Pisti epésen megjegyezte, hogy biztosan lelevelez-ték előre a kérdéseket. – Nálunk nem vendégjog a győzelem – mondta.

– Akkor majd megmutathatod, mit tudsz – vágott vissza Csilla. – Leg-utóbb még a whisky márkáját sem tudtad megmondani, amit ittál. Persze, az már a hetedik vagy nyolcadik pohár után volt, de remélem, hogy Zita most vigyázni fog rád – nézett a barátnőjére, aki egyelőre a „ne erőltessük a dolgot” grimasszal válaszolt Csillának.

– A férget is meg kell enni? – Erika undorodva tolta vissza az üveget Emília kezébe. – Pfüj, az rosszabb, mint egy emberáldozat!

Emília letette az üveget az asztrra, szólt Ivánnak, hogy segítsen a kibon-tásban és a kínálásban.

– Szerintem kezdjük valami ismerősebb anyaggal – mondta. – Vodka, whisky, konyak, gin? – kérdezte körbe a csapatot. – Tequilát majd az fog inni, aki nem tud válaszolni Lajos kérdéseire.

Mikor mindenki kezében volt pohár, Csilla megkérdezte, hogy nem vár-nak-e még valakit. Emília a hűgára nézett, aki bánatában már le is hajtotta a vodkát. – Mártáék telefonáltak, hogy vagy tíz óra körül érkeznek, vagy

hajnali kettő körül, vagy csak másnap délután, ha felébredtek. Úgyhogy, örülök nektek, egyetek-igyatok, egészségünkre!

Mindenki csak a mellette lévővel koccintott, aztán megemelték a poharakat a többiek felé. Zita köhögött, mert félrenyelte a gint, Pistin látszott, hogy valóban gyakorlott ivó, az első után a második pohár whisky is gyorsan eltűnt a torkában.

– Neked külön is örülök, Bódog. – Emília közelebb húzódott Bertalanhoz, kézfejük megérintette egymást. Bódog a szemébe nézett, megállapította, hogy szép, mély és vágyakozó a tekintete, és hogy a lány nem is magasabb nála.

Pillanatnyilag nyugodtnak tűnt, de rettegett a folytatástól.

7.

Bódog már visszaérkezett a fővárosba, az autópályán nem volt nagy a forgalom. A Bilux nevű külvárosi kocsmába pontosan nyolc órakor lépett be Varjú őrnagy. A pultnál kért egy kávé, és leült Keserű Bódog mellé.

– Mire jutott a Tiszántúllal, százados? Azt ígérte, hogy év végére meglesz a minimális lefedettség.

– Magának is jó estét! Azt hiszem, a hiányzó helyeken is beindulhat a munka. A saját embereink mellé sikerült kapcsolatot találni Békéscsabára, Hódmezővásárhelyre, Kiskunfélegyházára és Szolnokra is. Most éppen Debrecenből jövök. Ott én képviselem a céget.

– Ne viccelődjön, Bódog! Tudom, hogy kevés embere van a nemzetbiztonságnak, de maga nem épülhet be sehová sem.

– Nem is én leszek ott, hanem oda küldtem a hasonmásomat.

– Azt hiszem, erről nem ártott volna korábban is tudni.

– De csak most mondott igent.

– Nem a szervezésről, hanem arról, hogy van egy hasonmása, maga fafejű! Az alteregó jól jöhet, de veszélyeket is jelenthet. Nem szeretek pancserekekkel dolgozni.

Keserű Bódog nem vette zokon a megjegyzést, Varjú őrnagyról tudták, hogy még a feljebbvalóinak sem szokott udvarolni a megszólításokkal. Egyébként mindegyik pejoratív megjegyzése mondhatni, telitalálat volt: saját magára nézve.

– Debrecen fontos bázis. Ezzel ugye tisztában van? Ki kell deríteni, hogy honnan hová vándorolnak a pénzek. Ha nincsenek ilyen pénzek, akkor legalább a gyanút fel kell ébreszteni, hogy vannak. A biztonságot nem mindig az igazság szolgálja.

– Legyen nyugodt! Van emberünk a főügyészségen, egy másik az építkezésekre figyel. – Bódog felhúzta karján sötétszürke pulóverét, és az órájára

nézett. – A hasonmásom pedig, ha jól sejtem, éppen most ismerkedik meg az önkormányzat egyik hölgy munkatársával, általa a pályázatok mögé láthatunk.

– Megbízható?

– Régi barátom, még a pécsi egyetemről. Egyébként meglehetősen naiv, és még azt sem mondanám, hogy túlzottan gyakorlatias lenne, de ő volt az egyetlen lehetséges megoldás. Az illető hölgygel ugyanis én léptem kapcsolatba, és most engem kell helyettesítenie. Elintézttem az okmánycsereket is.

– Értem. Van helyismerete?

– Egyelőre nincs, de ez nem is baj. Nem tűnik fel, ha sokat kérdezősködik, a sok kérdés között pedig nem tűnik fel, ha olyanok is szerepelnek, amelyekre mi vagyunk kíváncsiak.

– A megbeszéltek szerint segíti a célirányos tájékozódást?

– Természetesen. Rendszeresen kapja majd a kérdőíveket, de ez a többiekre is vonatkozik.

– A civilek mit tudnak az igazi feladatukról?

– Csak annyit mondtam, hogy belügi az érdeklődés. Azért találtuk ki a kérdőíves mesét, hogy az adatokból csak mi láthassuk meg az igazi összefüggéseket. Ahogy megállapodtunk, fizetést kapnak, és többre nem is kíváncsiak. A hallgatás mindenkinek személyes érdeke.

– Helyes. Majd meglátjuk, milyen munkát végzett. Mikor kapom az első adatokat?

– Január végén már biztosan. Kérdezhetek valamit?

– Nyögje!

– Hol szilveszterezik?

– Mi köze hozzá? – horkantotta Varjú őrnagy, majd tőle szokatlan reakcióként, egy kérges mosoly mozdult meg a bajsza tövében. – Otthon konszpirálok.

8.

– Egyszer voltam fenn, a Minaret tetején, de megesküdtem, hogy soha többet nem megyek oda! – Ujjaival Zita még mindig legyezte a szája előtt a levegőt, ivott két korty narancslevet, majd folytatta. – Felfelé még csak elboldogultam, de amint kiléptem arra szűk kis kerengőre, felfordult a gyomrom, és annyira megijedtem, hogy még öklendezni sem tudtam. Hiába toltam volna magam hátra a korláttól, ott volt a fal. Visszafordultam volna, de még ötven jöttem utánam. Körbe kellett mennem. Alig vártam, hogy leérjek, tíz percig fel sem tudtam állni a padról.

Úgy látszik, Zita az idegent, Bertalant választotta beszélgetőpartnerül, egy fajta menekülés gyanánt – kezdte ugyanis megbánni, hogy nem mondta le Csilla meghívását, amikor megtudta, hogy Pisti is ott lesz a szilveszteri

buliban. Amikor a fiú ismerkedést kezdeményezett, különösebb kivetnivalót nem talált benne, habár egyáltalán nem volt az esete. Túlságosan macsós akar lenni, neki azonban a visszafogottabb külsejű és személyiségű férfiak imponáltak, nem pedig azok, akik magára az imponálásra utaznak.

Iván barátja mindaddig még rokonszenves is volt, míg a koccintás után meg nem simogatta a derekát, ami már majdnem a feneké volt. Biztosan ezért nyelte félre a gint, ráadásul, amikor tapintatosan eltolta a kezét, Pisti halkán megjegyezte, fogadni merne rá, hogy néhány pohár után jobban esik majd neki a közeledése.

Zita csak egyszer járt Egerben, annak is van már vagy hét-nyolc éve, s maradandó élményként a tériszonyát őrizte. Szabadkozott, hogy ilyen időtlen történettel áll elő, de Bertalan nem ezért mosolygott.

– Megsúgok valamit – mondta, és közelebb hajolt Zitához. – Én még soha nem voltam fenn.

– Hogyhogy? Azt hittem, az egrieknek ez kötelező.

– Tériszonyom van. Ezért nem lettem toronydaru-kezelő.

– Miért, szerettél volna?

– Dehogy, csak vicceltem. De a Mína igaz.

– Hadd raboljam el egy kicsit Bódogot tőled – lépett melléjük Emília, megfogta a férfi kezét, s már húzta is maga után. – Szükségem lenne rá a konyhában.

Bertalan letette a poharat, követte Emíliát. Szeretett is volna meg nem is kettesben maradni néhány percre a nővel.

– Nem bántam volna, ha egy kicsit korábban jössz – mondta. – Jó lett volna beszélgetni legalább egy-két órát. Tudod, a társaság miatt szinte nem is lesz időnk egymásra. Egyébként jó fejek.

– Biztosan ki fogok lógni egy ilyen összeszokott csapatból...

– Nehogy azt hidd! Különben sem vagy idegen, és már ők is vártak. Sokat beszéltem rólad.

– Miket? Mi se nagyon ismerjük egymást.

– Tudod, a női fantázia könnyen képes pótolni a hiányzó láncszemeket. Te nem az vagy, akinek gondoltalak.

Bertalan gyanakvóan nézett Emíliára, próbálta kideríteni a pillantásából, hogy konkrétan mire célzott a nő, és egyszerre mind a két lábában gyengeséget érzett. Pontosan ettől félt, hogy azonnal kiderül a csere. Lesütötte a szemét, arra gondolt, hogy most rögtön bevall mindent, mégis erőt vett magán, és úgy döntött, hogy odázza egy kicsit a leleplezést.

– Pedig egyszerű eset vagyok.

– Dehogyan vagy egyszerű eset! Szeretsz titkolózni. Úgy teszel, mintha mindent el akarnál viccelni, közben verseket írsz. Még egy fél óra sem telt el, és olyan érzésem van, mintha félnél magadtól. Vagy tőlem. A telefonod pedig karácsony óta süket.

Bertalan átmenetileg megkönnyebbült, hogy egyelőre csak titokzatosság van és gyanú, de szó sincs leleplezésről. Elővett egy vadonatúj névjegykártyát, amit Bódogtól kapott.

– Bocs, de elfelejtettem szólni, hogy új telefonom van. Még én sem tudom fejből a számot.

– Legjobb lesz, ha mindjárt felhívlak. Legalább benne marad a telefonodban az én számom is. Gyanítom, hogy még be sem írtad...

Bertalan nem válaszolt, beütötte a PIN-kódot. – Amúgy a verseket nem én írom, hanem Shakespeare.

– Na látod? Erről beszéltem.

– Shakespeare-ről?

– Arról, hogy nem minden az, aminek látszik.

Bertalan úgy döntött, most inkább mégsem kérdezi meg Emíliát: Mit szól hozzá, hogy Kun-dera férfinősei egytől egyig eszközként használják a nőt saját boldogtalanságuk fokozásához?

Keserű Bódog közben kapott egy sms-t, hogy BéBé Debrecenben, a Miklós utcán aktiválta a készüléket.

(Folytatom.)

Komiszár János grafikája

TORONYNAPLÓ

Például a helyzet szelleme – FORGÁCSOK – (március 29. – április 1.)

Egy telefonszámot írtam fel gyorsan a jegyzetfüzetet helyettesítő egyik papírdarabkára, s látom: van már felül kétsornyi emlékeztető, hogy a rádióban hallottam: A hely szelleme lenne a fontos, de manapság inkább a „helyzet szelleme” kerekedik felül. Nem tudom, melyik adó volt, azt sem, hogy milyen műsor, és kitől származik ez a játékosnak tűnő, mégis gyilkos fogalmazás – a világhálós kifejezéssel azt mondanám, hogy szőrföltem a csatornák között, de valószínűleg a Kossuth volt az, hiszen ott még lehet hallgatni normális beszélgetéseket.

A lokális és a globális összefüggése jutott eszembe a „helyzet szellemé”-ről – a helyi értékek védelmére, az egyszerre befogadó és kisugárzó közösségekre vonatkozóan lassan egy éve használtam a „globális kultúra” kifejezést (ötvözve a globálist és a lokálist). Tudtam, hogy nem én találtam ki, hiszen György Péter egyik eszme-futtatása után jutott eszembe – ő is így írt egyszer az ÉS-ben, más összefüggésben –, s most azt hallottam egy televíziós beszélgetésben Zöldi László újságírótól, hogy ezt a kifejezést tulajdonképpen ő találta ki. Elhiszem neki, ezért is rögzítem nála a kitalálás jogát.

Tehát azon gondolkodom, hogy a helyzet szelleme nem silányítja-e majd el a hely szellemét, érvényesülhet-e egyáltalán a globalizmus, meg tudja-e tartani helyi értékeit a „genius loci” jegyében formálódó közösség. Hiszen ha egy értékvédő közösség nincsen helyzetben, vajon ki törődik a hellyel?! S mi kell ahhoz, hogy valaki „helyzetbe kerüljön”? Fel kell-e adni érte a hely szellemét?

Ezekre a kérdésekre most még nincsenek válaszaim, de szeretném, ha mások is elgondolkoznának rajta.

***

Nem tudom, hányadszor olvasom újra Roland Barthes *Világoskamra* című, a fotográfiáról szóló esszéjét – talán huszadszor. Mégis mindig mond valami újat, ami azt is jelentheti, hogy nem értek a fotográfiához.

(Magam nem fényképezek, nem szeretem a családi albumokat nézegetni, a dokumentumfotót eszközként alkalmazom, egyébként pedig általában mint kompozíció érdekel egy fénykép. A világot nem fogom jobban megismerni általa, de felhívhatja a figyelmemet a világnak egy olyan részletére, mely modellezi – vagy paradox módon éppen távolságával hozza közel – az általam ismert világot, egy olyan új ablakot nyitva rajta, melyen betekintve, saját magamat ismerhetem meg egy kicsit jobban.)

Barthes a Fotográfia és a Történelem szerves kapcsolatáról is beszél, de vajon hogyan gondolhatnánk történelmi hitelességre akkor, amikor a fotó manipulálásának ma már ezernyi módja létezik? A fotográfia sokkal inkább beszél a történelemhez való viszonyról, mint magáról a történelemről; a fotó jobban tanúskodik a fotográfus, mint a lefényképezett világ mellett. Barthes arról

panaszskodik, hogy amikor a fényképezőgép lenszéje elé áll, léte – átvitt értelemben – függ a fényképésztől, aggodalmának oka pedig az: nem tudja, milyen kép lesz ebből az aktusból. „De minthogy azt szeretném, ne mimikát, hanem finom, morális összefüggéseket kapjon el a fényképész, (...) nemigen tudom, hogyan próbáljak meg belülről hatni a bőrömrre. (...) Azt szeretném, hogy az én változó, ezernyi különböző fénykép közt lebegő képem helyzettől, kortól függetlenül mindig egybeessék az én ’énem’-mel.” Meg kell azonban állapítani, hogy az én-kép nem esik egybe a fény-képpel – a Kép már változhatatlan, az Én pedig illékony, s „nem nyugszik szabott határain belül”.

Erre gondolok: Vajon a fénykép helyet vagy helyzetet rögzít-e, s vajon képes-e visszaadni a szellemet? Aztán arra: Vajon hány milliárd fénykép készült már ezen a világon? Az egyik kávézóban valaki arról beszélt: ő csak akkor hinné el, hogy van Isten, ha valaki készítené róla egy fényképet. S a helyzetről nekem az jutott eszembe, hogy az ebben a logikában sűrűsödő metafizika szerint Isten létének sokmilliárd bizonyítéka lenne, hiszen mindegyik fénykép Róla készült.

Hátrányaim – EGY TÍZEZRELEK – (április 4.)

Most vettem ki a postaládából a VI. Debreceni Költészeti Fesztivál műsorfüzetét. A nekem címzettet és a Fátyol Zoltánét. (Szólnom kell a Fónix Rendezvényszervezőnek, hogy Zoli nem nálam lakik, ne címezzék ide a postáját, habár néhány műve valóban a „lakóm” – s egyik korábban nekem ajándékozott munkáját most vittem el a keretezőhöz.)

Öröndetes, hogy a fesztivál keretében rendezendő Debreceni Költők Estjéhez mind a húszan kaptunk egy-egy oldalt – én már a tavalyi első alkalommal is azt reméltem, hogy egy antológiát kapunk, legalább az elhangzó versekből válogatva. Majd jövőre. A rövid biográfiákhoz egy-egy ajánló passzus illeszkedett: fülszövegekből, recenziókból vagy magától a szerzőtől idézve.

A szerkesztőnek egy 12 évvel ezelőtt megjelent kötetem, a már akkor is sokakat meghökkentő című *Repülnél lenni* egyik példánya akadt a kezébe, a Csokonai Kiadó S. Varga Pált kérte fel lektornak, az ajánló a lektori vélemény egy részlete volt. Minden véleményt és megalapozott értékelést tiszteletben tartok, ezért elfogadtam S. Varga Pálét is, aki szerint mintha nem tudnék igazán mit kezdeni azzal, hogy líraellenes korszakban élek; verseimből a költészet kapitulációjának csöndes mélabúja árad.

Újragondolva az eltelt 12 esztendő, a verseim természetesen változtak, az érzéki lelki és ösztön-képek mellett jóval több lett a játék, a groteszk és a szelíd humor. Már nem is annyira az érzelmi (vagy fájdalomi) mélységeket járom, hanem a nyelvet élvezem. Nem kapitulálok az életünkben egyre szaporodó üres szavak előtt, hanem éppen azt fedezem fel, hogy a szavak véletlenszerűnek tűnő egymás mellettisége az én sorrendiségemben hogyan lehet érzelmi vagy gondolati veret a kifejezésen.

S Varga Pál írta: „Halk dalai olyasféle utóvédharcát képviselik a lírának, amilyen a Reviczky gyuláé volt (...) Görcsösen kapaszkodik az emberi lét lírai

kifejezhetőségének utolsó szalmaszálaiba – ebből adódik verseinek szinte minden erénye és hátránya.”

S ahogy újragondolom a 12 esztendővel ezelőtti mondatokat, minden lírai hangsúlyváltás ellenére be kell vallanom, hogy verseim ma is „hátrányos helyzetűek” – ha lehet: halmozottan azok. Görcsös kapaszkodás már nincsen, de továbbra is hiszek az emberi lét lírai kifejezhetőségében. Pontosabban: az emberi lét értelmében, s hogy ezt a lírával is ki lehet fejezni, hogy ezt a költészetben is meg lehet találni.

Líra-ellenes verseket továbbra sem fogok írni, csak mert a kor mostohán bánik a verssel. Költészetem nem akar más lenni, legfeljebb korábban nem jellemző hangok is megjelennek, mint például a gyermeké vagy az említett játéké. Örülök annak, hogy a játékra újra rátaláltam, s hogy nem sorsokkal játszom, hanem hagyom, hogy játsszon velem a nyelv, a vers.

Egyébként a költészetnek eleve hátránya, hogy költészet. A költők viszont csak látszólag hátrányos helyzetűek. Itt vannak a legnagyobb gazdagságok, s a legnagyobb szegénységben születik a legtöbb vers. És hogy sok-e vagy kevés húsztöltő (én egyébként néhányat még hozzáírnék a sorhoz), azt nem tudom – minden tízezer debrecenire jut egy költő. Ha innen nézzük: azért elég kevés hátrányos helyzetű él ebben a városban...

Költészet és játék – HUIZINGA – (április 11.)

Örülök, hogy a játékra újra rátaláltam a költészetben – írtam ide néhány nappal ezelőtt. Közben előkerestem Huizinga *Homo ludens* című értekezését, mely a kultúra játék-elemeit veszi sorra – nem kifejezetten a 31-es buszra való olvasmány, habár még a 31-est is képes elvarázsolni: három megállóval később vettem észre, hogy nekem már le kellett volna szállnom...

S talán nem véletlen, hogy a gyermekversek indítottak útra ennek a játéknak a felfedezésében, mert bár korábban is vállalkoztam „költői versenyekre” (megadott szavakra írni verset, elmondani ugyanazt tízféle módon, formajátékokban keresni a bravúrt stb.), csupán a játék formáját érintettem, de a játék lényege nem szólalt meg. Huizinga most a költészet játékeréjében erősített meg, hiszen a költészet eleve játékfunkció.

Ha a hétköznapi élet racionalitása felől közelítünk a költészethez, az soha nem lehet teljesen komoly – le kellett tehát mondanom arról legelőbb, hogy köznapi fogalmaink szerint vegyen komolyan magam. Huizinga ezt írja: „A komolyságon innen áll, ott, ahol a gyermek, az állat, a vadember és a látnok állanak; az álom, az elvontság, a mámorosság és a nevetés birodalmában. Hogy megértsük a költészetet, képesnek kell lennünk arra, hogy egy gyermek lelkét öltjük magunkra, mint valami varázsinget, és hogy előnyben részesítsük a gyermek bölcsességét az érett férfié előtt.”

A költészetnek nemcsak esztétikai funkciója van, hanem vitális, társadalmi és liturgikus szervezőerő. Nem mellőzhető itt archaikus jellege: egyszerre és egyben kultusz, ünnepi szórakozás, társasjáték, ügyesség, próba, rejtvény,

bölcs tan, meggyőzés, varázslat, jóslat, prófécia és verseny. Nem beszélve arról, hogy a korai költészet „játékban és játékként” született. A tréfa és a jókedv határai közt maradó szentség, szerelmi szónoklat és verseny, s mint ilyen: alkalmas a szabályok kifejezésére. (Huizinga ezért utal arra, hogy a fejlettebb kultúrákban is sokáig fennmaradt egy olyan állapot, mely szerint a versforma minden dolog kifejezésére szolgálhat, ami fontos vagy életszükséglet a közösség életében.) Igaz, hogy társadalmi szándék is egyben, mégis aligha lehet azt mondani róla, hogy eredeti formájában valami szépet akart volna létrehozni a költészet.

„Minden, ami költészet, játékból lett: az istentisztelet szent játékból, a lényegkérés ünnepi játékból, a verseny harci játékból, dicsekvésből, ócsárlásból és gúnyból, az ügyesség és ész játékaiból” – állapítja meg Huizinga. A mítoszteremtés szabályainak megfelelő sajátosságai szerint pedig a formák ugyanúgy, mint a motívumok (az elbeszélő tartalom) minden időben és minden helyen visszatérők és hasonlóak voltak, a legtágabb értelemben mindig a szerelem vagy a harc helyzetéről szóltak. Ezért a formaalkotó szó poétikus megnyilvánulása „egy minden kultúréletnél régebbi és eredetibb funkcióban gyökerezik.” A játékban. Huizinga itt fel is sorolja újra, hogy mik a játék lényeges ismertetőjelei, és sorolom magam is.

„Olyan cselekvés, amely bizonyos idő, tér és értelmi határokon belül játszódik le, látható rendben, önként vállalt szabályok szerint, az anyagi haszon vagy szükségesség légkörén kívül. A játék hangulata az elmerültség és lelkesedés, szent vagy pedig csak ünnepi hangulat, aszerint, hogy a játék szertartás vagy szórakozás. A cselekvést feszültség, felemelő érzések kísérik: vidámságot és feloldódást okoz.” A költészet ebben az értelemben is a szavakkal és a nyelvekkel való játék, a költői aktivitás minden formaadása, a művészi felépítés, a képszerűsítés, az értelem burkoltsága ebbe a légkörbe tartozik.

S amikor költészetről van szó, ezért nem lehet tehát lemondani játékának alapeleméről, a rejtvényről. A költészet legfontosabb rejtvényalakja a metafora. Erről hűsz vagy tizenkét évvel ezelőtt sem szerettem volna lemondani, most sem szeretnék. S ha valaki azt mondja, hogy líraellenes korban élünk, a tényt elismerem, hogy az emberek elfelejtenek képben gondolkodni, de én még konokabb módon adom fel a rejtvényeket, hogy játsszunk.

Ma van a költészet napja, ám azoknak, akik részesei az ősi játéknak, 365 ilyen nap van egy esztendőben (az idén eggyel több, mert szökőév van). Huizinga az óészaki költői formákat idézve, a nyelv helyett „beszélőtüskét”, a föld helyett „szelek csarnokának padlózatát”, a szél helyett „fa-farkast” mond. Azt írja, hogy aki megérti a költészet nyelvét, a legalapvetőbb vitális funkciót gyakorolja. Létünknek alapja ez, a költészet, ami azt is jelenti, hogy ha költészet nincsen, az emberiség meghal.

Reggel hét óra van, fél négy óta ülök itt, az íróasztal mellett, kinézek az ablakon, azt írom fel magamnak, hogy: *Zöldcsipkében reszket a hárs, / az égen ólom árad; / csipke-csónak lengi álmát / hétpöttyös bogárnak.* Pedig csak azt látom a reggeli szürkületben, hogy egy katicát ringat a szellő hamvas kis falevélen (vagy csak odaképzelttem a levélre) – és ettől vidám leszek.

Debrecen és a Nyugat – (április 16.)

„Mit jelent a költő számára a Költészet Napja?” – kérdezte tőlem R. Simor Kati (ő lett az Év Újságírója) az Alföld TV stúdiójában, ahol mellettem ült még Boda István költő, újságíró is (a város legújabb Pro Urbe-díjasa). Igyekeztem nagyon rövid lenni a válasszal, hiszen két emberre és három témára jutott összesen öt perc (így bár örülök a szerkesztők törekvéseinek, de sajnálom, hogy ezt a műsoridőt nem személyenként és témánként kaptuk meg).

Boda Pista bácsi Pro Urbe-díja – két perc. Költészet napja – egy perc. (Anyit mondtam, hogy természetesen jó az ügynek, ha legalább egy napon jobban figyelnek az emberek a költészetre, de valahogy viszolygok a „kipipálós” kampányoktól. Nekem nem kiemelt ünnep ez az egy nap, csak annyira, mint amit valaminek az egy-háromszázhatvanötöde jelenthet. Én ugyanis – ha költészet-ről van szó – az egész évet ünneplem.) Debrecen és a *Nyugat* kapcsolata – maradt két perc. Boda István hosszan beszélt a folyóirat első debreceni estjéről (már amennyire hosszan lehet beszélni valamiről e nyúlfarknyi időben), amit a Csokonai Kör szervezett, s időn túl vágtam közbe, hogy akkor említsük meg az Ady Társaság szerepét is, a Gulyás Pál által 1930-tól szervezett vitaesteket, ahol egyebek mellett a Nyugatosokkal szembeni népi mozgalom kibontakozásának első jeleire is felfigyelhettünk. (Az adást már nem láttam, így nem tudom, benne maradt-e a pótlás.)

Pedig – bevallom – több órát készültem a megszólalásra (mindig így teszek, ha komolyan veszem a szereplést, már pedig mindig így teszek), felvázoltam Ady és Móricz – mint a *Nyugat* meghatározó szereplői – debreceni kapcsolatait, újrალაპოვტam Kiss Tamás reflexióit, és ismét elővettem Bakó Endre Gulyás Pálról írott kitűnő monográfiáját, ahol az Ady Társaság és Gulyás kapcsolatának feltérképezésében Bakó több oldalt szentelt a Nyugatosok debreceni meghívásainak is. Elmondani ebből szinte semmit nem tudtam, ezért néhány vázlatpontot idérok a *Toronynapló*ba.

Ha Debrecen és a *Nyugat* kapcsolatát vizsgáljuk, a debreceni (vagy az ide köthető) szerzők és szerkesztők – mint például Ady és Móricz mellett Tóth Árpád és Szabó Lőrinc vagy Oláh Gábor (akivel a folyóirattal nem ápolt túlzottan barátságos viszonyt) és Gulyás Pál, illetve a *Nyugat* harmadik nemzedékében jelentkező Kiss Tamás – külön fejezetet érdemelnének. Érdemes lenne megnézni, ők hogyan viszonyultak a városhoz, kiről írtak, a *Nyugat* szerzői hogyan voltak jelen Debrecen irodalmi-művészeti közéletében.

Itt csupán két momentumot kívántam jelezni. Ady *A zsiros város* című cikkében, immár Nagyváradról tekintve a cívisvárosra, a vaskalaposág mellett a hamis Csokonai-kultusz is számon kérte Debrecenben – Kiss Tamás igen találó megállapítása szerint Ady azért nem szerette Debrecent, mert nem sikerült neki meghódítania. S éppen a *Nyugat* első évfolyamának első számaiban jelent meg folytatásban Ady pamfletszerű esszéje, *A magyar Pimodám*, melyben az Ady-alteregó, Tas Péter, Csokonai örökösének vallva magát, beszél az önsorsrontásról. Móricz Zsigmond ellenben Budapesttel (a „bolond ország beteg szívé”-vel) szemben Debrecent „szívgyógyító, jó öreg város”-nak titulálta, „ahol

az egészség is ragályos”, és ha már Móricznál tartunk, érdemes megemlíteni az ő szerkesztői tevékenységét a *Nyugat* élén (Babitscsal együtt 1929–32 között). Móricz a *Nyugatot* a nemzeti koncentráció fórumának gondolta (ami számára azt jelentette, hogy a folyóirat minden tehetséget vár, a határon túlra is tekintve), „új magyar optimizmust” hirdetett, politikamentes folyóiratot kívánt, s nem véletlen, hogy az „Építkezz, ne politizálj!” jelmondata a néhány évvel később általa vezetett *Kelet Népe* című folyóirat meghatározó elve is lett. (Móricz és a *Nyugat* kapcsolatáról egyébként a *Néző • Pont* idei első, február–márciusi, 10–11. kötetében írtam részletesen.)

S a *Kelet Népet* említve, vissza is kapcsolódhatunk a Csokonai Kör folyóirattal kapcsolatos rendezvényei mellett az 1927-ben megalakult Ady Társasághoz, mely igyekezett elhatárolódni a konzervatív ízléstől, a hivatalos nagyságoktól, s melynek „nyugatos” vonatkozásait Bakó Endre tárta fel részletesen. 1927. november 27-én az 50. évfordulás Ady-ünnepségre meghívták Babits Mihályt, Juhász Gyulát, Szabó Lőrincet és Kassák Lajost. Az irodalmi programok nagy sikert arattak, újabb meghívások következtek: Debrecenbe érkezett Kosztolányi Dezső, Karinthy Frigyes és Móricz Zsigmond, majd 1931-től Kodolányi János, Illyés Gyula, Erdélyi József jelentkezésére figyelhetünk fel. 1930-ban *Kié Ady? Címmel* tartottak vitaestet, a következő év januárjában a *Van-e magyar drámairodalom?* volt a téma.

1931 őszén Gulyás Pál lett az Ady Társaság alelnöke (mint az irodalmi szakosztály elnöke) – ekkorra már kizárólagos *Nyugat*-orientáció volt megfigyelhető a társaságban, amelyen Gulyás egy kicsit lazítani is akart. Sérelemzte például Babits szerkesztői bánásmódját, észlelte az új generáció felnövekedését, jelentkezését. Az Illyés, Németh László, Kodolányi és Erdélyi részvételével Gulyás által szervezett debreceni találkozó egyébként meghatározó állomása volt a népi írói mozgalom kibontakozásának. Juhász Géza egyebek mellett azt hangoztatta, hogy szükség van az új irodalomra, mert a *Nyugat* „művészi szabadsága nem mutatkozik termékeny elvnek a legújabb generáció számára”. Ez a szembefordulás azonban még csak látszólagos, vagy inkább jelzés értékű volt, mert előtte másfél hónappal a társaság egy pozitív jelzést is küldött a *Nyugat* felé: Babitsot megválasztották az Ady Társaság tiszteletbeli tagjának.

Beszámolhatunk egyébként egy, a *Nyugattal* szembeni lapalapítási szándékról is, új, debreceni központú nemzedéki folyóiratot terveztek, Németh László azonban ekkor nem értett egyet a leendő lap „*Nyugattal* szembeni opponálásával”. (Az új írói nemzedék fellépését Németh László jelentette be, és éppen Babits Mihály üdvözölte elsőként. Amúgy a célok hasonlítottak a *Nyugat* létrehívásakor megfogalmazottakhoz, talán csak a parasztság iránti elkötelezett érdeklődés, annak realista ábrázolása kapott nagyobb hangsúlyt, de rokon jegy volt a nyitottság Európa felé, az irodalmi megújulás vágya, illetve az a meggyőződés, hogy a művészet nem lehet önmagáért való, az alkotókat társadalmi felelősség terheli. – Babitsban is ekkorra erősödött meg az irodalom morális felelősségében való meggyőződés.) Ám amikor Hatvany Lajos és Ignóty is támadni kezdte Németh Lászlót, a fiatal írók és művészek mégis az Ady Társaságban látták a lehetséges kiutat.

A nemzedéki, népi írói folyóirat aztán mégsem Debrecenben, hanem Berettyóújfaluban jött létre, innen költözött át a szerkesztés (megint nem Debrecenbe, hanem) Budapestre, s a *Kelet Népe* élére éppen Németh László ösztönzésére került Móricz Zsigmond.

Tehát ha lett volna időm a stúdióban (lett volna csupán erre a témára öt perc), a Nyugatot nemcsak mint mércét, hanem az 1930-as éveken mint egy fajta ellenpontot is be lehetett volna mutatni, s kiemelni azt, hogy az új irodalmi mozgalomnak éppen Debrecen lett a bölcsője.

Még egyszer: Fekete rigó – KÉMERIK – (Április 30.)

A kisdéd verses emlékfüzetről írott feljegyzéseket közreadtam az előző *Toronynapló*ban – Kémeri Zoltán a 2007 tavaszán elhunyt felesége, Anikó emlékére állított össze egy verscsokrot. A 32 oldalas füzet megjelent, benne 16 kiszakadni akaró, mégis visszafojtott dallal (melyek ciklusa valóságos balladát épít), a versekhez pedig a kisebbik fiú, Kémeri Csaba készített illusztrációkat, összesen hatot (de az üresen hagyott felületek is a hiányt szólaltatják meg).

Habár az utószó helyett írt ajánlásom is olvasható a füzet legvégén, csak most figyeltem fel arra: Kémeri Zoltánnak jó érzéke van ahhoz, hogy az egyetemes létezés (szinte szavakkal is szaggatott) jeleit a személyes emlékek tárgyi attribútumaival fogalmazza hétköznapivá.

Ezt teszem szóvá most, illetve arról sem írtam, hogy a szeretet foka tulajdonképpen a feleség és az anya párhuzamaival is lemérhető – az emlékezésben párhuzamosan jelenik meg a két asszony –, Zoltán talán az édesanyját is csak most engedte el, ahogy a feleséget...

Ide írom a 15. vers végét; Kémeri Csaba ehhez készített illusztráció látható a jegyzet mellett:

*„A Föld öreg, kiélt lett.
Csak emléke maradt –
a fekete máz
koppant, összetört...*

*Mint anyámnál
a lekváros pohár...”*

Munka – s nem ünnep! – (Május 1.)

Ellentmondás van már magában „a munka ünnepe” kifejezésben is: azzal, hogy ez éppen munkaszüneti (pontosabban) ünnep-nap. Ha a munka ünnepén nem dolgozik az ember, tulajdonképpen minden vasárnapot a munka ünnepének lehetne tekinteni. (Persze, ezt csak általában mondom, a gyakorlat nem e felé vezet, s vannak olyanok is, akiknek egy évben 365 napból áll a munka ünnepe...) A heti munkát ünnepeljük azzal, hogy megpihenünk (no és a Teremtést). Ismerem a szakszervezeti gyökereket a történelmi hátteret is (a virsliből és a sörből soha nem kértem – amikor még maszlagon éltem, nem ittam sört; ma sem iszom semmi butitót, de nem szeretem a maszlagot sem).

S hogy miért szerintem az ellentmondás? Ha a vulgár-logika szerint értelmezzük a kifejezést, néhány példához fordulhatunk segítségért. Karácsonyt a „szeretet ünnepének” (is) szokták nevezni – ilyenkor mindenki megpróbál arra koncentrálni, hogy szeressen (vagy legalább azt mutassa). A költészet napján-ünnepe elhalmozzák a közönséget versekkel, hogy legalább egy napon figyeljenek oda kicsit többen a költészetre. Ha „a munka ünnepe” logikáját követjük, akkor karácsonykor nincs helye a szeretetnek, a költészet ünnepén pedig egyetlen verset sem volna szabad elolvasni. A példák gyakorlata tehát elég világosan azt mutatja, hogy ha a munkát ünnepeljük, akkor ezen a napon kellene a legtöbbet dolgozni!

Én azért nem vittem túlzásba: ma csak 10 órát dolgoztam – reggel 3-tól 9-ig, majd ebéd után újrakezdve, este 5 óráig. Nekem ez is csak egy olyan nap, mint a többi, legfeljebb kevesebbet zavarnak, mert azt gondolják, hogy én sem dolgozom. (érdekes, hogy az emberek általában a munkaidőről gondolják azt, hogy ilyenkor ráér a másik...) Talán különöc vagyok – igen, biztosan. Csak kár, hogy már azért is különöc tudok lenni, mert szeretem a munkát.

„Pusztaszafari” helyett madárkórház – HORTOBÁGY – (Május 1.)

Délelőtt Hortobágy, ott is előbb a Madárkórház és a kézművesek udvara a gyerekekkel (mindkét helyen fontos szerepe volt a kulturált játszótereknek is). Parkoló – 300 forint, s már a bejáratnál a direktmarketinggel fogadnak: „Hortobágy-szafari” indul Mátáról, másfél óra csak 2 300 forint per fő, a gyerekeknek ingyenes.

Hogy mit lehet látni? A hölgy már sorolja is: gulyát, kihajtást, csikósokat meg a pusztát (amit egyébként is) – mintha németek lennénk (pedig közülünk csak az asszony német, de ő h-val írja a nevét...)

Köszönjük, nem, a szomszédban itt a Madárkórház, a belépődíjjal legalább a „szárnyadozó”

madarak gyógyulását segítjük az alapítványon keresztül, s nem a szafari-szervezők kasszáját.

Madárkórház a gólyákkal, akik már soha nem repülhetnek (áramütés érte őket), hollóval, egerészölyvekkel (szerencsére nem volt halálos a mérég), a röptetőben („szárnyadozóban”) pedig szinte testközelbeli élmény a kilátótól, ahogy egy-egy ölyv körbesuhan minket, s szemből egy sziklácskáról nézi a hálókön túlra leendő szabadságát a parlagi sas.

Elhoztunk egy prospektust is a Madárkórház Alapítványról, ebben azt olvasom, hogy már több száz egerészölyv, gólya, fecske, varjú, vércse és sas sebesüléseit látták el, gyógyították meg őket. Itt van az ország első látványkórháza, és a madárpark is különleges látványosság a Kilenclyukú hídtól alig több, mint száz méterre.

A röpdékben (voliere) a tartós sérülést elszenvedett, és a természetben önmagukat ellátni képtelen, a gyógyulás későbbi fázisában lévő madarak szoknak vissza a mozgásra és repülésre. (Sokkal jobb, mint az állatkert, innen van kiút.)

A gyerekeknek a játszótér volt még nagyobb élmény (a belépődíjat akár ez is megéri önmagában) – élőfűzből kialakított, hangulatos hidak, boltíves beállók, természetes anyagokból (elsősorban fából) kialakított játékok, kötelekből épített mászóakák, és igazi különlegesség a sasos gyerek-röptető: a kifeszített kötélpályán egy sassal „repülhetnek” el a gyerekek. (Ehhez most még a nagyobbik lányunk is kicsi volt, de majd jövőre; visszafelé elmondjuk inkább a kisvakond és a sas meséjét.)

Időközben Katona György festő- és grafikusművész barátom elküldte nekem a hortobágyi fogadóról készített új képét, otthon elővettem a fotót, s most e lapokra is idézem.

*Katona György: Hortobágyi fogadó
(akril – 2008)*

Felhívtam, hogy megnézhetem-e a műtermében – kíváncsi lettem volna egy másik festményére is. László Ákostól kapott nem régen egy 19. század végén készült rézkarc levonatot, ennek nyomán született meg egy színes kompozíciója, játékból, afféle stílusgyakorlatként. A csárdában búsuló betyár figurája kedvelt téma volt a nemzeti romantikus feldolgozásokban – de Gyurit nem is annyira a téma érdekelte, mint inkább a festői megoldások.

Katona György: A csárdában (akril – 2008; 19. századi ismeretlen szerző nyomán)

Gyuri válaszána örültem is, meg nem is – kicsit csalódtam, hogy nem láthatom az eredeti festményeket, de örültem, hogy azért nem láthatom, mert vevője is lesz az egyiknek. Eppen délelőtt vitte el Hortobágyra, mondta.

Egy időben voltunk tehát egy helyen, mégsem találkoztunk. Arra gondoltam, hogy az élet apró szálai mindig összekapcsolódnak valamilyen formában, csak az ember a leggyakrabban nem veszi észre – vagy elkerüli – ezeket a kapcsolódásokat. Amit viszont tudok, így nem kerülöm el: a Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep idényeit a jövőben is megrendezik (Katona György szintén visszatérő tagja a telepnek), s legkésőbb a következő idényben megnézzük ezeket a képeket is – közösen.

Márai közben, világmegváltás után, egykori vákancsosok közelében – DEBRECENI ERTDŐSPUSZTÁK – (Május 3.)

Reggel négytől Márai Sándor Krúdy-képéhez írom a további adalékokat (előtte néhány emilre kellett válaszolnom, ha nagyobb munkában vagyok, erős a hajlamom, hogy halogassam a levélírást, már pedig általában nagyobb munkában vagyok). Két hete ezzel az esszével foglalkozom, s jellemző a kérdés összetett voltára, hogy eredetileg csupán egy 3-4 oldalas vázlatot kívántam közreadni, és most több mint tíznél tartok, amihez még egy-két illusztrációt csatolok. A terv szerint hétfőn fogom befejezni, még egy fontos tanulmányt el kell olvasnom – Németh G. Béla *Kérdések és kétségek* című kötetét ugyanis hétfőre ígérte Arany Lajos barátom.

Közben már több dossziét is nyitok, míg a *Naplókat* olvasom (Márai az irodalomról, a művészetéről, a magyarságról, a nyelvről) – az emlékkönyvek helyett jobban szeretem a saját gyűjtést. Ide is írom, amit Márai Sándor „az irodalom fázisairól” fogalmazott meg (az irodalom természetesen itt is helyettesíthető általában a művészettel); s hogy minden friss olvasmány beépül vala-

milyen aktuális mondandómba, ezt az is jelzi, hogy tegnap már idéztem Serfőző Attila Fókusz Galériában rendezett kiállításának megnyitóján, ahol új kötét is bemutattuk.

Márai így írt 1962-ben az irodalom fázisairól: „Először a vallásos fázis, amikor az irodalom mondani akar valamit a túlvilágról az embereknek. Aztán, amikor mond valamit az íróról a világnak. A nagy pillanat, amikor az irodalom eléggé tudatos, és kényszeríti az embereket, hogy felfedezzék önmagukat.”

Újraolvassa e találó szentenciát, eszembe jutott egy jó húsz évvel ezelőtti rádióműsor – akkor még létezett az *Ötödik sebesség*. Ez a műsor két okból maradt emlékezetes számomra. Felolvasták benne az *Egyetemi életbe* írott egyik első vezércikkemet (mások hallották, én sajnos, lemaradtam róla); hallottam viszont egy remek esszencia-példát a felnőtté érés és a világ megváltásának viszonyáról.

Amikor az ember ifjúként először a tudatára eszmél, rájön élete értelmére: ő tulajdonképpen arra született, hogy megváltsa a világot.

Aztán élni és tapasztalni kezd, másokkal is találkozik, megsejti mások szándékait, lesznek örömei és konfliktusai, míg egyszer arra jön rá: nemcsak ő született arra, hogy megváltsa a világot, vannak még mások is így ezzel.

Újabb évek telnek, az emberfia egyre bölcsőbb lesz, már valóban felnőtt férfi, mígnem eléri a negyvenes éveit, mikor is rá kell jönnie: ez a világ végső soron egyáltalán nem akarja, hogy bárki is megváltsa őt.

Azt akkor nem tették hozzá a rádióban, hogy miért nem akarja, ma talán már tudom. A világot ugyanis már megváltották – kétezer éve!

Akik nem tudnak erről, azok szeretnék folyton megváltani, de a világ nem kér belőlük.

Szóval, miután vagy ötórányi időt ismét eltöltöttem Márai Sándor szellemi társaságában, nekem sem ártott a délelőtti újratöltődés a természetben.

Nem volt egyébként semmilyen terv – hirtelen jutott eszembe, a napi teendőknél gondolkozva, hogy el kellene menni az Erdőspusztákra. Évekkel ezelőtt már jártam az arborétumban és a tájházban. Halványan emlékeztem rá, hogy van ott egy kilátó (sajnos, ezúttal le volt zárva, állítólag életveszélyes, pénz

meg nem kerül rá, hogy megjavítsák), aztán meg lehet nézni a vákáncsosok földbe vájt kunyhóit, a tájházban erdőművelő eszközök, kitömött madarak, makettek vannak kiállítva a növény- és rovargyűjtemény, illetve a régészeti leletek mellett. És felcsillant az emléekben egy helyre kis tavaeska is.

Felfrissült néhány helytörténeti adalék: a debreceni erdőségek 19. század második felében megkezdett felújításáról. Tuskóirtás, makkvetés, csemeteültetés, ápolás, majd az akác terjedése – mindez megkövetelte a munkások és családjaik több éves helyben lakását, s ehhez engedélyezték számukra az állattartást is. Az erdőtelepítő munkások, a vákáncsosok előbb elszegényedett debreceni lakosok voltak (az 1850-es évek közepétől), később a környező falvak nincstelenjei is ezt a munkát választották.

Amúgy olyan nehéz körülmények között kellett dolgozniuk – az őket sújtó, robotterhekhez hasonló kötelezettségek miatt sokszor a mindennapi kenyeret is alig tudták előteremteni a családnak –, hogy sok tönkrement paraszt inkább a napszámos, majoros vagy summás életet választotta, minthogy vákáncsosnak menjen. Egy 1906-ban kiadott szabályzatban olvassuk a vákáncsos földek használatáról: „... a földjét ott nem szabad hagyni, míg abban a fákat egészen fel nem nevelte úgy, hogy ez már magára hagyható. Aki előbb otthagyja a földjét, az más helyen új földet nem törhet.” Az 1930-as évek végétől az erdőigazgatóság már nem adott újabb telepítési megbízást a vákáncsosoknak, így kívánták ezt az erdőművelési rendszert megszüntetni.

Kiváló családi program – ha a helytörténet még nem is annyira, de a tárgyak, az atmoszféra mindenkit megragad –, nem beszélve arról, hogy ember és természet, múlt és jelen, a valóság és a varázslat tökéletes összhangban van itt, ráadásul jelen van a művészet is.

A népi szobrászat emlékeit fedezni fel azokon a faragott faszobrokon, melyek a régi és az új játszótéren, a tájház körül, illetve a tó partján vannak felállítva. (Sajnos, készítőik nevét nem tudom, nem lepődnék azonban meg, ha például a nádudvari fafaragó tábor vagy a Hosszúpályi úti Népi Alkotóház mesetereinek keze nyomát őriznék ezek a darabok.)

S ahogy válogattam aztán az ott készített felvételek közül, ismét csak eszembe jutott az a bizonyos három fokozat a világ megváltásáról.

A füttyös ifjú még kihívja maga elé a világot, az érett férfi pedig talán már azon gondolkodik, hogy vajon miért nem akarja ez a világ a megváltást...

*Faragott faszobrok
az erdőspusztai arborétumból*

Az „illusztrációról” – VARGA JÓZSEF – (Május 8.)

Varga József grafikusművészről külön is szeretnék írni később – szándékomat csak megerősítette a Debreceni Mű–Terem Galériában ma megnyílt kiállítása. Bár a CAD (számítógépes grafikai nyomat) jelzés néhány lapján óvatosságra intett, hagyományos sokszorosító grafikai munkái, a linómetszetek és rézkarcok tiszta képletei azonban abban való hitemet szilárdították, hogy Varga József érett és felelős művészként nem kínálja oda magát talmi (modernkedő) kísérleteknek. Jól tudja, hogy a modernséget nem a (meg)tagadás, nem a divat jelenti, hanem a művésznek az a szándéka, hogy nekem szóljon – érvényesen, hihető módon, felszaggatva elemi emberszavával azokat a burkokat, melyeket önvédmezni húztam a szív köré; tehát hogy nekem szóljon –, aki vele egy korban élek.

De nem is erről akartam beszélni, hanem a megnyitón hallott, az Éles Csaba esztéta által megfogalmazott úgynevezett illusztráció-típusokról. (Volt ugyanis néhány hagyományos illusztráció a tárlat anyagában, megint más lapok nem egy adott művet, hanem jelenségeket, kortüneteket „illusztráltak”. A kiállítás maga is az ebben a vonatkozásban szintén jelentéssé *Tünetegyüttes* címet kapta.) Éles Csaba három csoportba sorolta az illusztrációkat általában – megkülönböztetett „szövegű, interpretáló és asszociatív” műveket, Varga József alkotásaira az utóbbi jegyeit érezve érvényesnek.

Már a Mű–Terem Galériában odajegyeztem egy zseb-fecnyre az én hármas verziómat (habár korántsem vagyok meggyőződve róla, hogy valóban csupán három illusztráció-típus létezne...) Kicsit az elnevezésekkel is játszva (de megmutatva bennük a közös kiindulási alapot, tudniillik, hogy egy már létezőt mutat meg újra, más eszközökkel a művész), a *reprezentáló*, a *rekonstruáló* és a *rekomponáló* kifejezésekre bukkantam.

Tehát az első esetben egy szövegbeli (de ugyanúgy zenei vagy szellemi inspirációból fakadó élményt mutat be az illusztráció készítője – s már csak azért sem lehet kizárólag szövegűségről beszélni, mert nemcsak (irodalmi) szövegekhez készülnek leíró vagy értelmező képzőművészeti alkotások. Az interpretáló helyett rekonstruálót írtam (azzal is számot vetve, hogy az interpretációnak fontos szerepe van: a kódexek képeit készítő szerzeteseket nem véletlenül hívták illuminátoroknak, akik megvilágították a szöveg értelmét) – a magyarázatban ugyanis a művész újraépíti az eredeti élményt. Az asszociatív (képzőtársításon alapuló) harmadik típus pedig nem szól az igazi rekonpozícióról, tehát az illusztrációban való újraalkotásról. Ennek csak egyik (bár valóban fontos) része az asszociáció.

(Persze, nekem kicsit azért könnyebb a dolgom, mint általában az esztétáknak, hiszen magam is művelője vagyok az irodalomnak, és az illusztráció szöveg-kép viszonyának fordítottját számtalan alkalommal kipróbálhattam, amikor egy-egy képzőművészeti alkotást „illusztráltam” a verssel.)

Egyébként azzal egyetértek, hogy Varga József a harmadik típushoz tartozik, csak hogy az asszociáció önmagában még nem művészet, az általam gondolt rekonpozíció (s így Varga József műve is) pedig az!

„Erdélyi képek” 1967–2004 – KORNISS PÉTER – (május 9.)

A vereség napja: a tegnapi megnyitóra gondolva tudatosult bennem, hogy majdnem megfeledeztem a 71 éves, számos más művészeti és szakmai kitüntetéssel mellett Kossuth-, Prima Primissima- és Pulitzer-díjas Korniss Péter fotóművész Varga Józsefét megelőző, szintén a Mú-Terem Galériában rendezett kiállításáról. Van még azonban néhány nap lapzártáig, így előveszem a jegyzeteimet.

A cím két dátuma az első s utolsó képek születésének időpontjára vonatkozik. A fotókból kiderül az is, hogy Korniss számára főleg az első évek voltak különlegesek. Az erdélyi falvakban szinte érintetlenül találta a hagyományos paraszti világot, majd szemtanúja volt a lassú változásnak. Így dokumentumok is ezek a képek, ha bár a művész nem azoknak szánta.

Korniss Péter: A táncházban (szék, 1957)

„Nem törekedtem a falvak pontos leírására – mondja. – Nem is kerestem fel Erdély minden vidékét. Azokat a magyar és román falvakat jártam be, ahol a nyolcvanas évek végéig (Európában kivételesen hosszú ideig) sok minden megőrződött a régi paraszti kultúrából: az életforma mellett a szokások, a viselet, a zene, a tánc. S a hagyományokkal együtt a közösség összetartó ereje.”

1967 őszén a széki táncházban egy eltűnő világ utolsó pillanatai tárultak elé. „Tudtam, hogy amit ma látok, az a tegnap.” Megtestesült a fotográfia filozófiája: idő és fényképezés egymástól elválaszthatatlanok. „Az exponálás egy pillanatot bűcsúztat” – egyetlen gombnyomással lesz múlt a jelenből.

S nincsenek beállítások, de van ünnepélyesség. Ezért vannak olykor pózok is a természetes tisztaságban: az ünnep előhív olyan gesztusokat is, melyek már csak a cifraszoba díszítéseiben őriződnek. A „camara obscura” így az emberi lélek „cifraszobája” is.

Korniss Péter: Hadirokkant (Szék, 1976)

Máté 7:12 – ORBÁZI ZOLTÁN – (május 11.)

Pünkösöd van – a Szentlélek kitöltése (nem csak az első gyülekezet alapításáé), egyes kommentárok szerint a Szentháromság talán legnehezebben magyarázható része, mégis a „legkézzelfoghatóbb” kapocs az emberi lélek és az isteni szellem között.

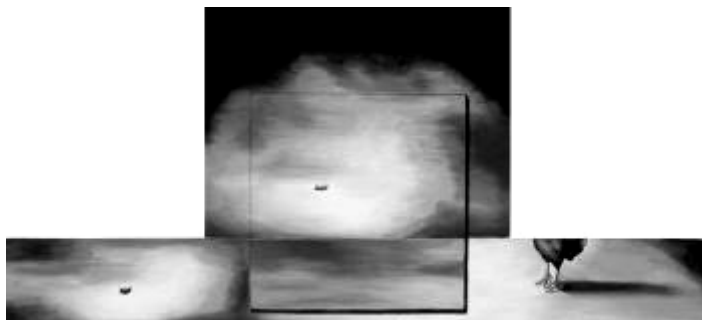

Négy napja egy tehetséges fiatal festőművész járt nálam („civilben” színházdíszleteket készít; korábban pedig én jártam lakásán, műtermében – a tavalyi megyei őszi tárlaton figyeltem fel egyik képére –, de csak most hozta cd-n több munkájának reprodukcióját). Beszélgettünk, s négy nap után most előveszem a jegyzeteket, hogy közben, ígéretéhez híven, egy fajta ars poeticát is küldött. Nem ezekkel a szavakkal mondta, de azt hiszem, valamilyen formában az ő alkotóifestőlétében is szerepet játszhatott a Lélek (a Szent).

*Orbázi Zoltán: Homeless
(olaj, vászon)*

„Az alkotás gyógyszer, maga Isten.” – Igazi, kreatív támasz, ebben az értelemben a panteizmus helyett jobb híján az „arteizmus” kifejezésre bukkanok, amennyiben Zoltán arra szeretett volna utalni, hogy a műalkotás indíttatásában, a mű létrehívásának folyamatában, a művészet céljában minden elemében és mindvégig jelen van az Isten.

Orbázi Zoltánnak – vallomása szerint – 1999-ben egy nehéz időszakot sikerült átvészelnie azzal, hogy elkezdett festeni. Képeit - melyekkel saját nézeteit, véleményét kívánja kifejezni - tudatosan építi fel.

*Angyaltojás
(olaj,
vászon)*

Témaiban tükröződik az őt körülvevő világhoz - elsősorban a nőkhöz, a politikához, a társadalomhoz, a kultúrához - való viszonya. Stílusjegyeit megpróbálja önállóan kialakítani, melyekre nagy hatással volt a XX. század több irányzata – és azok képviselői –, mind művészetét, mind filozófiáját tekintve.

Ahogy a digitális felvételek segítségével újralapozom a műteremben (vagy inkább csak műszobában) is látott festményeit, ezekből az említett irányzatokból nekem a '60-as évek pop art-ja idéződik fel, aztán a posztmodern képidézetek és -reflexiók világa, a kortárs paradoxon, tudniillik, hogy egyszerre konstruktív és absztrakciós látatásával, illetve redukált hipernaturalizmusával a mű magának a tárgyi világnak a létezését kérdőjelezi meg. Nehéz a vállalkozás, mit és hogyan tud újat mondani, de ígéretes is, ha sikerül megszólaltatnia benne és általa a létezés önmagában rejlő (de csak látszólagos) ellentmondásait, egyszerre az ember törekeny ékszervoltát és végtelen kiszolgáltatottságát

Orbázi Zoltán: *Outside* (olaj, vászon)

„Nagy szavakat, ars poeticát nem tudok, viszont tudom, hogy nekem mi a fontos: Isten, lányok, csajok, nők, asszonyok, Szomorú Vasárnap, Kelet és Nyugat, Észak és Dél, Krakkó, Karol, Simon Mágus, szerelem, Dina, Dóra, Veronika, Zsuzsi, a könyvek, a borok, a Fehér, a Laci, a kis és közepes testű korcskuttyák, a hangok, az érintések, az érzékenység, az emberek legyenek jók vagy rosszak – a Máté 7:12, az álmok és a vágyak...”

Csupa ellentmondás, de csak látszólag, a látomás áradása és fegyelmzése, s ott van benne valamilyen keserűség, a test vágya és a nosztalgia az anyagtalan létezés iránt, ami a legkisebb elemi részecskére, magára a mozgásra vonatkozik.

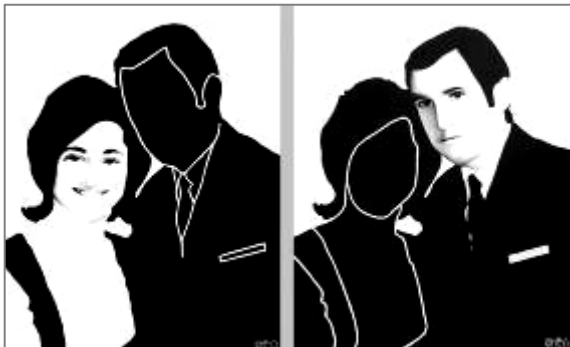
Orbázi Zoltán: *Simone* (olaj, vászon)

A Máté 7:12 így szól, a hegyi beszéd végéről:

„Amit akartok azért, hogy az emberek ti veletek cselekedjenek, mindazt ti is úgy cselekedjétek azokkal, mert ez a törvény, és ezt tanítják a próféták.”

Aranyszabály ez az emberi kapcsolatokban, az igemagyarázatok szerint a „szeresd felebarátodat, mint önmagadat” tanításának ez a legbiztosabb mércéje, az önmagunk javát akaró önző szeretet a felebarát iránti szeretet határának mértéke. Nincs alá- vagy fölérendelés – vajon azért tesz-e jót másokkal, hogy nekem is jó legyen, vagy mert magamnak akarok jót, ezért másokkal is azt kell tennem –, a lényeg az, hogy emberségünket egyedül, másoktól függetlenül nem tudjuk megvalósítani.

A másik ember tehát saját létem kiegészítő valósága, létem a másik ember lététől függ, és ebben az értelemben a fent kieroszakolt „arteizmus” kifejezés is azt jelenti, hogy a műalkotás szeretet-origója is csak a másik ember lehet.

Orbázi Zoltán: Válás

S hogy Orbázi Zoltán festményei a fenti jegyek mellett emblémájukban a plakátjellegzet is felidéznek, arra utal, hogy Orbázi szerint a festő nem „homo aesthetitus”, hanem „homo moralis”, metaforikus áttételeiben is egyértelműen figyelmeztet; és mindig figyelmezteti önmagát is – például a Máté 7:12-re...

MIÉRT ÍR? – LÉVAY BOTOND költő

Még csak az imént idéztem a festőt, hogy „az alkotás, gyógyszer”, s most kezembem vettem Lévay Botond költő kérésére küldött ars poeticáját, melynek első mondata: „Az ihlet az alkotó számára Isten adománya.” A néhány számmal ezelőtt beindított sorozathoz most csupán egyetlen választ kaptam.

Lévay Botond nemcsak a költészet értékközösségében társam, de dolgoztunk együtt a Kölesey Ferenc Református Főiskolán is. 1978-ban doktorált Szabó Lőrinc 1945 utáni költészetéből. 1962 óta jelennek meg versei, első verseskötete 1986-ban látott napvilágot (*Kő a számban*) – összesen hat kötetét adták ki, a legutóbbit 2003-ban *Akkor is írsz* címmel. Akkor is – de hogy miért, azt itt adom közre:

„Az ihlet az alkotó számára Isten adománya. Ebben a pillanatnyi, öntudatlan ajándékban benne van életünk egyedi párlata, jellegzetes illata, esszenciája: hovatarozásunk, utunk, sodródásunk, célunk, erkölcsünk, intellektusunk. Az írni tudást és mesterséget nem szabad eladni, elherdálni az érvényesülés, orientálni a karrier érdekében, befolyásolni. Ebből ered többször – változó érdekek, körülmények között – az utóbbi száz évben az írástudók árulása, amit

persze előbb-utóbb szégyell az ember. Manapság is félnek, sokan rettegnek kétes hírességek, hogy ki ne derüljön nimbuszuk olcsósága, ami az értékek felől nézve már úgylis régen kétséges, nem őszinte, nem hiteles.

Én életemben tanítani akartam, ebből élni tisztességesen, még ha szerény körülmények között is. Nem kívántam csatlakozni egyik szekértáborhoz vagy valamilyen csoportosuláshoz sem, kifejezetten írásaimból nem szándékoztam minden áron érvényesülni, lelkiismeretemet, önállóságomat nem adtam fel. Ennek manapság egyre jobban örülök, bár a számon kérő időkre akkoriban nem is gondolhattunk. A helyi írószövetségnek sem voltam tagja, ha negyven évig nem hívtak, nem tolakodtam. Lelkük rajta. Évtizedek óta inkább abban a szorult, de tisztességes helyzetben vagyok, hogy csak ritkán szólalhatok meg egy-egy kötetnyi lélegzetvétellel. Ezért van az, hogy az új versek egyben mindig válogatott közlések.

Az írás nálunk mindenkor a becsület és a felelősség fokmérője. Ne szégyellje hát magát a költő sem az utókor, a család, Isten előtt a néhány évtizednyi földi lét botladozásai után. Mert mindnyájan későn ismerjük fel igazán korábbi életünk eseményeinek, konfliktusainak nem mindig tisztességes, egyértelmű döntéseit, szándékait, választásait.

Elkötelezett híve vagyok a nemzeti értékeknek, a magyarságnak, vallom, hogy Istennek a magyarsággal eleve célja és szándéka volt a történelemben. Talán későn érő vagyok, s így a szerencsésebb, mert hitelesebb lehetek.”

HORVÁTH KATALIN
fotóművész kiállítása nyílt meg május közepén a debreceni Jászai Antik Klub pincegalériájában. A fotográfus antropomorfi témáit a fák kínálták – ezzel is bizonyítva, hogy az igazi fotós szem valóban az újraalkotó látást is jelenti.

Horváth Katalin felvételei
Fent: *Fa-maci*
Lent: *Pusztai menedék*

A tudás, az oktatás és a nevelés idézetkincse – NAGY GÉZA – (május 14.)

Nagy Gézát, a Debreceni Egyetem Műszaki Főiskolai Karának megbízott dékánját Komiszár János barátja társasága révén ismertem meg. Tőle hallottam a tragikus hírt is még 2006 őszén Nagy Géza haláláról. Majdnem négy évtizedet tanított az Yblen, több mint 30 könyvet és segédletet írt. Tőlem a műszaki irány meglehetősen távol húzódik, volt azonban közös érdeklődésünk: a művészetek és az oktatás (vagy általában a tudás) kérdése. Mindig irigyeltem azokat az embereket, akik tömören, szentenciaszerűen tudják érzékelteni egy helyzet vagy egy probléma mélyebb gyökereit is – anélkül, hogy a bölcsességmondás öncélúságát éreznék –, míg nekem hosszú elemzésekre volt szükségem ehhez, és még így sem biztos, hogy be tudtam fejezni, le tudtam zárni a gondolatot.

Nagy Géza ilyen ember (is) volt: mivel tudott a „szívével látni”, mindig képes volt észrevenni azt a csírákat, amit odaillő mondatokkal tudott „öntözni”. Igaz, az aforizma természeténél fogva, e gondolatokat mások találták ki, de ő talált rájuk. Mint egy igazi fotográfus: észrevette a világnak azt a szeletét, amit mondatként fényképezve megmutatott, s így a világ is megmutathatta egy másik arcát. Oktatóként nem ismertem, de a tanítványi visszaemlékezések szerint ekkor sem felejtette a szívvel látást, és szem (szív) előtt tartotta a tudás, az oktatás és nevelés témakörében összeállított posztumusz aforizmagyűjteményében olvasható Don Bosco szentenciát, miszerint: „Magas fokú tanításkor is fontos a rövidség, pontosság és világosság”. Márpedig nemcsak az egyetemen folyik magas fokú tanítás, hanem az aforizmagyűjteményekben is, bár ha ezek a könyvek igen népszerűek, ám aki komolyan veszi a csattanót, az sokat tanul belőlük.

A szeretet idézetkincse, A boldogság könyve, 600 idézet a barátságról után gyűltek az idézetek az optimizmus, a politika, a művészet, a haza és hazaszeretet, a zene, illetve a tudás–oktatás–nevelés témakörökben (2005 őszén még ezekről a terveiről számolt be egy újságcikkben Erdei Sándornak). Az utóbb említett gyűjtemény (melyben mintegy 1800 idézet található) Nagy Géza hirtelen halála miatt csak egy lelkes tanítványi segédlettel láthatott napvilágot 2007-ben, kiadási nehézségek miatt az eredeti alig kétharmadára kurtítva. Különös firtora a sorsnak, hogy a tudás, az oktatás és nevelés elkötelezettje éppen az erről szóló idézetgyűjteményének összeállítását nem tudta befejezni. Józsa Livia (az egykori tanítvány) a példa értékű pedagógusnak és embernek azzal is emléket állított, hogy tovább gondozta „Géza bácsi” munkáját. A tudás, az oktatás és a nevelés idézetkincse mellett technikai szerkesztőként rendezgeti most a művészetekről szóló bölcsességeket is.

Fentebb azt írtam: az aforizmagyűjtő nem kitalálja, csak közreadja a gondolatokat. Nagy Gézánál azonban ez nem teljesen állja meg a helyét, hiszen maga is írt saját aforizmákat. Egy kis füzetben (még 2006-os datálással) Líviától megkaptam 100 Nagy Géza-aforizmát is. Hadd írjam ide a nekem legkedvesebbeket. (1) „Az az igazi jótett, amiről csak mi tudunk.” – (18) „Emlékeink kertjét is kell néha kapálni.” – (25) „A harácsoló vagyonát legfeljebb az utódai élvezhetik.” – (40) „A sportverseny az egyetlen, ahol majdnem mindig a legjobb győz.” – (69) „Ha már senki sem kedvel bennünket, a kutyankra még mindig számíthatunk.” – (76) „A gazdagság gyakran visszafeljeszti az elmét.”

(Zárójelben – Május 15. – Lapzárta)

Kell még néhány nap a toldásokhoz, javítgatásokhoz, mielőtt nyomdába adom e mostani folyóirat-kötetet. S szűk két hetet előre is szaladok az időben, illetve kilenc évet vissza az emlékezésben – egy találkozásig. A verseimet nem dátumozom meg, ezt az alábbi talán öt éve írtam, és most javítom.

MÁJUS 28., PÉNTEK

Elképzeltelek már előtte is.
Nem kívántam magamnak angyalt,
de arra gondoltam, hogy olyan tiszta vagy,
és annyira kiszolgáltatót,
mint az angyalok.

Elfogadtalak már előtte is.
Nem voltam szent, és nem szállt rám átok,
de utcákra úzótt éjszaka hiányod;
s arra vártam, hogy elfogadjon
egy lányka-asszony.

Hittem benned én már előtte is.
Mikor fűszál csiklandta homlokom,
Pirosló harmatesepp csillant egy lábnyomon.
Magány ellen voltál oltalom,
szép imám, dalom.

Kitörni vágytam már előtte is:
szelídített farkas, ha éj szavát
hallja, s farka nélkül is csak bitang magát
szeretné szabadnak. A vadnak
semmit sem adnak.

Bilincset akartam előtte is.
Csuklókulcs ujjaid imás csöndjét,
míg arra vágytam, hogy ne legyen semmi más.
Feledni akartam az erdőt,
hol éhem felnőtt.

Megszerettelek már előtte is.
Nem akartam, hogy te is megszeress
– tudtam, hogy csikasz-álmú csodák nincsenek –,
de olyan makacs lettem érted,
mint akit félték.

Benned éltem én már előtte is,
de nem gondoltalak át magammá.
Pedig feleseltem az éggel: ha hagyná,
hogy véreddé váljon a vérem... –

Ne hagyj elégnem!

B. Mikli Ferenc és Balázs Imre kiállítása a Medgyessy-emlékmúzeumban

B. Mikli Ferenc (1921) Baján és Balázs Imre (1931) Vácon élő festőművészek egy hónapig nyitva tartó kiállítását május 15-én köszöntöttük a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum Kortárs Művészeti Galériájában. Mindketten törzstagjai a Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep hajdúszoboszlói Cívis tagozatának – s az elmúlt évben éppen B. Mikli Ferenc volt a művészeti vezető a nyári, Balázs Imre pedig a november-decemberi idényben.

B. Mikli Ferenc: Halászbárka

B. Mikli Ferenc művésztelepekkel való kapcsolata már régi keletű, 1946-ban mestere, Rudnay Gyula segítségével Baján szervezett művésztelepet (1943–46 között Rudnay tanársegédéként dolgozott), s alapító tagja volt a Tokaji Művésztelepnek 1952-ben. Hajdúszoboszló mellett máig rendszeresen részt vesz a berekfürdői kolónia munkájában is. A Balló-, Nagy István-, Zilahy György- és Tólkés Sándor díjak mellett Cívis-nívódíjat kapott, 2004-ben a Magyar Köztársaság Ezüst Érdemkeresztjével tüntették ki.

A művészt 85. születésnapját (utólag) köszöntve, bemutattam a Néző • Pont 3.

kötetében (2007. március, 143–149.) – ebből emelem ki az alábbiakat: B. Mikli Ferenc sejtelmességet sem nélkülöző forma- és színdramaturgiájában is tükröződik a szeretetre, humánusra való vágyakozás. Keresi a megértéshez vezető utat, s ebben a keresésben visszatérő jelképek (antropomorf fák, Nap, sírkő, lovak, madarak, magukra hagyott ruhadarabok, asszonyok és vizek) sorát alkalmazza. Némely képe tárgy nélküli félelmet, szorongást sugall, ezzel a személyes vonatkozások mellett általános egzisztenciális bizonytalanságot is megfogalmaz.

B. Mikli Ferenc: Bereki Vénuszok

Balázs Imre Márafalván született, de a képzőművészeti tanulmányait már Marosvásárhelyen kezdte meg, majd Kolozsváron folytatta, drámai körülmények között fejezve be a főiskolát. (1956. október 25-én a securitate lázítás vádjával letartóztatta, és 7 év fogházbüntetésre ítélték – 1959-ben közkegyelemmel szabadult). Marosvásárhelyen kirakatrendezőként, majd egy képes újság grafikai szerkesztőjeként dolgozott.

A marosvásárhelyi művésztelepet Nagy Pállal együtt alapította meg, mértékadó

iskolát teremtve Székelyföld tehetséges művészgenerációinak. 1987-ben költözött Magyarországra, 1989 óta él Vácon.

A látványfestészet és az absztrakció határán született képein hangsúlyosak a gesztusok, a széles ecsetkezeléssel felhordott színek, a festékmasszába vajt nyomok, de megfestette a '70-es '80-as évek magyarságának sajátosan bensőséges arcképcsarnokát is.

Festészete egyik „innovatív” jellegzetessége Felgedy Balázs művészettörténész szerint abban áll, hogy dinamikusan alakítja tájfelfogását. Az erdélyi táj égbe törő látványegyüttese után bensőséges viszonyt teremtve közelített az Alföld témáihoz, sokszor redukált színeivel, monokróm hatásaival, „melyekben azonban mindig ott az elmélyült odaadás”.

Balázs mára eltávolodott a konkrét figuraábrázolástól (habár debreceni kiállításán olyan újabb képeit is láttuk, ahol ismét szerepet kap az emberi alak), a természet rusztikusan szép lenyomatainak atmoszférájában az emberi jelenlét lebeg.

Festészete „mind felfogásban, mind technikai megvalósításban súlyos, erős, atmoszférateremtő. Nagy erővel, egyéni látásmóddal és felfokozott megjelenítő-

készséggel festi meg Erdély-élményeit, de mindig elkerüli a sematikus, szentimentális megfogalmazásokat. (...) igazi festői ereje, progresszív értékteremtése a látvány és a lelkiállapot együttes megjelenítésekor hat ránk, amikor a sejtelmesség, fények, árnyak pasztózus lendületéből sejlik fel a mindig tetten érhető dráma.”

A számos festészeti biennálé és országos tárlat díjai mellett Boromisza- és Cívis-nívódíjas művész szülőfalujában 2004-ben nyílt Balázs Imre Képtár, és 2007-ben megkapta nemcsak Hargita megye tanácsa Életmű-díját, hanem a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét is.

Balázs Imre: Nő virággal

Május 25. – június 8.: Cívis Nemzetközi Művésztelep Hajdúszoboszlón

A Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep hajdúszoboszlói Cívis tagozatát 1995-ben alapította a Cívis Hotels Zrt., annak első művészeti vezetője a 2006-ban elhunyt Torok Sándor volt. A nyári idények mellett 1997 óta rendszeresek a november végén és december elején rendezett téli kurzusok is – így az idei a 14. nyári, összességében pedig a 26. művésztelepi idény. A Cívis-művésztelep élére 2001 nyarán Madarász Gyula került művészeti vezetőként, visszavonulása óta pedig

minden alkalommal más mestert bíz meg a kuratórium a művészeti vezetéssel. 2007-ben ezt a tisztséget B. Mikli Ferenc, majd Balázs Imre látta el, az idén nyáron pedig – szintén a „mérécet” jelentő alkotók közül – Réti Zoltán festőművészre vár a feladat, aki az idén május 14-én ünnepelhetné 85. születésnapját.

A ballassagyarmati Réti Zoltán művészete (egyszerre bravúros és érzékeny akvarellfestészete) előtt a folyóirat 4–5. kötetében tisztelegtem (2007. május–június, 226–233.), most az évforduló alkalmából közlöm két (számomra igen kedves) akvarelljét.

Barátnők című, 2000-ben festett akvarelljét (jobbra) talán azért választottam, mert itt is kiválóan érzékelhető az a végtelen finomság, amely Réti Zoltánt nemcsak mint művészt, hanem mint embert is jellemzi. Mintegy a mitológia örömeleit emeli át saját látomásként a hétköznapi életbe, és fordított folyamatként: nem a profanizálást érezzük, hanem a test érzékiségben való szellemi megdicsőülését – miként Madách-, Balassi-, vagy Komjáthy Jenő-illusztrációinak hasonló témáiban.

Réti Zoltán: Barátnők (akvarell, 2000)

A fekete asszony című akvarell (balra) egy Mikszáth Kálmán-illusztráció – még 1981-ben született, részeként annak a sorozatnak, melyet íróóriásunk műveire készített, s legfrissebb darabjaival 1997-ben, Mikszáth születésének 150. évfordulóján egy külön albumban látott napvilágot. Mint Kratochwill Mimi művészettörténész kiemelte: az égi csodák, látomások, babonák világában színesedett néphit sok élményanyaggal szolgált a nógrádi vidéken Mikszáth Kálmánnak és Réti Zoltánnak is.

Mikszáth Kálmán: A fekete asszony (1981, akvarell) – Réti Zoltán illusztrációja

TARTALOM

„A barbár zseni” (<i>Aba Novák Vilmos életmű-kiállítása a Modemben</i>)	353
A látványba festeni az erkölcsöt is (<i>Hézső Ferenc kiállítása Hódmezővásárhelyen</i>)	360
„Boldog, aki olvassa” – A Biblia éve A biblia hatása (<i>Beszélgetés dr. Ötvös László bibliakutató lelkésszel</i>)	366
Történelem és teológia (<i>Dr. Csohány János: Tanulmányok Debrecen és a reformátusság múltjáról, IV. kötet</i>)	374
Múzeumi Kurír Élet és világ (<i>Tanulmánykötet Keresztesné Várhelyi Ilona tiszteletére</i>).....	376
Egy arisztokratikus szenvedély (9.) (<i>Javaslat a Déri Múzeum Baráti Köre Grafikusok és Kisgrafika Barátok tagozata létrehozásához</i>)	379
Hírek, programok (<i>Benne Andics Árpád képes művészeti naplójával</i>)	384
Újabb kiadvány Holló László-gyűjteményről.....	394
Holló László fotóarchívumából (2.).....	396
10 éves az Ethnica (<i>Jubileumi beszélgetés dr. Ujváry Zoltán professor emeritus alapító-főszerkesztővel</i>)	400
Ujváry Zoltán: Magyar folklórtörténet I. (<i>könyvismertetés</i>)	404
Kövér József gróf Serényi László domborműve Putnokon.....	406
Juha Richárd gróf Széchenyi István domborműve Hajdúböszörményben	408
Beszédgyakorlatok – D, F, B, G (<i>versek</i>).....	409
25 év a művészetért és a művészetekért (<i>Cserép Zsuzsa „egy népművelő visszatekintő kiállításáról</i>).....	413
Összehúzás és széttartás: mint dinamika és viselkedés (<i>Bagdány Franciska, Komlódi Judit és Sulyok Géza kiállítása</i>)	418
Angelus ex machina (<i>Hartunk Sándor kiállítása a Kölcsey Központban</i>)	425
Misztika Galéria: kiállítások és könyvbemutatók (<i>Vertel Andrea és Kovács Tibor tárlatairól</i>)	432
Lukács Gábor kiállítása a Volksbank debreceni fiókjának Lícium Galériájában	439
Komizsár János pasztelljeinek tárlata a 40 éves Brassai-középiskola galériájában	441
Nálunk a rózsák...; Valami test (<i>versek</i>)	443
„Ma a magyar tudománynak nem az a baja, hogy nem tudomány, hanem az, hogy nem magyar” (<i>Móra Ferenc publicisztikai írásai oktatásról és művelődésről</i>).....	444
Krúdy-évfordulók: Szindbád hazamegy (<i>Vázlat Márai Sándor Krúdy-képéről</i>)	454
A nemzeti hagyomány és az antik plasztikai eszme (<i>Stróbl Alajos szobrászművészről</i>)	468

A fában, ami örök – s az éppen átalakuló (Bertók Béla szoborkiállítás a Kölcsey-főiskolán).....	473
Kacsikai magyar szentmise.....	477
„Magyarországi révész” (Kiss Árpád fotográfus kiállítása az Aranybika Galériában)	478
Metamorfózis (Serfőző Attila a Fókusz Könyvtárház Galériájában)	481

Könyvek között

Dr. Bényei Miklós: A civis szellem nyomtatott hírnökei	484
Tóth-Máthé Miklós: Az angyalokat hajnalban visszahívják	485
Papp János: Rámcsukódott ajtók mögött	487
Hercegfik és királylányok (gyerekversek)	488
Báránkönyvek (folytatásos regény, II. rész)	490

Toronynapló

(Benne: A költészet napja; Huizinga; Debrecen és a Nyugat; Hortobágy; Debreceni erdőspuszták; Varga József; Korniss Péter; Orbázi Zoltán; Nagy Géza Miért ír? – Lévy Botond költő)	504
--	-----

Lapzártá

B. Mikli Ferenc és Balázs Imre kiállítása a Medgyessy-emlékmúzeumban; A Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep hajdúszoboszlói Civis tagozata	524
---	-----

A folyóirat következő száma szeptember elején jelenik meg.

A tervezett tartalomból:

*Balatonfüred a költészetben; Múzeumi kurír; Nyári művésztelepek;
Holló László akvarelljeiről; Szinbád urak – újabb Latinovits Zoltán portrék
Szinbád szerepében; Báránkönyvek (III. folytatás); Toronynapló*

